

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार-अ

वर्ष ५, अंक १०२(२)]

बुधवार, फेब्रुवारी २६, २०१४/फाल्गुन ७, शके १९३५

[पृष्ठे ५९, किंमत : रुपये १५.००

असाधारण क्रमांक ३५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने केंद्रीय अधिनियमान्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांव्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

महसूल व वन विभाग

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २५ फेब्रुवारी २०१४

अधिसूचना

भारतीय वन अधिनियम, १९२७.

क्रमांक टी.आर.एस. ०९/२०१३/प्र.क्र. १९३/फ-६.— भारतीय वन अधिनियम, १९२७ (१९२७ चा XVI) कलम २६, ३२, ४१, ४२, ५१ आणि ७६ मधील शक्ती आणि इतर सर्व शक्तींचा वापर करून, महाराष्ट्र शासन, त्यास प्रदान केलेल्या अधिकारांद्वारे, यापूर्वी करण्यात आलेले मुंबई वन नियम, १९४२, मुंबई संरक्षित वन (विदर्भ प्रदेश) नियम, १९५८ आणि महाराष्ट्र संरक्षित वन (मराठवाडा, कोकण व पश्चिम महाराष्ट्र) नियम, १९९८ हे सर्व नियम निष्प्रभावित करून, खालील नियम करीत आहे :—

प्रकरण - I

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव आणि व्याप्ती.— (१) या नियमांना महाराष्ट्र वन नियमावली, २०१४ असे संबोधण्यात येईल.

(२) सदर नियम संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात लागू राहतील.

२. व्याख्या.— या नियमांत काहीही प्रतिकूल विषय किंवा संदर्भ असल्याशिवाय ;

(अ) “अधिनियम” म्हणजे भारतीय वन अधिनियम, १९२७ (१९२७ चा XVI) ;

(ब) “उप वनसंरक्षक” यात, उप वनसंरक्षक, एखाद्या वन विभागाचा प्रभारी विभागीय वन अधिकारी आणि स्वतंत्र वन उप-विभागाचा प्रभारी उप विभागीय वन अधिकारी यांचा अंतर्भाव होतो ;

(क) महसूल खात्याच्या व्यवस्थापनाखालील राखीव वने अथवा संरक्षित वने यांच्याबाबत, “मुख्य वनसंरक्षक”, “उप वनसंरक्षक”, “वनपरिक्षेत्र अधिकारी” म्हणजे, अनुक्रमे असे “विभागीय आयुक्त”, “जिल्हाधिकारी” आणि “तहसीलदार”; ज्यांच्या कार्यक्षेत्रात अशी वने येतात ;

(१)

(ड) “वन विशेष अधिकार”, म्हणजे, राज्य शासनाने दिलेल्या कोणत्याही सुविधा, परंतु जे हक्क नाहीत, आणि ज्या शासन केव्हाही काढून घेऊ शकेल, अशा गावातील कायम निवासींना, त्या गावातील राखीव वने अथवा संरक्षित वने किंवा गावा नजीकच्या वनक्षेत्रातील हद्दीत, चारा अथवा वन-उपज यांच्या वास्तविक व आवश्यक उपजिविकांच्या गरजा भागविण्यासाठी दिलेल्या सोयी ;

(इ) “अनुसूची” म्हणजे या नियमांना जोडलेली अनुसूची ;

(फ) “कलम” म्हणजे या अधिनियमातील कलम ;

(ग) “राज्य शासन” आणि “शासन” म्हणजे महाराष्ट्र शासन ;

(ह) “शस्त्र” यात दारूगोळा, धनुष्य आणि बाण, स्फोटके, अग्नि अस्त्र, आकडे, चाकू, विष, जाळी, सापळे आणि इतर कोणतीही उपकरणे किंवा उपकरणांचा संच, अथवा वन्य प्राण्यास बधिर करणारे, फशी पाडणारे, नाश करणारे, जखमी करणारे किंवा ठार मारणारे पदार्थ ;

(आय) “वन्यप्राणी” म्हणजे राखीव किंवा संरक्षित वनात वास्तव्य करणारे किंवा आढळणारे सर्व प्राणी आणि यात वटवाघूळ, पक्षी, मासे, सरपटणारे प्राणी, उभयचर, कितक, कोळी आणि पाण्यात आढळणारे व सर्व प्रकारचे जलचर प्राणी यांचा समावेश होतो ;

(ज) “कार्य आयोजना” यात, “व्यवस्थापन आराखडा” किंवा “कार्यकारी योजना”, ज्यात विशिष्ट वनक्षेत्राच्या शास्त्रीय व्यवस्थापनासाठी विहितके दर्शविलेली असतात आणि जो तांत्रिक दस्तऐवज राज्य शासन किंवा केंद्र शासन मंजूर करते अथवा राज्य शासन किंवा केंद्र शासनाने नियुक्त केलेल्या सक्षम प्राधिकाऱ्याने मंजूर केलेला तांत्रिक दस्तऐवज ;

(के) सर्व शब्द आणि शब्द प्रयोग, ज्यांचा वापर करण्यात आलेला आहे. परंतु, नियमावलीत ज्यांची व्याख्या देण्यात आलेली नाही, त्यांचा अर्थ अधिनियमातील अर्थाशी अभिहस्तांकित आहे.

प्रकरण - II

राखीव आणि संरक्षित वनांचे आगीपासून संरक्षण करणे

(अ) राखीव वने

[कलम २६ (१) (बी)]

३. **राखीव वनातून जाणारे रस्ते, वाटा किंवा त्यांच्या लगतच्या क्षेत्रात आग पेटविण्यास मनाई.**— उप वनसंरक्षक यांनी वेळोवेळी अधिसूचित केलेल्या स्थळांच्या व्यतिरिक्त, इतरत्र कोणतेही सार्वजनिक किंवा खाजगी रस्ते, वाटा ज्या वनालगत आहेत आणि राखीव वनातून जातात परंतु ज्यांचा काही भाग वनात येत नाही, अशा क्षेत्रात कोणतीही व्यक्ती आग पेटविणार नाही किंवा पेटविलेली आग ज्वलंत सोडणार नाही.

४. **राखीव वनांच्या नजीक राखेचे खत तयार करताना बाळगण्याची सावधगिरी.**—खालील सावधगिरीचे उपाय असल्याशिवाय कोणतीही व्यक्ती राखीव वनाच्या हद्दीपासून २०० मीटर अंतराच्या आत, कोणत्याही क्षेत्रावर राखेचे खत तयार करण्याकरिता राब पेटविणार नाही,

(१) राब पेटविलेल्या हद्दीपासून वनांची हद्द कमीतकमी १२ मीटर रुंदीच्या पट्ट्याची असावी, आणि हा पट्टा आग वाहक झाडी-झुडूपे साफ केलेला असावा; आणि

(२) इतर सावधगिरीचे उपाय जसे; आग प्रतिबंधक रखवालदारांची नेमणूक इत्यादी पुरेसे उपाय जेणेकरून आग वनामध्ये पसरणार नाही.

५. **राखीव वनांपासून २०० मीटर अंतराच्या आत आग पेटविण्यास मनाई.**— वनपरिक्षेत्र अधिकारी यापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या वन अधिकाऱ्याच्या पूर्व लेखी परवानगीशिवाय राखीव वनांच्या हद्दीपासून २०० मीटर अंतराच्या आत, राखेचे खत तयार करणे, मानवी वसाहत किंवा अशा वसाहतींच्या प्रांगणात आग पेटविणे व्यतिरिक्त, इतरत्र आग पेटविता येणार नाही.

६. **राखीव वनांच्या हद्दीपासून २०० मीटर अंतराच्या पलीकडे आग पेटविताना घ्यावयाची सावधगिरी.**—जर नैसर्गिक कारणांनी आग वनात पसरण्याची शक्यता असेल, तर १२ मीटर रुंदीची आग प्रतिबंधक रेषा घेणे अथवा आग प्रतिबंधक रखवालदार नेमून अशी आग वनात पसरू नये, याकरिता सावधगिरी बाळगल्याशिवाय, राखीव वनांच्या हद्दीपासून २०० मीटर अंतराचे पलीकडेही कोणतीही व्यक्ती आग पेटविणार नाही किंवा पेटविलेली आग ज्वलंत सोडणार नाही.

(बी) संरक्षित वने

[कलम ३२ (एच)]

७. **संरक्षित वनांच्या हद्दी पलीकडे आग पेटविताना बाळगण्याची सावधगिरी.**—आवश्यक सावधगिरी न घेता संरक्षित वनांच्या हद्दीपलीकडे कोणतीही व्यक्ती आग पेटविणार नाही किंवा पेटविलेली आग ज्वलंत सोडणार नाही, जेणेकरून कलम ३० (अ) मधील राखीव वृक्ष तसेच इतर इमारती लाकूड, उभे, उन्मळून पडलेले, तोडलेले वृक्ष, किंवा कलम ३० (ब) मधील बंद भाग किंवा कलम ३३ अनुसार चारा तथा वन-उपज गोळा करण्यास, निर्लंबित करण्यात आलेल्या क्षेत्रात, सदर आग पसरू शकेल.

(क) पावसाळी हंगाम या नियमापासून मुक्त करणे.

८. पावसाळी हंगामात हे नियम अंशतः लागू असणे.—या प्रकरणातील नियमात दिनांक १५ जून ते ३१ ऑक्टोबर या कालावधीत काहीही लागू राहणार नाहीत.

प्रकरण - III

राखीव वनात आणि संरक्षित वनात शिकार करणे आणि बंदुकीने गोळी घालणे इत्यादी

[कलमे २६(१) (आय), ३२(जे), ७६(डी)]

९. राखीव वन आणि संरक्षित वन यातील प्रतिबंधित कृत्ये.—(१) सर्व राखीव आणि संरक्षित वनात खालील कृत्ये प्रतिबंधित राहतील :—

(अ) जमीन, नद्या, पाणवटे व इतर जलस्रोत यात विष प्रयोग किंवा दुषितीकरण करणे, अभिस्फोटकाद्वारे किंवा स्फोटकाद्वारे त्या क्षेत्रात किंवा इतरत्र स्फोट घडविणे आणि मासेमारीकरिता किंवा मासे पकडण्याकरिता किंवा इतर हेतूंनी टोपल्यांचे अथवा इतर सापळे लावणे ;

(ब) वन्य प्राण्यांच्या लपणस्थळांचा शोध घेण्यासाठी मागोवा करणे ;

(क) जाळी, फासे, सापळे आणि ताण-बंदुका किंवा इतर साधने वापरणे ;

(ड) कोणत्याही कारणास्तव विद्युत्प्रवाह वाहिकेस तारेने जोडणे ;

(इ) वन्य प्राण्यांना ठार मारणे किंवा जखमी करणे किंवा हाका करणे, वन्य प्राण्याची शिकार अथवा खाद्य बांधून ठेवणे, विष प्रयोग करणे, पकडणे अथवा अशा तऱ्हेचे कोणतेही प्रयत्न करणे ;

(फ) वन्य प्राण्याची अंडी, घरटी अथवा पोळी यांना धक्का लावणे किंवा नाश करणे ;

(ग) मेलेले पाळीव प्राणी, गुरेढोरे किंवा वन्य प्राणी यांचे शव कोणत्याही पद्धतीने हलविणे, त्यावर विषबाधा करणे किंवा हस्तक्षेप करणे ;

(ह) शासकीय कर्तव्ये बजाविण्या व्यतिरिक्त इतर वेळी किटकनाशके, किडनाशके, रासायनिक खते अथवा कुठलीही शस्त्रे बाळगणे;

(आय) कुत्र्यासह अपप्रवेश करणे किंवा वन्य प्राण्यास भिती दाखविण्यास, पडविण्यास, जखमी करण्यास किंवा ठार मारण्यास सक्षम असलेल्या कुत्र्यास किंवा इतर कोणत्याही पाळीव अथवा प्रशिक्षित प्राण्यास अपप्रवेश करण्यास लावणे ;

(२) या नियमातील कोणतेही कृत्य, संबंधित उप वनसंरक्षक यांच्या लेखी परवानगीने केले असल्यास, ते प्रतिबंधित राहणार नाही.

(३) कलम ६६ मधील निहीत शक्तींचा वापर करताना, जर वन अधिकाऱ्यास उप-नियम (१) (आय) मधील उल्लेखित कुत्रा किंवा इतर पाळीव किंवा प्रशिक्षित प्राण्यास विनाविलंब वनांच्या हद्दीबाहेर हाकलणे किंवा पकडणे शक्य नसेल तर त्यावेळेस उपलब्ध सर्व साधनांद्वारे असे अपप्रवेश करणाऱ्या प्राण्यास ठार मारणे, बंदिस्त करून वनाबाहेर काढणे, वन अधिकाऱ्यासाठी कायदेशीर राहिल. अशा वेळेस अपप्रवेश केलेल्या प्राण्याकडून कोणत्याही वन्य प्राण्याला वनक्षेत्रात अथवा वनक्षेत्राबाहेर भिवविणे, पाठलाग करणे, जखमी करणे किंवा ठार मारलेले असणे आवश्यक राहणार नाही.

प्रकरण - IV

राखीव वनात हक्क आणि विशेष अधिकार उपभोगणे

[कलमे २६(२) (अ) आणि ७६(डी)]

१०. राखीव वनात वनहक्कांचा वापर करण्यासाठी विनियमन.—या नियमातील खालील तरतुदी व्यतिरिक्त राखीव वनात कोणत्याही हक्कांचा वापर करता येणार नाही :—

(१) उप-नियम (८) खाली असलेल्या पुस्तकात उल्लेख असलेल्या व्यक्ती आणि त्यांचे कुटुंबातील सदस्य त्यांच्या नावापुढे असलेल्या शर्तीनुसार खालीलप्रमाणे पात्र असतील :—

(अ) वास्तविक उपजिविकेच्या, स्वतःच्या आणि कुटुंबियांच्या गरजा भागविण्यासाठी, ज्यात झोपडी बांधणे, दुरुस्ती करणे, स्वतःच्या वापराकरिता शेतीची अवजारे तयार करणे, याकरिता साग, शिसम, अंजन, खैर, तिबस, बाभूळ, मोहा, चारोळी, नरक्या, आंबा तसेच अनुसूची (ड) मधील भाग (VI) मध्ये अनुक्रमांक १४ मध्ये दिलेल्या कांदळवनाच्या प्रजातीची झाडे सोडून इतर झाडे कापणे.

(ब) साग, तिवस, खैर आणि कांदळ वनात आढळणाऱ्या सर्व प्रजाती सोडून इतर प्रजातींचे निष्क्रीय लाकूड फक्त स्वतःची जळावू लाकडाची गरज भागविण्यासाठी गोळा करणे ;

(क) अनुसूचित क्षेत्रात गौण वनउपजाचे मालकी हक्क हस्तांतरण आणि महाराष्ट्र गौण वन-उपज (व्यापार विनियमन) (सुधारणा) अधिनियम, १९९७ (१९९७ चा महा. ४५) च्या प्रकरण - II मधील तरतुदींच्या अधीन राहून सर्व प्रयोजनांसाठी अनुसूची-सी मधील नमूद पुस्तकात त्यांच्या नावासमोर दर्शविल्याप्रमाणे, असे वन-उपज गोळा करणे ;

(ड) पुस्तकात त्यांच्या नावासमोर दर्शविलेल्या स्वतःच्या गुरे-ढोरे यांच्या संख्येपेक्षा जास्त नाही, अशांना चराई ;

(२) खालील अपवाद वगळता वन-उपज आणि चारा संदर्भात सर्व हक्क त्याच राखीव वन व त्या अंतर्गत भागात उपभोगले जातील, ज्या संदर्भात ते या अधिनियम अंतर्गत चालू असतील किंवा इतर कोणत्याही प्रचलित कायदानुसार ओळखले गेले असतील,—

(अ) कार्य आयोजनेतील तरतुदीनुसार, उप वनसंरक्षक यांनी जिल्हाधिकारी यांच्या सल्ला-मसलतीने, पुनरुत्पादन आणि सुधारणेकरिता बंद केलेल्या राखीव वनांचा भाग ;

(ब) १५ जून ते १५ ऑक्टोबर या कालावधीत.

(३) राखीव वनात झाडे कापताना आणि वन-उपज काढताना पुढील नियमांचे पालन केले जातील :—

(अ) रस्त्याच्या दोन्ही बाजूच्या दहा मीटर अंतरातील अथवा जलप्रवाहाच्या दोन्ही कडेच्या वीस मीटर अंतरातील कुठलेही आणि कोणत्याही आकाराचे वृक्ष कापण्यात येणार नाहीत ;

(ब) २०° पेक्षा जास्त उतार असलेल्या क्षेत्रात कोणत्याही आकाराचे, कुठलेही वृक्ष कापण्यात येणार नाहीत ;

(क) खाद्य फळे देणाऱ्या प्रजातींचे कोणत्याही आकाराचे वृक्ष कापण्यात येणार नाहीत ;

(ड) कापण्यात येणारी झाडे जमिनी सपाट कापण्यात येतील ;

(इ) कुठल्याही वृक्षाभोवती कंगोरा घेणे किंवा पालवी मिळण्यासाठी तोड किंवा छाटणी केली जाणार नाही ;

(फ) बांबूच्या रांडीत, १ वर्ष वयापेक्षा कमी वयाचा बांबू कापण्यात येणार नाही आणि प्रत्येक रांडीत १ वर्ष वयापेक्षा जास्त वयाचे कमीत कमी ८ बांबू राखण्यात येतील ;

(ग) बांबूची कापणी जमिनीपासून ३० सें.मी. उंचीच्या खाली करण्यात येईल ;

(ह) कुठल्याही वृक्षाची मुळे खणण्यात येणार नाहीत ; अथवा

(आय) उपवनसंरक्षक यांच्या वतीने प्राधिकृत केलेल्या वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांच्या लेखी परवानगीशिवाय सूर्यास्त ते सूर्योदय या कालावधीत कुठलाही वन-उपज वनातून हलविता येणार नाही.

(४) प्रत्येक हक्कधारकास वन विभागामार्फत अनुसूची-अे मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे खाते पुस्तिका पुरविण्यात येईल. यात अनुक्रमांक, हक्कधारकाचे नाव, निवासी पत्ता, त्यास राखीव वनातील गट किंवा सर्वे क्रमांक किंवा वनखंड क्रमांक किंवा त्याचा भाग यातून भागविले जाणारे वार्षिक किंवा नियतकालिक हक्क व त्याचा कालावधी याची माहिती असेल.

(५) आपल्या हक्कांचा वापर करण्यासाठी वनात जाण्याआधी, प्रत्येक हक्कधारक संबंधित वनपरिक्षेत्र अधिकारी किंवा उप वनसंरक्षक यांनी प्राधिकृत केलेल्या वन अधिकाऱ्याकडून अनुसूची-बी मध्ये जोडलेल्या नमुन्यात परवाना प्राप्त करेल. हा परवाना विनाशुल्क किंवा राज्य शासनाने वेळोवेळी विहित केलेले शुल्क भरल्यानंतर देणे उक्त अधिकाऱ्याला बंधनकारक राहिल.

(६) उप-नियम (५) मध्ये विहित केलेल्या परवान्यात, वन-उपजाचा तपशील आणि परिमाण दर्शवून, उप-नियम (४) अनुसार खातेधारकास दिलेल्या खाते पुस्तिकेत, असा परवाना देताना प्रत्येक वेळी परवाना देणारा अधिकारी नोंद करील; आणि पुढे असे की, कोणत्याही परिस्थितीत वनातून आणण्यात येणारा एकूण वन-उपज, त्याचे परवान्यात आणि खाते पुस्तिकेत दर्शविलेल्या परिमाणापेक्षा जास्त असणार नाही.

(७) या नियमातील हक्कांचा वापर करून मिळालेल्या सर्व वन-उपजांच्या वाहतुकीचे विनियमन प्रकरण - VII मध्ये नमूद नियमानुसार राहिल.

(८) उपवनसंरक्षक हा अनुसूची-सी मध्ये नमूद प्रप्रानुसार एका नोंदवही मध्ये, गाववार, हक्क धारकांची नावे, जे सदरहू हक्क उपभोगण्यासाठी हक्कधारक आहेत, त्यांच्या वडिलांचे आणि पत्नीचे नाव, जात, समुहाचे नाव, उदा. अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती वा इतर पारंपरिक वन निवासी, त्यांच्या हक्कांचा तपशील आणि व्याप्ती, सदर हक्कांच्या वापराबाबत काही शर्ती असल्यास त्याची नोंद करेल. तसेच त्यामध्ये राखीव वनांचा तपशील, हद्दी, गट किंवा सर्वे क्रमांक, वनखंड क्रमांक किंवा असे हक्क वापरासाठी दिलेल्या वनक्षेत्राच्या तपशीलाची नोंद ठेवेल. उक्त नोंदवही वर्षातून कमीतकमी एकदा अद्यावत करण्यात येईल.

(९) उप वनसंरक्षक यांच्या शिफारशीनंतर जिल्हाधिकारी या अधिनियमातील वा नियमातील इतर कोणत्याही कार्यवाही व्यतिरिक्त, जर या नियमातील तरतुदींचा गैरवापर किंवा भंग अथवा अधिनियमातील कलम ७९ चा गुन्हा घडला आहे, याची खात्री झाल्यानंतर, १२ महिन्यांपेक्षा जास्त नाही, ऐवढ्या कालावधीकरिता कोणताही हक्क वापरणे निलंबित करू शकेल.

(१०) उप-नियम (४) आणि उप-नियम (५) अनुसार देण्यात आलेली खातेपुस्तिका आणि परवाने अहस्तांतरणीय राहतील आणि एखाद्या हक्कधारकाने, लबाडीने, त्याला दिलेली खातेपुस्तिका किंवा परवाना दुसऱ्या व्यक्तीस हस्तांतर केला, तर त्याचे प्रकरण उप-नियम (९) प्रमाणे हाताळले जाईल.

स्पष्टीकरण.—या नियमांतर्गत वापरण्यात येणाऱ्या हक्कात अनुसूचित जमाती आणि इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्कांची मान्यता) नियमावली, २००७ मधील जोडपत्र III मधील निश्चित केलेले आणि संबंधित शासकीय अभिलेखात तसेच अधिकार अभिलेखात समाविष्ट व उक्त नियमावलीच्या नियम ८, उप-नियम (एफ) आणि (जी) च्या अनुषंगाने प्रसिद्ध हक्कांचा समावेश असेल.

११. नियम १० विशेष वन अधिकारासाठी लागू होणे.— विशेष वन अधिकार उपभोगणाऱ्या व्यक्तीकरिता नियम १० च्या उप-नियम (८) मध्ये दिल्यानुसार एक वेगळी नोंदवही ठेवली जाईल आणि अशा विशेष वन अधिकाराकरिता नियम १० मधील सर्व तरतुदी जशाच्या तशा लागू असतील.

१२. विशेष वन अधिकार प्रदान करण्यावर बंदी.— राज्य शासनाच्या आदेशाशिवाय राखीव वनात नवीन वन विशेष अधिकार प्रदान करण्यात येणार नाहीत.

प्रकरण V

राखीव आणि संरक्षित वनात गुरे चराई

[कलम २६ (१)(डी), २६(२)(अ), ३२ (आय) आणि ७६ (डी)]

१३. विशेष राखून ठेवलेल्या क्षेत्राव्यतिरिक्त आणि परवान्याशिवाय वनात गुरे चराईस मनाई.—(अ) विभागीय आयुक्त अथवा मुख्य वनसंरक्षक यांचे आदेशानुसार चराईकरिता राखून ठेवलेल्या क्षेत्रा व्यतिरिक्त ; आणि

(ब) महसूल अथवा वन अधिकारी किंवा उप वनसंरक्षक यांनी प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीच्या परवान्याशिवाय, जो परवाना विनाशुल्क अथवा राज्य शासनाने वेळोवेळी विहित केलेले शुल्क भरल्यानंतर दिला जाईल आणि तो परवाना ज्या शर्तीवर दिला आहे, त्याचे व्यतिरिक्त, कोणतीही व्यक्ती राखीव अथवा संरक्षित वनात गुरे चराई करणार नाही.

१४. राखीव वनात शेळी आणि मेंढी चराईस प्रतिबंध.—(१) राज्य शासनाने मेंढी चराईकरिता राखून ठेवलेले विशिष्ट क्षेत्र आणि जागेवर सिमांकित करण्यात आलेल्या क्षेत्राव्यतिरिक्त, वनांची सुरक्षितता आणि शाश्वतता यांचा आदर राखून आणि लादलेल्या शर्ती विचारात घेऊन, विनिर्दिष्ट आदेशाव्यतिरिक्त, नियम १३ प्रमाणे मेंढी चराईकरिता राखीव वनात अथवा त्याच्या भागात अथवा अधिनियमातील कलम ४ नुसार येणाऱ्या क्षेत्रात परवाना दिला जाणार नाही,

(२) नियम १३ अनुसार, राखीव वन किंवा त्याचा भाग किंवा अधिनियमातील कलम ४ अनुसार अधिसूचित केलेल्या क्षेत्रात शेळी चराईसाठी परवाना दिला जाणार नाही.

प्रकरण VI

संरक्षित वनात वृक्षतोडीसाठी विनियमन इत्यादी

[कलम ३२ आणि ७६ (डी)]

१५. हे प्रकरण लागू न राहणे.—या प्रकरणातील तरतुदी संरक्षित वनातील गावांनी व्याप्त क्षेत्रात असलेल्या वन-उपजांकरिता लागू राहणार नाहीत.

१६. विशिष्ट संदर्भाशिवाय या प्रकरणात.—(१) 'बंद क्षेत्र' म्हणजे राज्य शासनाने कलम ३० प्रमाणे संरक्षित वनाचा बंद घोषित केलेला भाग ;

(२) 'संरक्षित वन' म्हणजे कलम २९ अनुसार संरक्षित वन म्हणून घोषित करण्यात आलेला भूभाग ;

(३) 'हक्क' यात कायद्याने मान्यता प्राप्त हक्क, ज्याची नोंद शासकीय अभिलेख्यात संबंधित कायद्यानुसार आणि पद्धतीप्रमाणे करण्यात आली, याचा समावेश होतो ;

(४) महसूल खात्याच्या ताब्यात असलेल्या संरक्षित वनाकरिता, या प्रकरणात उप वनसंरक्षक यास जिल्हाधिकारी आणि वनपरिक्षेत्र अधिकारी यास तहसिलदार असे वाचण्यात येईल.

१७. हक्क, विशेष अधिकार आणि व्यवस्थापनाकरिता संरक्षित वनाचा भाग राखून ठेवणे.— जिल्हाधिकारी यांचेसी सल्ला-मसलत करून उप वनसंरक्षक आणि महसूल खात्याच्या ताब्यातील संरक्षित वनांच्याबाबत जिल्हाधिकारी, वेळोवेळी खालीलप्रमाणे क्षेत्र राखून ठेवेल :—

(१) संरक्षित वनातील वन-उपज असलेले योग्य आकारमानाचे क्षेत्र, वनहक्क आणि विशेष अधिकार यांचे हक्कधारक आणि विशेष अधिकारधारक यांना वापर करण्यासाठी त्या गावातील अथवा गावालगत संरक्षित वनाचा भाग ; आणि

(२) राज्य शासनाच्या व्यवस्थापनाकरिता इमारती लाकूड आणि इतर महत्त्वाचे वन-उपज निर्माणाची क्षमता असलेले सलग क्षेत्र.

१८. कोळसा तयार करण्याकरिता वृक्षतोडीस मनाई.—संबंधित उप वनसंरक्षक यांच्या लेखी परवानगीशिवाय कोळसा तयार करण्याकरिता संरक्षित वनात कुठल्याही प्रजातीचे कोणतेही वृक्ष कापणे, हलविणे, जाळणे यावर मनाई असेल.

१९. परवानगीशिवाय वृक्षतोडीस मनाई.—नियम २० आणि २१ यातील तरतुदींच्या अधीन राहून उप वनसंरक्षक यांच्या पूर्व लेखी परवानगीशिवाय अनुसूची (डी) मध्ये नमूद केलेल्या प्रजातींचे वृक्ष कापता येणार नाहीत.

२०. विवक्षित प्रकरणात वृक्षतोडीस मनाई.—संरक्षित वनात,—

(१) रस्त्याच्या दोन्ही बाजूने १० मीटर रुंदीचे अंतरात आणि कुठल्याही जलप्रवाहाच्या दोन्ही बाजूने २० मीटर रुंदीच्या अंतरात, कुठल्याही आकाराचे वृक्ष कापण्याकरिता बंदी असेल. मात्र, कापलेल्या टोकात ५ सें.मी. पर्यंत गोलाईच्या छोट्या फांद्या, बाभूळ आणि इतर काटेरी वृक्ष आणि काटेरी झुडूपे कापण्याकरिता अशा परवानगीची गरज राहणार नाही.

(२) २०° पेक्षा जास्त उतारावर असलेल्या कोणत्याही आकारमानाच्या वृक्षांची कटाईवर बंदी असेल.

(३) खाद्य फळे देणाऱ्या कुठल्याही आकाराच्या प्रजातींचे वृक्ष कटाई करण्यावर बंदी असेल.

(४) परिपक्वता, अतिपरिपक्वता, मेलेले, इजा झालेले व पुनर्जिवित होण्यापलिकडले आणि वन संवर्धनदृष्ट्या उपलब्ध असलेल्या वृक्षांव्यतिरिक्त अनुसूची-डी मध्ये समाविष्ट असलेल्या प्रजाती कापण्यावर बंदी राहिल.

स्पष्टीकरण.—‘वन संवर्धनदृष्ट्या उपलब्ध वृक्ष’ याचा अर्थ, जे वृक्ष मान्यताप्राप्त शास्त्रोक्त प्रणालीद्वारे विहित वनसंवर्धन कामासाठी आणि विशिष्ट प्रजातींच्या इतर वृक्षांच्या वाढीसाठी आणि वन पुनरुत्पादनासाठी किंवा दोन्ही कारणासाठी तोडीस उपलब्ध आहेत.

२१. तोडीचे नियम.—संरक्षित वनात,—

(१) सर्व वृक्षांची तोड जमिनी लगत करण्यात येईल.

(२) कोणत्याही वृक्षास कंगोरा घेण्यात येणार नाही किंवा पालवीकरिता तोडण्यात येणार नाही ;

(३) नियम १७ च्या अधिन राहून, कार्य आयोजनेनुसार पुढील हंगामात तोडीसाठी वृक्षांची छापणी केली जाईल. छापणी केलेले वृक्ष आणि इतर क्षेत्रातील कलम ३० मध्ये समाविष्ट नसलेले राखीव वृक्ष तसेच अनुसूची-डी मधील वृक्ष सोडून इतर वृक्ष यांची राखेचे खत तयार करण्याकरिता किंवा राब तयार करण्याकरिता फांद्यांची छाटणी करता येईल, मात्र असे करताना झाडांच्या शेंड्यांची छाटणी करता येणार नाही ;

(४) (अ) बांबूच्या रांझीत तोड करतांना, एक वर्षाच्या आतील बांबू तोडता येणार नाही आणि प्रत्येक रांझीमध्ये किमान आठ बांबू एक वर्षाच्या वरील वयाचे ठेवण्यात येतील ;

(ब) बांबू रांझीची कटाई करतांना, बांबू जमिनीपासून ३० सें.मी. उंचीच्या खाली तोडण्यात येतील.

(५) उप वनसंरक्षक यांनी प्राधिकृत केलेल्या वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांच्या लेखी परवानगीशिवाय, झाडांची मुळे खणता येणार नाही.

(६) उप वनसंरक्षक यांनी प्राधिकृत केलेल्या वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांच्या लेखी परवानगीशिवाय कोणताही वन-उपज सूर्यास्त ते सूर्योदय या कालावधीत हलविता येणार नाही.

२२. वन-उपज वाहतूक विनियमन.—या प्रकरणातील तरतुदीनुसार मिळालेल्या सर्व वन-उपजांच्या वाहतुकीचे विनियमन प्रकरण VII मध्ये नमूद नियमानुसार राहतील.

२३. काढण्यात येणारे वन-उपज अनुज्ञात परिमाण (Permitted quantity) आणि उपलब्धता यापेक्षा जास्त असणार नाही.— जिल्हाधिकारी यांच्याशी विचार-विनिमय करून, उप वनसंरक्षक ज्या गावातील संरक्षित वन आहे त्या गावाच्या लोकांना किंवा लगतच्या गावातील लोकांना हक्क आणि विशेष अधिकार यांचा वापर करण्यासाठी संरक्षित वनास आदेशाद्वारे खुला करेल. त्यानंतर महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ प्रकरण X मधील कलम १६१ ते १६७ मधील तरतुदींच्या किंवा इतर कोणत्याही प्रचलित कायद्याच्या तरतुदींच्या अधीन राहून, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम १६१ मधील निस्तार पत्रकातील विनिर्दिष्ट परिमाणपेक्षा जास्त नाही; किंवा अनुसूचित जमाती तथा इतर पारंपरिक वन निवासी (वनहक्कांची मान्यता) नियम, २००७ मधील जोडपत्र III मधील आणि संबंधित शासकीय अभिलेखात, अधिकार अभिलेखात समाविष्ट किंवा जिल्हाधिकारी यांच्याशी विचार- विनिमय करून आगावू वार्षिक अंदाजा अनुसार वन-उपजाचे एकूण उपलब्ध परिमाण यांच्या लोकांच्या भागविण्याइतके नसेल, तर कमी केलेले परिमाण सदर गावातील राहणारे उक्त लोक त्यांच्या स्वतःच्या वापराकरिता तोड करून निष्कासित करू शकतील.

२४. आग लावण्यास मनाई.— वनातील उभे, पडलेले, तोडलेले किंवा त्यात आढळणाऱ्या वन-उपजांचे नुकसान होईल, अशा प्रकारे कोणतीही व्यक्ती संरक्षित वन किंवा त्याच्या भागात आणि परिसरात आग लावणार नाही.

२५. हक्कधारक आणि विशेष अधिकारधारक यांनी वनातील आग विझविणे आणि प्रतिबंध करणे.— या नियमानुसार, वनातून वन-उपज काढण्यासाठी परवानगी दिलेल्या सर्व व्यक्ती हे वनातील आगीची माहिती नजीकच्या वन अधिकाऱ्याला देतील, आणि वन अधिकाऱ्यास आवश्यकता असेल किंवा नसेल स्वतःहून खालीलप्रमाणे पावले उचलतील :—

(अ) माहीत असलेली आग विझविणे ; आणि

(ब) वनक्षेत्रानजीक असलेली आग वनात पसरू न देण्याकरिता स्वतःच्या अधिकारात कायदेशीर मार्गाने प्रतिबंध करणे.

२६. वन-उपज यांची विक्री किंवा वस्तुविनिमय यास मनाई.— संरक्षित वनातून विशेषाधिकाराद्वारे प्राप्त वन-उपज यांची विक्री किंवा वस्तुविनिमय करता येणार नाही.

२७. गवत कापणे आणि वाहतूक करणे याबाबत तरतुदी.— गावातील कायम निवासी गावातील संरक्षित वनातून स्वतःची गुरे-ढोरे, शेळ्या, मेंढ्या यांच्यासाठी विना परवाना किंवा विना शुल्क गवत कापू आणि काढू शकेल :

परंतु असे की, राज्य शासन केव्हाही अशी सवलत परत घेवू शकेल.

२८. पुनरुत्पत्तीसाठी क्षेत्र बंद करणे.— शिरओझ्याने गवत काढण्याचा अपवाद वगळता संरक्षित वनात सर्व रोपवने किंवा पुनरोत्पत्तीखाली इतर प्रकारे आणण्यात आलेली क्षेत्र रोपवन प्रस्तावित केल्याच्या वर्षापासून किंवा पुनरोत्पत्तीखाली आणण्याच्या वर्षाच्या १ एप्रिल पासून १० वर्षांकरिता बंद घोषित केले जातील. सदर कालावधी २० वर्षांपर्यंत वाढविता येईल.

२९. शेळी आणि मेंढी चराईस मनाई.— राज्य शासनाच्या विशेष आदेशाशिवाय आणि त्यातील लादलेल्या शर्तीस अधिन राहून, शेळी आणि मेंढी चराईस त्यांच्यासाठी राखून ठेवलेल्या क्षेत्राबाहेर मनाई राहिल.

३०. जमिनीची फोड करण्यास मनाई.— कोणत्याही हेतूने कुठल्याही संरक्षित वनात, जमिनीची फोड करण्यास मनाई राहिल.

प्रकरण VII

वन-उपजाची वाहतूक

(कलम ४१)

(अ) वन परवाने

३१. वन-उपजाची वाहतूक पासाने विनियमन करणे.— (१) या नियमानुसार प्राधिकृत अधिकारी किंवा व्यक्तीद्वारे परवाना प्राप्त केल्याशिवाय किंवा सदर परवान्यातील नमूद केलेल्या शर्ती, वाहतूकीचा मार्ग, वाहतूकीचे स्थळ इ. वगळून इतर प्रकारे कोणताही वन-उपज राज्याच्या जिल्ह्यातील, जिल्ह्याबाहेर किंवा जिल्ह्यांतर्गत हलविता येणार नाही.

मात्र, खालील बाबींकरिता वाहतूक परवान्याची आवश्यकता राहणार नाही :—

(अ) बंदर, उतरविण्याचे स्थळ अथवा रेल्वेस्थानक वगळता—

(i) विशेष वन अधिकार किंवा अधिनियमाखाली किंवा इतर प्रचलित कायद्यांतर्गत मान्यताप्राप्त हक्कांचे वापर करताना व्यक्तीद्वारे खाजगी वापराकरिता गावात उत्पादित झालेली व त्या गावातील हद्दीत काढण्यात येत असलेल्या कोणत्याही वन-उपजाच्या बाबतीत ;

(ii) जर नियम १० च्या उप-नियम ५ अनुसार परवाना मिळाला असेल तर विशेष वनअधिकार अथवा कायद्याने मान्य केलेला हक्क किंवा प्रचलित इतर कायद्यांद्वारे वास्तविक उपजीविका भागविण्यासाठी, जिथे तो कायम निवासी आहे. तिथे आणि कुठल्याही गावाचे हद्दीत येत नसलेल्या राखीव वनातून मिळालेला कोणताही वन-उपज खाजगी वापरासाठी हलविणे ; आणि

(iii) वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांना पूर्व लेखी सूचना दिली असल्यास, कोणतेही वन-उपज जे शासनाची मालकी नसलेल्या जमिनीतून मिळाले आहे, त्यास गावाच्या हद्दीत हलविणेसाठी ;

(iv) राखेचे खत तयार करण्यासाठी डहाळ्या, पाने, खुरटी, झुडपी आणि गवत ;

(v) विभागाच्या तोडीतून फक्त खाजगी वापरासाठी दिलेला लहान फांद्यांचा वापर करण्यासाठी ;

(ब) बंदर, उतरविण्याची जागा, रेल्वेस्थानक किंवा राज्य शासनाने वेळोवेळी **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या सूट नसणारे क्षेत्र वगळता जळाऊ लाकूड म्हणून वापरण्याकरिता, ज्यांचा सर्वात जाड भाग १० सें.मी. पेक्षा जास्त वेढीचा नाही, अशा फांद्या, गवत किंवा पाने, जी संपत्ती एका व्यक्तीची किंवा दोन अथवा तीन व्यक्तींची समाईक संपत्ती असेल, त्यास २४ तासात एक शिरओझा पेक्षा जास्त नसेल ;

(क) कुठलेही इमारती लाकूड, ज्याला कायदेशीर स्थापित आरा गिरणीवर सर्व बाजूंनी कापण्यात आलेले आहे आणि ज्याचे सोबत रोखीचे टिपण, पावती, कर-बीजक (**Tax invoice**) अथवा आरा गिरणीधारक किंवा त्याच्या प्राधिकृत अभिकर्त्याने, ज्यावर आरा गिरणीचे नाव, अनुज्ञप्ती क्रमांक स्पष्टपणे छापलेला आहे, आणि इमारती लाकडाची जात, आकारमानानुसार हलविण्यात येणाऱ्या लाकडांचे परिमाण, ज्यास असे लाकूड पाठवायचे आहे त्या व्यक्तीचे नाव आणि पूर्ण पत्ता, तारीख, जारी केल्याचे ठिकाण, आरा गिरणीधारक अथवा त्याच्या प्राधिकृत अभिकर्त्याचे नाव आणि सही, कापीव लाकूड जर २ मीटर लांबीपेक्षा जास्त आणि एकत्रित १५ सें.मी. जाडीपेक्षा जास्त असेल आणि त्यावर उप वनसंरक्षक यांनी पुरवठा केलेले ओळख चिन्ह असेल अथवा नियम ४७ नुसार नोंदणी केलेले संपत्ती चिन्ह उठविलेले असेल, यापैकी योग्य त्या हेतूकरिता योग्य आहे ते ;

(ड) राज्य शासनाच्या संपत्तीचे कुठलेही वन-उपज, जे शासनाच्या प्राधिकारात हलविले जातात ; किंवा

(इ) राज्य शासनाने या प्रकरणातील नियमानुसार **राजपत्रात** अधिसूचित करून सूट दिलेले वन-उपज.

(२) ज्या वन-उपजाकरिता उप-नियम (१) अनुसार पासाची गरज नाही, त्यास वन-उपजाचा मालक किंवा यथास्थितीत जिथे अशा लाकडाची कटाई केली जात आहे, त्या आरा गिरणीचा मालक त्यास प्रकरणातील तरतुदीनुसार वन पास, देण्याचा विकल्प राहिल ;

स्पष्टीकरण.—या नियमाच्या हेतूकरिता—

१. "गावांच्या मर्यादा" याचा अर्थ महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ यात असलेली व्याख्या व अधिसूचित केलेली गावाची मर्यादा.

२. "गाव" यात नगर आणि शहर आणि त्यात समाविष्ट असलेल्या सर्व जमिनींचा समावेश होतो.

३. "राज्यशासनाच्या संपत्तीमध्ये" वन विकास महामंडळ मर्यादित च्या संपत्तीचा समावेश होतो.

३२. पास देणारे अधिकारी आणि व्यक्ती.—

(१) या नियमाखाली खालील अधिकारी आणि व्यक्ती यांना पास देण्याचे अधिकार रहातील :—

अधिकारी

(अ) मुख्य वनसंरक्षक, उप वनसंरक्षक, सहायक वनसंरक्षक किंवा मुख्य वनसंरक्षक अथवा उप वनसंरक्षक यांनी लेखी प्राधिकृत केलेले कोणतेही अधिकारी यांना या नियमानुसार पास देण्याचे अधिकार असतील ;

मात्र, खालील प्रजातींचे इमारती लाकूड अथवा त्यापासून प्राप्त होणारे वन-उपज यांना पास देताना संबंधित सहायक वनसंरक्षक यांची स्वतःची मोहर आणि सहीनुसार पास जारी होतील :—

(i) *Acacia catechu* (खैर वृक्ष)

(ii) *Dalbergia latifolia* (रोजवूड वृक्ष)

(iii) *Mangrove species* (कांदळवनांच्या प्रजाती)

(iv) नरक्या (अमृता वृक्ष)

(v) *Santalum album* (चंदन वृक्ष) आणि

(vi) *Red sanders* (रक्त चंदन)

(ब) खालील प्रजातींचे इमारती लाकडाचे घनफळ ८ घनमीटरपेक्षा जास्त आणि लहान लाकडाचे घनफळ २० रचीत घनमीटरपेक्षा जास्त असेल त्यावेळेस सहाय्यक वनसंरक्षक यांचे पेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिकाऱ्यांचे पूर्व मंजूरीशिवाय पास जारी करण्यात येणार नाही :-

- (i) *Adina cardifolia* (हळदू किंवा हेद)
- (ii) *Artocarpus integrifolia* (फणस)
- (iii) *Hardwickia binata* (अंजन)
- (iv) *Madhuca latifolia* (मोह अथवा मोहा अथवा महुवा)
- (v) *Mangifera indica* (आंबा किंवा आम)
- (vi) *Ougeinia dalbergioidies* (तिवस)
- (vii) *Pterocarpus marsupium* (बिजा किंवा बिजा साल)
- (viii) *Syzigium cumini* (जांभूळ किंवा जामून)
- (ix) *Tamarandis indica* (चिंच किंवा ईमली)
- (x) *Tectona grandis* (साग किंवा सागवान)
- (xi) *Terminalia chebula* (हिरडा किंवा हर्षा)
- (xii) *Terminalia paniculata* (किंजळ किंवा किंदळ)
- (xiii) *Terminalia tomentosa* (ऐन किंवा सादडा किंवा साजा)

स्पष्टीकरण.—“लहान लाकूड” म्हणजे सर्वात मोठ्या भागातील २५ से.मी. पेक्षा कमी वेढी आणि २ मीटर लांबीपर्यंतचे सर्व लाकूड.

(क) मुख्य वनसंरक्षक अथवा उप वनसंरक्षक यांच्यावतीने याकरिता प्राधिकृत केलेले सहाय्यक वनसंरक्षक यांच्या पूर्व मंजूरीशिवाय एक काल्पनिक टनापेक्षा जास्त कुठल्याही प्रजातींचे बांबू करिता पास जारी करण्यात येणार नाही;

स्पष्टीकरण :- “एक काल्पनिक टन” म्हणजे बांबूच्या नगांची एकूण लांबी २००० धाव मीटर बरोबर असेल.

इतर व्यक्ती

(ड) मुख्य वनसंरक्षक अथवा त्यांनी त्यांच्यावतीने लेखी शक्ती प्रदान केलेले उप वनसंरक्षक, कुठलाही वन-उपज मालकाच्या व्यक्तीस किंवा त्याच्या अभिकर्त्यास प्राधिकृत करू शकतात. या अधिकार पत्रात प्राधिकरणाची मुदत नमूद राहिल.

परंतु, मुख्य वनसंरक्षक हे आयुक्त, उत्पादन शुल्क यांच्याशी विचार विनिमय करून विशिष्ट क्षेत्रातून मोहाफुले हलविण्याकरिता, स्थानिक उत्पादन शुल्क अधिकारी, जो उप निरीक्षक या दर्जापेक्षा खाली नसेल यानांच पास देण्याचे अधिकार देऊ शकतील.

(२) अधिकार पत्र जारी करणारा अधिकारी किंवा त्यांचे वरिष्ठ असे प्राधिकरण केव्हाही रद्द करू शकतात.

३३. पासामध्ये काय नमूद असावे.—(१) नियम ३२ अनुसार दिलेल्या प्रत्येक वन पासात खालील तपशील नमूद राहिल :-

(अ) पास दिलेल्या व्यक्तीचे नाव;

(ब) वन-उपजाचे वर्णन आणि परिमाण;

(क) नियम ३२, उप-नियम (१) (अ) आणि (ब) मध्ये संदर्भ असलेल्या इमारती लाकूड किंवा वन-उपजाबाबत गावाचे नाव आणि सर्व्हे नं. ज्यात हा वनउपज निर्माण झाला आहे;

(ड) कोणत्या ठिकाणापासून कोणत्या ठिकाणापर्यंत वन-उपज नेण्यात येणार आहे;

(इ) वन-उपज वाहतूकीचा मार्ग; आणि

(फ) पासाचा कालावधी खालीलप्रमाणे अजमावा - पास जारी केलेला दिवस अधिक मोटार वाहनाकरिता ऐकशेवीस किलोमीटर किंवा त्याच्या भागाकरिता प्रत्येकी एक दिवस, इतर वाहतूकीच्या साधनाने चोवीस किलोमीटरकरिता एक दिवस अधिक प्रत्येक चोवीस किलोमीटर अंतराकरिता किंवा भाग अंतराकरिता एक दिवस ;

मात्र जर वन-उपजाची वाहतूक जलमार्गाने करावयाची असेल तर राज्य शासन सर्वसामान्य किंवा विशेष आदेशाने सूचना देईल आणि नदीमार्गे वन-उपजाची वाहतूक करतांना प्रत्येक आठ किलोमीटरकरिता किंवा भाग अंतराकरिता एक दिवस मुदत असेल.

वन-उपज वाहतूक करणारी व्यक्ती, निर्देशित केल्यावर, अधिकृत मार्गावरील प्रत्येक वन-उपज तपासणी नाक्यावर, तपासणीकरिता वाहन थांबवेल.

(२) शासनाच्या पूर्व मंजूरीनंतर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य हे पासाचा नमुना, रंग आणि पास पुस्तक शुल्क निश्चित करतील.

३४. प्रत्येक ओझ्याकरिता वेगळा पास—सर्वसाधारणतः कुठलाही पास एकापेक्षा जास्त ओझ्याकरिता नसेल, मग असे ओझे व्यक्ती, प्राणी किंवा वाहनाने नेले जात असतील. परंतु, उप वनसंरक्षक त्यांच्या मुख्य वनसंरक्षक यांच्या मान्यतेअंती, ज्यावेळी त्यांना रास्त वाटेल, त्यावेळी एका पासाद्वारे पन्नास पेक्षा जास्त नसलेल्या शिर ओझ्यांना अथवा प्राण्यांना आणि दहापेक्षा जास्त नसलेल्या बैलगाड्यांना, चोवीस किलोमीटर अंतरापेक्षा जास्त वाहतूकीचे अंतर नसल्यास आणि सर्वांनी एकत्र प्रवास केल्यास, एकच पास देऊ शकतील.

३५. पासात फेरफार करता येणार नाही.—वन पासातील छापील अथवा लिखित मजकूरात फेरफार करता येणार नाही, त्यास अपवाद फक्त वाहतूकीचा मार्ग आणि मुदत राहिल; आणि

हे फेरफार करतांना प्राधिकृत अधिकारी पासावर कारणमिमांसा नमूद करतील.

(बी) खाजगी व्यक्तींनी दिलेले पास

३६. प्राधिकृत पास देणाऱ्या व्यक्तीस कोरी पास पुस्तके पुरविणे.—(१) जेव्हा, मुख्य वनसंरक्षक अथवा त्यांनी शक्ती प्रदान केलेला उप वनसंरक्षक नियम ३२, उप-नियम (१) (ड) अनुसार कोणत्याही व्यक्तीस अथवा त्याचे अभिकर्त्यास वन-उपज वाहतूकीसाठी वन पास देईल, तो अशा व्यक्तीस वेळोवेळी अधिप्रमाणीत कोरी पास पुस्तके पुरवेल.

(२) ज्या व्यक्तीस अशी पास पुस्तके पुरविली जातील, त्याने नियम ३३ उप-नियम (२) अनुसार शुल्क निश्चित केलेले असेल, ते देईल;

(३) पास देण्यास प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्ती अधिकार पत्रात समाविष्ट केलेल्या शर्तीबाहेर जाऊन पास देणार नाही,

(४) अशी कुठलीही व्यक्ती, पास देण्यासाठी शुल्क आकारणार नाही.

(५) वापरलेल्या पास पुस्तकांच्या स्थळप्रती, ज्या अधिकाऱ्याकडून पास पुस्तके मिळाली त्यांना परत करावी लागतील आणि जोपर्यंत आधी वापरलेल्या पास पुस्तकांच्या स्थळप्रती प्राप्त होत नाहीत, तोपर्यंत नवीन पास पुस्तक पुरविली जाणार नाही.

(६) कोणतीही व्यक्ती किंवा त्याचा अभिकर्ता, ज्यास नियम ३२ उप-नियम (१) (ड) अन्वये पास देण्यास प्राधिकृत करण्यात आले आहे, त्यास किंवा अभिकर्त्यास कोणत्याही वन अधिकाऱ्याने मागणी केल्यावर, त्याने वापरलेल्या पास पुस्तकांच्या स्थळप्रती तपासणीसाठी देणे क्रमप्राप्त राहिल.

(७) नियम ३२ उप-नियम (१) (ड) अनुसार दिलेले कोणतेही प्राधिकार, एखादया घटनेमुळे, कोणत्याहीवेळी उप-नियम (२) अनुसार रद्द करण्यात आले किंवा प्राधिकाराची मुदत संपल्यानंतर, ज्या व्यक्तीचे प्राधिकार रद्द झाले आहेत अथवा ज्याच्या प्राधिकाराची मुदत संपली आहे, यातील काहीही प्रकार असो, प्राधिकार प्रदान करणाऱ्या अधिकाऱ्यास प्रत्येक न वापरलेले पास पुस्तक आणि पास पुस्तकाचा न वापरलेला भाग तसेच ताब्यातील पास पुस्तक, त्याच्या वापरलेल्या पासांच्या स्थळ प्रतिंसह, ज्या त्याने आधी परत केल्या नाहीत, परत करेल. आणि त्या व्यक्तीस न वापरलेले पास पुस्तक किंवा अंशतः वापरलेले पास पुस्तक स्थळप्रतींसह परत केल्यानंतर, न वापरलेल्या पास पुस्तकाची किंमत याचा परतावा मिळेल, परंतु अंशतः वापरलेल्या पास पुस्तकाच्या भाग किंमतीचा परतावा मिळणार नाही.

(८) नियम ३२ उप-नियम (१) (ड) अनुसार कोणत्याही व्यक्तीने किंवा त्याच्या अभिकर्त्याने दिलेले वन पास यास वैधता नसेल.

(अ) जर असा पास त्यास नियम ३६ उप-नियम (१) अनुसार पुरविण्यात आलेल्या कोऱ्या प्रपत्रात दिला नसल्यास, अथवा

(ब) जर असा पास त्याने प्राधिकार रद्द केल्यानंतर दिला असल्यास, अथवा

(क) जर असा पास त्याने अधिकार पत्रात दिलेल्या मुदतीनंतर दिला असल्यास.

(क) समुद्रा मार्गे येणारा वन-उपज वगळून राज्यात येणारा वन-उपज

३७. इतर राज्याचे पास :—समुद्रा मार्गे वगळून, इतर राज्यातून महाराष्ट्र राज्यात येणारा सर्व वन-उपज, यास त्या राज्याचा नियम ३८ मधील तरतुदीनुसार नोंदणी केलेला पास लागेल, आणि जर वाहतूक होणारे लाकूड नियम ४७ मध्ये उल्लेख केलेल्या परिमाणापेक्षा जास्त असेल, आणि सुवासिक चंदनाचे लाकूड अथवा राज्यशासनाने राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या इतर प्रजातींचे (अधिसूचित प्रजाती) कोणत्याही आकाराचे लाकूड यावर त्या राज्याचे नियम ३८ मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे नोंदणी केलेले स्वामित्व चिन्ह असावे.

३८. मुख्य वनसंरक्षक यांचे कार्यालयात इतर राज्यातील पासांचे नमुन्यांची नोंद केली जाईल—इतर राज्यातील प्रत्येक पासावर, पास देणाऱ्या अधिकाऱ्याचे पदनाम, ज्या वन विभागात वन-उपज हलविण्यात येणार आहे, त्या उप वनसंरक्षकांच्या कार्यालयात नोंदणीकृत केले जातील आणि त्या राज्यातील प्रत्येक स्वामीत्व चिन्हाचे वर्णन, सदरहू कार्यालयात नोंदणी केल्याप्रमाणे असतील.

मात्र, एखाद्या राज्याच्या उप वनसंरक्षक दर्जापेक्षा खाली नसलेल्या अधिकाऱ्याने विनंती केली तर, त्या राज्यातील वन-उपज महाराष्ट्र राज्यात खालील परिस्थितीत हलविण्यात येईल.

(अ) जर, महाराष्ट्र राज्यात वन-उपज हलविण्यात येणार असेल तर त्याकरिता सही असलेला पास लागेल ज्याच्यावर त्या राज्यातील मत्तेदार अथवा त्याचा अभिकर्ता याची नमुन्याची सही, ज्या वन विभागात वन-उपज हलविला जाणार आहे त्याचे कार्यालयात नोंदणीकृत केलेली असावी.

(ब) जर, अशा शासकीय व्यक्तीची कार्यालयीन मोहर (त्या राज्यातील शासकीय प्राधिकृत अधिकारी, ज्यास मत्तेदारास पास पुस्तक देण्याचा आणि वन-उपज इतर राज्यात हलविण्याचा अधिकार आहे.) ज्या पासाद्वारे वन-उपज आयात होणार आहे. त्यासोबत जोडणे किंवा त्याचा ठसा उमटविणे, आणि

(क) जर, नियम ४७ च्या मर्यादेत येणारे इमारती लाकूड अथवा कापीव लाकूड याची लांबी दोन मीटरपेक्षा जास्त आहे आणि ज्याची एकत्रित जाडी अथवा रुंदी १५ सें.मी.पेक्षा जास्त आहे. त्याच्यावर उप वनसंरक्षक यांच्या कार्यालयात नोंदणी केलेले स्वामित्व चिन्ह असावे, आणि सुगंधीत चंदन लाकूड अथवा अधिसूचित प्रजातींचे कोणत्याही आकाराचे लाकूड ज्याचेवर विभेद्य (distinguishable) खाजगी स्वामित्व चिन्ह असावे अथवा सुगंधीत चंदन लाकूड किंवा अनुसूचित प्रजाती (ज्या स्वामित्व चिन्हाचे वर्णन ज्यांचे वनविभागात वन-उपज हलविण्यात येणार आहे त्या उप वनसंरक्षक यांचे कार्यालयात केलेले असावे.)

३९. सही नोंदणीकरिता उप वनसंरक्षक नकार देऊ शकतात.—नियम ३८ च्या तरतुदीनुसार, उप वनसंरक्षक लेखी कारणमिमांसा नोंदवून मत्तेदार किंवा त्याचा अभिकर्ता यांची सही नोंदविण्यास नकार देऊ शकतील.

४०. महाराष्ट्र राज्यात येणाऱ्या वन-उपजास राज्यातील पहिल्या आगारापर्यंत नियम ३८ मधील परंतुकीतील तरतुदीनुसार परवानाशिवाय वाहतूक करता येईल.—महाराष्ट्र राज्यात येणारा कुठलाही वन-उपज नियम ४३ अनुसार स्थापित करण्यात आलेल्या पहिल्या आगारापर्यंत, नियम ३२ मधील तरतुदी अंतर्गत जारी केलेल्या परवानाशिवाय वाहतूक करता येईल. आणि जर तो नियम ३८ अनुसार इतर राज्याच्या परवाना अंतर्गत असेल आणि तो अशी सीमेत अशी आगारा दरम्यान रचला असेल किंवा ठेवला असेल तर इतर राज्याचा असा परवाना त्वरीत आगारावर जमा करण्यात येईल.

४१. महाराष्ट्र राज्यात येणाऱ्या इमारती लाकडाकरिता वाहतूक चिन्ह वापरण्याकरिता मुख्य वनसंरक्षक निदेश देवू शकतील.—महाराष्ट्र राज्यात येणारे कोणतेही इमारती लाकूड जे नियम ४७ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या आकारापेक्षा जास्त असेल अथवा सुगंधी चंदन लाकूड अथवा अधिसूचित प्रजातीचे लाकूड असेल त्याची वाहतूक पहिल्या आगाराच्या पुढे, जर मुख्य वनसंरक्षक यांनी निदेश दिले तर, वाहतूक चिन्हाचा, शासकीय चिन्ह, जो मुख्य वनसंरक्षक ठरवतील तो, उमटविल्याशिवाय पुढे वाहतूक करण्यात येणार नाही.

(ड) मान्यता प्राप्त विशेष अधिकार रक्षण करणे

४२. मान्यता प्राप्त विशेष अधिकारांचे रक्षण.—हे नियम अस्तित्वात येण्यापूर्वी राज्य शासनाने मान्य केलेले विशेष अधिकार उपभोगणे बाबत सुट दिली असेल, तर नियम ३१ ते ४१ (दोन्ही धरून) प्रमाणे त्यांच्या वापराकरिता पास घेण्याची गरज नाही.

(इ) वन आगारे

४३. आगारे आणि त्यांचे प्रयोजन.—मुख्य वनसंरक्षक त्यांना योग्य वाटेल अशा ठिकाणी खालील कारणांसाठी वन-उपज घेऊन जाण्यासाठी आगारे स्थापित करू शकतील -

(अ) पास देण्यापूर्वी या नियमांप्रमाणे वन-उपजाची तपासणी करण्यासाठी;

(ब) शासनास रक्कम देय असल्यास, ती ठरविण्याकरिता आणि शासनास देय असलेली कोणतीही रक्कम वसूल करण्याकरिता, अथवा

(क) कायद्यानुसार किंवा या नियमानुसार कुठलेही चिन्ह उमटविणे आवश्यक असल्यास ते उमटविण्याकरिता.

४४. आगारांची स्थळे प्रसिद्ध करणे.—मुख्य वनसंरक्षक हे वेळोवेळी शासन राजपत्रात अधिसूचना प्रसिद्ध करून अथवा स्थानिकरित्या त्यास उचित वाटेल अशा तऱ्हेने, त्यांच्या अधिनस्त कार्यक्षेत्रात असलेल्या प्रत्येक आगारांचे नाव व स्थळ प्रसिद्ध करेल.

४५. आगार हे अधिकाऱ्याच्या ताब्यात असण्याबाबत.—प्रत्येक आगार मुख्य वनसंरक्षक यांनी नियुक्त केलेल्या अथवा आदेशीत केलेल्या अधिकाऱ्यांच्या ताब्यात असेल आणि अशा अधिकाऱ्यांच्या परवानगीशिवाय अशा आगारात कुठलाही वन-उपज आयात करणे, संग्रह करणे आणि आगाराबाहेर नेता येणार नाही.

४६. नदीमार्गे जलयानाने वन-उपजांच्या वाहतूकीत नदी किनाऱ्यावर असलेल्या आगारावर नोंद करणे.—या नियमानुसार नदी किनाऱ्यावर स्थापित केलेल्या आगारात, ज्यांची संख्या एक किंवा अधिक असेल अशा वेळी, जलयान प्रमुख जलयानाने वाहतूक होणारे वन-उपज, अशा स्थापित केलेल्या आणि मर्यादेत येणाऱ्या आगारावर थांबवेल, जेणेकरून गरज भासल्यास नियम ५० मधील तरतुदीनुसार वन-उपज तपासता येईल, आणि जलयान प्रमुख आपले जलयान अशा आगार प्रमुख वन अधिकाऱ्याच्या परवानगीशिवाय पुढे नेणार नाही;

(फ) स्वामित्व चिन्ह आणि वाहतूक निशाणी

४७. ठराविक आकारमानापेक्षा जास्त परिमाणाचे इमारती लाकडावर स्वामित्व चिन्ह अथवा वाहतूक निशाणी उमटविणे.—शासनाची मालमत्ता सोडून, सर्वात जाड भागात २५ सें.मी. वेढीवरील आणि २ मीटर लांबीवरील आणि सुगंधी चंदन लाकूड अथवा अधिसूचित प्रजातीचे, कुठल्याही आकारमानाचे लाकूड महाराष्ट्र राज्याच्या जिल्ह्यातून अथवा जिल्ह्यांतर्गत, त्याचेवर मालकाचे विभेद्य खाजगी स्वामित्व चिन्ह, ज्याची नोंद उप वनसंरक्षक यांचे कार्यालयात करण्यात आली आहे, आणि, जर उप वनसंरक्षकांनी निदेश दिले तर शासकीय वाहतूक निशाणी, ज्याचे वर्णन वेळोवेळी संबंधित उप वनसंरक्षक विहित करतील, याशिवाय हलविता येणार नाही.

४८. पासांचा आणि चिन्हांचा नमुना यांची नोंदणी.—नियम ३८ नुसार उप वनसंरक्षक यांना नोंदणीसाठी कुठल्याही अर्जाद्वारे नमुना अथवा चिन्ह प्राप्त झाले असेल, तर नियम ४७ अनुसार, तो त्याच्या खरेपणाची अथवा विश्वसनीयतेची चौकशी करून आणि त्यास कुठलाही आक्षेप नसेल तर राज्य शासनाने विहित केलेल्या शुल्क अर्जदाराने भरल्यानंतर, तो आपल्या कार्यालयात अशा नमुन्याची अथवा चिन्हाची नोंद करेल. अशी प्रत्येक नोंदणी केल्यापासून ती एक वर्ष कालावधीपर्यंत वैध असेल. इतर शासनाचे नमुने किंवा चिन्हे यांच्यात सुधारणा अथवा बदल होऊन नवीन नमुने अथवा चिन्हे येत नाहीत तोपर्यंत जुने नोंदणीकृत नमुने आर्णा चिन्हे अस्तित्वात राहतील.

४९. शासकीय चिन्हांची नक्कल केली जाणार नाही अथवा ती पुसून टाकली जाणार नाही.—अशी चिन्हे वापर करण्याचे कर्तव्य असणारे वन अधिकारी व्यतिरिक्त कोणतीही व्यक्ती शासकीय वाहतूक चिन्ह किंवा शासकीय मालमत्ता असलेली लाकडे चिन्हांकित करणाऱ्या चिन्हाशी सारखे किंवा जवळपास दिसणारे चिन्हे लाकडांसाठी संपत्तीचिन्ह म्हणून वापरणार नाही; आणि कोणताही व्यक्ती नियम ३२, उप-नियम (१) भाग, (५) अंतर्गत व्यक्ती किंवा त्याव्यक्तीच्या वतीने त्याच्या अभिकर्ताने जारी केलेल्या परवाना प्रमाणे होत असलेली लाकडांवरील चिन्ह बदलणार अथवा पुसून टाकणार नाही.

(ग) वाहतूकीत अटकाव

५०. वाहतूक होत असलेले वन-उपज थांबवून, विशिष्ट अधिकाऱ्यांद्वारे तपासणे.—(१) कोणताही वन, पोलीस अथवा महसूल अधिकारी, जर वाहतूक करण्यात येत असलेल्या वनउपजाबाबत, शासकीय देय रक्कम अदा करण्यात आलेली नाही किंवा त्या संदर्भात कुठलाही वनगुन्हा घडलेला आहे किंवा घडत आहे, असा संशय घेण्यास पुरेशी कारणमिमांसा असल्यास, वाहतूक होत असलेले वन-उपज थांबवू शकेल व त्याची तपासणी करू शकेल.

मात्र, कुठलाही असा अधिकारी वाईट हेतूने किंवा विनाकारण, कायदेशीर वाहतूक होत असलेले वन-उपज, याच्या वाहतूकीस विलंब करणार नाही किंवा वाईट हेतूने अथवा विनाकारण वन-उपज उतरविणार नाही किंवा तपासणीच्या कारणास्तव वन-उपज उतरवून घेणार नाही.

(२) असा वन-उपज ताब्यात असलेली व्यक्ती, कोणत्याही अशा अधिकाऱ्यास त्याला ज्ञात असलेली शक्य ती सर्व माहिती देईल आणि जर पासाने वाहतूक होत असेल, तर असा पास मागणी केल्यावर तपासणीस उपलब्ध करेल, आणि कोणत्याही रितीने वन-उपज थांबविण्यास किंवा अशा अधिकाऱ्यास तपासणी करण्यास प्रतिकार अथवा प्रतिबंध करणार नाही.

(ह) जलमार्गात अडथळा

५१. नदी किनाऱ्यावर अथवा जल मार्गावर अडथळा करणेस मनाई.—कायदेशीररित्या वन-उपज वाहतूकीसाठी वापरण्यात येणाऱ्या जल मार्गात अथवा नदीच्या किनाऱ्यावर येणाऱ्या भागात कोणतीही व्यक्ती अडथळा निर्माण करणार नाही किंवा गवत, खुरटी झुडूपे, फांद्या, पाने नदीत टाकून जलमार्ग बंद करणार नाही अथवा नदीचा प्रवाह बंद करणे किंवा त्यात अडथळा करण्याकरिता कोणतेही कृत्य करणार नाही.

५२. अडथळा काढून टाकण्यासाठी उपाय.—(१) वनपरिक्षेत्र अधिकारी यापेक्षा कमी दर्जा नसलेला कोणताही वन अधिकारी तातडीच्या प्रसंगी जल मार्गातील असा अडथळा काढून टाकण्यासाठी किंवा वन-उपज वाहतूकीसाठी वापरण्यात येणारे नदी किनारे किंवा त्यांचा भाग अडथळा मुक्त करण्यासाठी, त्यास रास्त वाटतील, असे उपाय तातडीने करेल. जर, प्रकरण तातडीचे नसेल तर तो, महसूल विभागाच्या संबंधित उप विभागीय अधिकारी यांना कळवेल. सदर उप विभागीय अधिकारी हा अडथळा करणाऱ्या अशा व्यक्तीस लेखी नोटीस देऊन त्याच्या निष्काळजीपणामुळे झालेला अडथळा किंवा होणारा अडथळा ठराविक कालावधीत, जो अशा नोटीस मध्ये नमूद असेल, दूर करण्याकरिता कळवेल. जर अशा व्यक्तीने नोटीसीचे अनुपालन केले नाही, तर सदर अधिकारी स्वतःस रास्त वाटतील, असे उपाय योजेल.

(२) या नियमाद्वारे, ज्या व्यक्तीच्या निष्काळजीपणामुळे वन अधिकारी किंवा महसूल विभागाच्या संबंधित उप विभागीय अधिकारी यांना खर्च करावा लागला, तर असा व्यवहार्य खर्च संबंधित व्यक्तीला राज्य शासनास द्यावा लागेल.

(आय) वनांचे हद्दीपासून ठरावीक अंतरात लाकडाचे रूपांतर करणे

५३. वनांचे हद्दीपासून ठरावीक अंतरात लाकडाचे रूपांतर करण्यास मनाई.—(१) (i) वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांच्या लेखी पूर्वमान्यतेशिवाय, राखीव अथवा संरक्षित वनांच्या सीमेत (मग ती वन विभाग किंवा महसूल विभागाचे ताब्यात असतील.) किंवा ज्या जमिनी संदर्भात राखीव वन म्हणून स्थापित करण्याच्या प्रयोजनार्थ कलम ४ अनुसार अधिसूचना निर्गमित करण्यात आली असेल, अशा जमिनीच्या सीमेत आणि अशा सर्व जमिनीच्या सीमेपासून दोन किलोमीटर अंतरापर्यंत, कोणतीही व्यक्ती लाकूड कापणे किंवा रूपांतर करण्यासाठी किंवा कोळसा उत्पादनाकरिता करवती लावण्याकरिता खड्डा स्थापन करणार नाही ; अथवा

(ii) राखीव वन अथवा संरक्षित वनांच्या सीमेत किंवा खंड (i) मधील संदर्भित कोणत्याही जमिनीवर आणि अशा सीमेच्या पन्नास किलोमीटर अंतराचे मर्यादेत, कोणतीही व्यक्ती कुठलेही यंत्र किंवा आरागिरणी, लाकूड कापणे किंवा रूपांतर करण्यासाठी, ज्यात सोलणे (peeling) आणि काचऱ्या करणे (Chipping) समाविष्ट आहे, अनुज्ञप्तीशिवाय उभारणार किंवा चालविणार नाही.

(२) उप-कलम (१) खंड (i) अनुसार करवत लावण्याकरिता खड्डा स्थापणे किंवा कोळसा उत्पादन करण्याकरिता, अथवा खंड (ii) नुसार कुठलेही यंत्र किंवा आरागिरणी स्थापन करण्याकरिता कोणत्याही इच्छुक व्यक्ती त्याकरिता अनुक्रमे वनपरिक्षेत्र अधिकारी आणि उप वनसंरक्षक यांचेकडे अर्ज सादर करेल ;

जर असा अर्ज केल्याचे दिनांकापासून १ महिन्याचे मुदतीत अर्जदारास उप नियम (१) खंड (i) नुसार मंजुरी मिळाली नाही, तर अर्जदार करवत लावण्याकरिता खड्डा स्थापित करू शकेल किंवा कोळसा उत्पादन सुरू करू शकेल, परंतु ह्या अधिनियमातील किंवा त्याच्या अंतर्गत असलेले कोणतेही नियमांचे उल्लंघन तो करणार नाही.

(३) (i) उप-नियम (२) प्रमाणे अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर, वनपरिक्षेत्र अधिकारी किंवा यथास्थित उप वनसंरक्षक त्याला योग्य वाटेल अशी चौकशी करून आणि येणाऱ्या आक्षेपांचा विचार करून स्वतः संतुष्ट असेल तर, आणि राखीव किंवा संरक्षित वने किंवा उप-नियम (१) मधील जमिनीवरच्या इमारती लाकडाच्या सुरक्षिततेचा विचार करून, मंजुरी किंवा 'अनुसूची-ई' मध्ये दिलेल्या प्रपत्रात अनुज्ञप्ती देईल किंवा अशी मंजुरी किंवा अनुज्ञप्ती देण्यास नकार देईल :

परंतु, असे की, राज्य शासन कुठल्याही प्रकरणात किंवा वर्गीकृत प्रकरणात, वनांच्या संवर्धनाची गरज लक्षात घेऊन, तथ्य आणि परिस्थिती विचारात घेऊन, त्यास अतिरिक्त अटी लादणे गरजेचे वाटत असेल, तर राज्य शासन अशा विशिष्ट अटी उप वनसंरक्षकाकडून द्यावयाच्या अनुज्ञप्तीमध्ये समाविष्ट करण्यासाठी आदेशाद्वारे निर्देश देऊ शकेल.

(ii) ज्यावेळेस लोकहिताकरिता अथवा हाल अपेष्टा दूर करण्यासाठी नवीन अनुज्ञप्ती देणे आवश्यक असल्याची राज्य शासनास खात्री झाली असेल, त्या वेळेस राज्य शासन, कारणमीमांसा नोंदवून, उप वनसंरक्षक यांना या नियमानुसार, नवीन अनुज्ञप्ती देण्याकरिता निर्देश देऊ शकेल.

(४) या नियमाद्वारे दिलेला प्रत्येक अनुज्ञप्ती,—

(अ) निलंबन किंवा परत घेणे, याबाबतच्या तरतुदींच्या अधीन राहून आणि नूतनीकरण केल्याखेरीज अनुज्ञप्ती ती जारी केल्याचा दिनांकापुढे येणाऱ्या ३१ डिसेंबरच्या पलीकडे वैध राहणार नाही.

(ब) अनुज्ञप्तीकरिता नूतनीकरण आवश्यक राहिल आणि तो नूतनीकरणाच्या दिनांकापुढे येणाऱ्या ३१ डिसेंबरच्या पलीकडे वैध राहणार नाही.

(क) (i) विक्री, गहाण, पट्ट्याने, विनिमय, बक्षीस किंवा मृत्युपत्राद्वारे ;

(ii) वारसाहक्काने ;

(iii) विभाजन किंवा विसर्जनाद्वारे ; आणि

(iv) कायद्यातील प्रवर्तनाद्वारे ;

हस्तांतरणीय राहिल :

परंतु, अशा हस्तांतरणाच्या परिणामावरून चिरणे किंवा आरागिरणी यंत्राचे वर्णनात बदल होणार नाही आणि अनुज्ञप्तीमध्ये दर्शविलेल्या आकारमान व संख्येपेक्षा यंत्राच्या आकार व संख्येत वाढ होणार नाही.

जिथे अनुज्ञप्ती हस्तांतरित झाली असेल तिथे हस्तांतर करणारी आणि हस्तांतरिती, अनुज्ञप्ती हस्तांतरण झाल्यानंतर, अशा हस्तांतरणाबाबत लेखी स्वरूपात आणि हस्तांतरणाचे दस्तऐवज, विहित नियमानुसार हस्तांतरण शुल्कासह संबंधित उप वनसंरक्षक यांना कळवेल आणि त्यानंतर हस्तांतरिती (Transferee) या नियमातील नूतनीकरण, निलंबन, रद्द करणे या शर्तीच्या अधीन राहून, अनुज्ञप्तीमध्ये दर्शविलेल्या कालावधीपर्यंत अनुज्ञप्ती धारण करेल.

(ड) अनुज्ञप्तीधारक, त्याच्या पसंतीने केंव्हाही नामनिर्देशित सज्ञान व्यक्तीचे नाव अनुज्ञप्तीमध्ये नोंदवून घेऊ शकेल. जी व्यक्ती अनुज्ञप्तीधारकाचा मृत्यू, गंभीर आजार झाल्याच्या प्रसंगी, उप खंड (क) मधील हस्तांतरण होईपर्यंत, आरागिरणी चालविणेकरिता जबाबदार असेल.

(इ) विभाजन, विसर्जन, इतर घटनेत अनुज्ञप्ती धारकाचे विनंतीवर किंवा कायद्याच्या प्रभावित पद्धतीनुरूप, अनुज्ञप्ती देणाऱ्या प्राधिकारणास मूळ अनुज्ञप्ती विभागून, स्वतंत्र अनुज्ञप्ती एका अथवा जास्त चिराण करणाऱ्या यंत्रासाठी देणे कायदेशीर राहिल ; मात्र अशी विभागणी करताना विभाजनासाठी प्रस्तावित मूळ अनुज्ञप्तीमध्ये असलेल्या चिराण यंत्रांची अथवा आरायंत्राची एकूण संख्या वर्णन, आकार, कायम राहतील.

(५) उप वनसंरक्षक हा त्यास उद्देशित अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर उप-नियम (३) नुसार दिलेली अनुज्ञप्ती, त्याची मुदत संपलेल्या तारखेपासून नूतनीकरण करू शकेल.

(६) (अ) अनुज्ञप्ती नूतनीकरणाचा अर्ज उप वनसंरक्षक यांचेकडे अनुज्ञप्ती मुदत संपण्याच्या एक महिन्याआधी करता येईल आणि त्यानंतर नियमांच्या अधीन राहून वा विनाविलंबाशिवाय अनुज्ञप्तीचे नूतनीकरण केले जाईल.

अनुज्ञप्तीधारकाद्वारे अनुज्ञप्तीची मुदत संपण्याआधी विहित कालावधीत अर्ज करण्यास चुकण्याचा स्थितीत तो विनावनुज्ञप्ती लाकूड कापणे आणि चिरण्याबाबत कलम ६८ खाली होणाऱ्या कारवाईस पात्र राहिल.

(ब) अनुज्ञप्तीची मुदत संपण्याचे आत अनुज्ञप्तीधारकाने नूतनीकरणाचा अर्ज केला असेल, आणि अर्जदारास उप-नियम ८ प्रमाणे नूतनीकरणास कारणे देऊन लेखी नकार कळविला नसेल तर अर्जदार किंवा अनुज्ञप्तीधारक कुठल्याही कारवाईस पात्र राहणार नाही.

(क) अर्जदाराने अथवा अनुज्ञप्तीधारकाने अनुज्ञप्ती फी रुपये एक हजार किंवा नूतनीकरणाची फी रुपये सातशे पन्नास प्रति चिरण करणाऱ्या अथवा आरा यंत्राकरिता भरल्याशिवाय उप-नियम (३) नुसार अनुज्ञप्तीचे नूतनीकरण केले जाणार नाही. किंवा उप-नियम १ खंड (ii) अनुसार नवीन आरागिरणी उभारणे किंवा चालविण्याकरिता अनुज्ञप्ती दिली जाणार नाही. अनुज्ञप्तीधारक नूतनीकरणाचे शुल्क आगाऊ, एका हप्त्यामध्ये भरेल.

(ड) वैध अनुज्ञप्ती असलेल्या कापणी आणि आरायंत्रास त्यांचे स्थलांतर राज्यामध्ये इतर ठिकाणी त्याच वन विभागाअंतर्गत उप वनसंरक्षक यांच्या पूर्वपरवानगीने, त्याच वनवृत्तात मुख्य वनसंरक्षक यांच्या पूर्वपरवानगीने आणि एका वनवृत्तातून दुसऱ्या वनवृत्तात महाराष्ट्र राज्यात प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांच्या पूर्वपरवानगीशिवाय करता येणार नाही :

परंतु, असे की, सदरची आरागिरणी आधीच वनहद्दीपासून दहा कि.मी. अंतराच्या आत असल्याचा आणि असे स्थलांतरण त्याच महानगर पालिका किंवा नगरपालिका यांच्या हद्दीत किंवा त्याच गावाच्या हद्दीत होत असल्याचा अपवाद वगळता, कापणी आणि आरायंत्राचे असे स्थलांतरण राखीव अथवा संरक्षित वनापासून दहा किलोमीटरच्या आत करण्यास परवानगी देता येणार नाही.

स्पष्टीकरण.—ज्यावेळी आरागिरणी स्थलांतर करणे विचाराधीन आहे, त्यावेळी, या खंडापुरता, राखीव किंवा संरक्षित वनांचे (कायद्यानुसार वनेतर वापरातील जमिनी आणि कांदळ वनाखालील जमिनी यांना वगळून) अंतर जवळच्या रस्त्याचे मार्गाने मोजले जातील.

(इ) (i) खंड (ड) अनुसार उप वनसंरक्षक यांनी घेतलेल्या निर्णयावर, पीडित व्यक्ती, असा निर्णय प्राप्त झालेल्या दिनांकापासून तीस दिवसाचे आत, मुख्य वनसंरक्षक यांचेकडे अपील करू शकेल आणि मुख्य वनसंरक्षक हा अर्जदारास आणि उप वनसंरक्षक यांना सुनावणीची संधी देऊन, त्यास उचित वाटेल असे आदेश देईल आणि असे आदेश अंतिम असतील.

(ii) खंड (ड) अनुसार मुख्य वनसंरक्षक यांनी दिलेल्या आदेशावर पीडित कोणतीही व्यक्ती, असे आदेश प्राप्त झाल्यापासून तीस दिवसाचे आत, प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य यांचेकडे अपील करू शकेल आणि प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य हे अर्जदारास आणि मुख्य वनसंरक्षक यांना सुनावणीची संधी देऊन त्यांना उचित वाटेल, असे आदेश देतील आणि असे आदेश अंतिम असतील.

(iii) खंड (ड) अनुसार प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख) महाराष्ट्र राज्य यांच्या निर्णयावर पीडित व्यक्ती, असे आदेश कळविल्यापासून तीस दिवसांचे आत, राज्य शासनाकडे अपील करू शकेल आणि राज्य शासन अर्जदारास आणि प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य यांना सुनावणीची संधी देऊन त्यास उचित वाटेल असे आदेश देईल आणि हे आदेश अंतिम असतील.

(फ) अनुज्ञप्ती देणाऱ्या प्राधिकार्यास उप-नियम (३) अन्वये दिलेली मूळ अनुज्ञप्ती मुदतीआधी हरविली आहे, फाटली आहे, विरूप झाली आहे, याची खात्री पटली तर अनुज्ञप्तीची दुय्यम प्रत अनुज्ञप्ती धारकाकडून रुपये सातशे पन्नास शुल्क वसूल करून देईल.

(ग) खाली नमूद केलेल्या हेतूसाठी, अनुक्रमे त्याचेसमोर दर्शविलेले शुल्क आकारण्यात येईल.

(१) अनुज्ञप्ती दुसऱ्या व्यक्तीस हस्तांतरण करणे	रुपये ३,०००/-
(२) आरागिरणीचे स्थलांतर करणे	रुपये ५,०००/-
(३) अनुज्ञप्तीचे हस्तांतरण आणि आरागिरणीचे स्थलांतरण एकत्रित करणे.	रुपये ७,०००/-

(७) या आधीच्या उप-नियमात काहीही अंतर्भूत असेल, अनुज्ञप्तीधारक नियमातील शर्तीचे उल्लंघन करून आरागिरणी चालवीत आहे किंवा अनुज्ञप्तीधारक वनसंवर्धनास बाधक कृत्य करीत आहे, याबाबत उप वनसंरक्षक यांना विश्वास ठेवण्यायोग्य कारणे आढळून आल्यास, तर अधिनियमातील अथवा या नियमांतील होणाऱ्या कारवाईस बाधा न पोहचता तो कोणत्याही वेळी बारा महिन्यांपेक्षा जास्त नाही एवढ्या कालावधीकरिता अनुज्ञप्ती निलंबित करू शकेल किंवा परत घेऊ शकेल.

(८) जिथे उप वनसंरक्षक अनुज्ञप्ती देण्यास किंवा अनुज्ञप्तीचे नूतनीकरण करण्यास नकार देतो किंवा या नियमाखाली दिलेली अनुज्ञप्ती निलंबित करतो किंवा परत घेतो, तेव्हा तो अर्जदारास किंवा अनुज्ञप्तीधारकास तसे लेखी कळवेल आणि अशी कार्यवाही केल्याची कारणमीमांसा त्यात देईल :

परंतु, अर्जदारास किंवा यथास्थित अनुज्ञप्तीधारकास सुनावणीची वाजिब संधी प्रदान केल्याशिवाय कोणताही आदेश पारित केला जाणार नाही.

(९) उप-नियम (८) अनुसार घेतलेल्या निर्णयावर पीडित कुठलीही व्यक्ती, सदर आदेश कळविल्याच्या तारखेपासून तीस दिवसांचे आत, मुख्य वनसंरक्षक यांचेकडे अपील करू शकेल, आणि मुख्य वनसंरक्षक सदरहू व्यक्तीस आणि उप वनसंरक्षक यांना सुनावणीची संधी देऊन त्यावर निर्णय देईल आणि मुख्य वनसंरक्षक यांचा निर्णय अंतिम असेल.

(१०) या नियमातील कोणतीही बाब खालील प्रयोजनार्थ लागू राहणार नाही :-

(अ) घरगुती सुतारकाम किंवा सुतारकामाचे घटक, जे हाताने वापरावयाच्या करवती किंवा वर्तुळाकार करवती, ज्याचा व्यास १२ इंचापेक्षा जास्त नसेल किंवा इतर कोणतेही हत्यार ज्याचा वापर लाकडाच्या सर्वात जाड भागात २५ सें.मी. वेढीवरील लाकूड कापण्याकरिता होत नसेल आणि लाकडाची मूल्यवाढ न करता फेरचिराण करणे,

(ब) बांबूचे रूपांतरण करण्याकरिता :

(क) लाकडाचे दुय्यम रूपांतर, ज्यात आधीच वैध आरागिरणीवर चिरलेले लाकूड सोलणे आणि जी आरागिरणी कायदेशीर मार्गाने या नियमांतर्गत हत्यारे, अवजारे किंवा हाताने अथवा शक्तीने चालविलेली यंत्रे आरागिरणीच्या परिसरात चालवीत आहे,—

(ड) भारत सरकारच्या किंवा राज्य सरकारच्या कोणत्याही विभागाकडून त्यांच्या मालकीच्या किंवा त्यांच्या नियंत्रणाखालील परिसरात, उप वनसंरक्षक यांना पूर्वसूचना देण्याच्या अधीन राहून, चिराण किंवा आरायंत्राच्या उभारणीस किंवा ती कार्यान्वित करण्याकरिता.

(जे) या नियमाच्या अंमलबजावणीतून वगळले गेलेले स्थानिक क्षेत्र

५४. **स्थानिक क्षेत्र, जिथे हे नियम आणि निदेश लागू होणार नाहीत त्यांची प्रसिद्धी.**—राज्य शासन स्थानिक क्षेत्रासाठी या प्रकरणातील नियमाच्या अंमलबजावणीपासून सूट देण्याकरिता राजपत्राद्वारे असे स्थानिक क्षेत्र प्रसिद्ध करेल.

प्रकरण - VIII

विशिष्ट प्रजातींच्या लाकडाचे रूपांतर करणे

(कलम ४१ आणि ७६)

(अ) **चंदन आणि अधिसूचित प्रजातींच्या लाकडांचे रूपांतर करण्यासाठी विशेष तरतुदी**

५५. **चंदनाचे लाकूड विनापरवानगी कापणे आणि रूपांतर करणेस प्रतिबंध.**—चंदन आणि अधिसूचित प्रजातींचे लाकूड कापणे किंवा घडविणे, अथवा त्याची भूकटी करणे किंवा तेल काढणे किंवा इतर कोणत्याही स्वरूपात बदलणे हे काम संबंधित मुख्य वनसंरक्षक यांच्या पूर्व लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही.

५६. **चंदनाच्या लाकडाचे रूपांतर करण्यासाठी परवानगी मिळविण्याचा अर्ज करण्याची पद्धत.**—नियम ५५ अंतर्गत चंदनाचे लाकूड अथवा अधिसूचित प्रजातींच्या लाकडांचे रूपांतर करण्यास परवानगी मिळविण्यासाठीचे अर्जात, चंदनाचे लाकूड अथवा अधिसूचित प्रजातींच्या लाकडांचे स्रोत नमूद करण्यात येतील आणि अर्जदाराच्या हक्काचे व मालकीचे पुराव्याबाबत दस्तऐवज सहपत्रित करणे आवश्यक राहतील.

५७. **मुख्य वनसंरक्षक यांनी करावयाची चौकशी.**—नियम ५६ अनुसार अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर, मुख्य वनसंरक्षक त्यांना रास्त वाटेल अशी चौकशी करून, अर्जदाराच्या चंदनाचे लाकूड किंवा अधिसूचित प्रजातीचे लाकूड यावरील हक्काची व मालकीची खातरजमा करतील आणि चौकशी पूर्णत्वास गेल्यावर, सदरहू लाकूड अर्जदाराचेच आहे, याची खात्री पटल्यावर आवश्यकती परवानगी देतील.

५८. **अर्जदाराने पालन करावयाच्या शर्ती.**—नियम ५७ अनुसार दिलेल्या परवान्यात नमूद केलेल्या शर्ती अर्जदारास बंधनकारक राहतील. अशा परवान्यात इतर गोष्टींसोबत चंदन अथवा इतर अधिसूचित प्रजातीच्या लाकडांचे होणाऱ्या रूपांतराच्या प्रमाणाबाबत, असे रूपांतर जेथे करण्यात येणार आहे अशा स्थळाची किंवा स्थळांची नावे आणि असे रूपांतर करण्यासाठी लागणारा कालावधी नमूद असेल.

५९. **चंदनाचे लाकूड आणि इतर अधिसूचित प्रजातीच्या लाकडांचे व्यापारी यांनी स्वामित्व चिन्ह नोंदणी करणे.**—चंदनाचे लाकूड अथवा इतर अधिसूचित प्रजातीच्या लाकडांचे व्यापारी, जे असे लाकूड घाऊक किंवा किरकोळ विक्री करू इच्छितात, त्यांना प्रकरण - VII मधील नियमानुसार त्यांचे स्वामित्व चिन्ह नोंदवावे लागेल.

६०. **परवाना परत करणे.**—नियम ५७ अनुसार परवान्यात नमूद केलेला कालावधी संपल्यानंतर, असा परवाना मुख्य वनसंरक्षक यांना परत करण्यात येईल.

(ब) **चंदनाचे लाकूड आणि इतर अधिसूचित प्रजातीचे लाकडाव्यतिरिक्त करवत लावण्याकरिता खड्ड्यांमध्ये इतर लाकडांचे रूपांतर करणे -**

६१. **चंदनाचे लाकूड आणि इतर अधिसूचित प्रजातीचे लाकडाव्यतिरिक्त इतर लाकडांचे रूपांतर करण्यासाठी अर्ज करण्याची पद्धत.**—चंदन आणि इतर अधिसूचित प्रजाती सोडून इतर वृक्षांपासून प्राप्त झालेले लाकूड ज्या ठिकाणी नियम ५३ मधील तरतुदी लागू होतात त्या जागेत रूपांतरित करावयाचे असल्यास अर्जदार, लेखी अर्जाद्वारे वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांच्याकडे रूपांतर करण्यात येणाऱ्या लाकडांचे परिमाण, स्थळ, कालावधी तसेच वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांनी मागविलेला इतर तपशील कळवून परवानगी मागेल.

६२. **चिराण परवाना जारी करताना वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांनी करावयाची चौकशी.**—नियम ६१ अनुसार अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर, वनपरिक्षेत्र अधिकारी अशी चौकशी करून रूपांतरित करण्यात येणाऱ्या लाकडांचा तपशील, जिथे चिराण खड्डा घेण्यात येणार आहे ती जागा, रूपांतरित करण्यात येणाऱ्या लाकडांचा मालकी हक्क व स्रोत, लाकडे वनातून बेकायदेशीररित्या प्राप्त करण्यात आली नाहीत, याची खात्री झाल्यावर तो अर्जदारास लाकूड चिराण परवाना देईल.

६३. **अर्जदाराने पालन करावयाच्या अटी.**—अर्जदारास चिराण परवाना प्राप्त झाल्यानंतर, त्याला त्यात समाविष्ट असलेल्या अटींचे पालन करावे लागेल. इतर गोष्टींबरोबरच अशा परवान्यात चिरण्यात येणाऱ्या लाकडांचे परिमाण, ज्यास परवाना दिला आहे. त्या अर्जदाराचे नाव, चिराण खड्डा स्थापण्याची जागा, चिराण अथवा रूपांतर करण्यासाठी दिलेला कालावधी यांचा तपशील असेल.

६४. **चिराण परवाना परत करणे.**—नियम ६२ नुसार दिलेल्या चिराण परवान्यातील मुदत संपल्यानंतर अर्जदार सदर परवाना वनपरिक्षेत्र अधिकारी यांना परत करेल.

स्पष्टीकरण.— ह्या प्रकरणात “अधिसूचित प्रजाती” म्हणजे नियम ३७ अंतर्गत राज्य शासनाने अधिसूचित केलेल्या प्रजाती.

प्रकरण - IX

वाहून आलेली आणि अडकलेली लाकडे

(कलम ५१)

६५. **वाहून आलेली आणि अडकलेली लाकडे गोळा करणे आणि त्यानंतर विल्हेवाट लावणे.**—(१) कलम ४५ मध्ये दिलेल्या वर्णानारूप कोणतेही इमारती लाकूड गोळा करून, कोणतीही व्यक्ती, त्याची वाहतूक असे लाकूड ठेवण्याकरिता असलेल्या आगारात होईपर्यंत, स्वतःच्या ताब्यात ठेवेल, मात्र तो व्यक्ती तसे केल्याबाबतची माहिती २४ तासांच्या आत नजीकच्या वन अधिकाऱ्यांना देईल.

(२) ज्या परिक्षेत्रात अशी लाकडे मिळाली आहेत, त्याचे प्रभारी वनपरिक्षेत्र अधिकारी कलम ४५ ते ४७ मधील कारवाई पूर्ण होईपर्यंत लाकडाचा ताबा घेतील आणि त्यांच्या मताप्रमाणे अशा लाकडांची येणारी संभाव्य विक्री किंमत, ती गोळा करून आगारापर्यंत वाहतूक करून आगारात जमा करण्याच्या खर्चापेक्षा जास्त येणार असेल तर अशी लाकडे तो आगारापर्यंत आणेल.

६६. **प्रवाहात अडकलेली लाकडे गोळा करण्यासाठी नौकांची नोंदणी.**—कोणतीही व्यक्ती, मुख्य वनसंरक्षक यांच्या कार्यालयात, प्रवाहात अडकलेली लाकडे नौकांचा वापर करून त्यांचा शोध घेणे आणि गोळा करण्याकरिता एक अथवा जास्त नौकांची नोंदणी करू शकेल. त्याकरिता शुल्कची रक्कम रुपये शंभर प्रति नौका असेल. अशी नोंदणी एक वर्ष कालावधीकरिता ग्राह्य असेल, परंतु प्रत्येक वर्षी नोंदणीचे नूतनीकरण करण्यात येईल.

६७. लाकडे गोळा करणाऱ्या व्यक्तीस मोबदला देणे.—लाकडे गोळा करणारी प्रत्येक व्यक्ती, मग ती वन अधिकारी असो वा नसो, त्याने लाकडे गोळा करण्यासाठी केलेला खर्च आणि प्रयत्न, याकरिता खालीलप्रमाणे मोबदला मिळण्यास पात्र राहिल :-

(१) जर सदर लाकूड शासनाची मालमत्ता असल्याचे स्पष्ट झाल्यास, विक्रीतून प्राप्त किंमतीमधून विक्री व साठवणूक करण्याकरिता आलेला खर्च वजा करून उर्वरित रकमेच्या ५० टक्के पेक्षा जास्त नसेल एवढी रक्कम; आणि

(२) जर सदर लाकूड शासनाव्यतिरिक्त इतर व्यक्तीची मालमत्ता असल्याचे स्पष्ट झाल्यास त्या लाकडाच्या अंदाजित मूल्याच्या ५० टक्के पेक्षा जास्त नसेल एवढी रक्कम.

मोबदल्याची रक्कम आणि अंदाजित मूल्य पुढील व्यक्तींकडून ठरविली व अदा केली जाईल :-

(अ) जिथे अशी रक्कम रुपये पन्नास हजारांपेक्षा जास्त होत नाही, त्या प्रकरणी राज्य शासनाने प्राधिकृत केलेल्या उप वनसंरक्षक दर्जापेक्षा कमी नसलेला अधिकारी, आणि

(ब) इतर प्रकरणात प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य.

६८. ज्यावेळी गोळा केलेली लाकडे खाजगी व्यक्तीच्या मालकीची असतील, त्याने सर्व खर्च देणे.—गोळा केलेली लाकडे राज्य शासन सोडून इतर व्यक्तीची मालमत्ता असल्याचे सिद्ध झाल्यास, अशी व्यक्ती शासनास कलम ५० अनुसार केलेला खर्च खालीलप्रमाणे देण्यास उत्तरदायी असेल, म्हणजेच :-

(१) अशी लाकडे गोळा करण्याचा आणि शोध घेणाऱ्या व्यक्तीला अदा करण्यात आलेल्या प्रत्यक्ष मोबदलाइतकी रक्कम,

(२) प्रवाहात गोळा केलेली लाकडे गोळा करून त्याची वाहतूक त्याकरिता असलेल्या आगारापर्यंत करण्यासाठी होणारा प्रत्यक्ष खर्च,

(३) अशा लाकडांचा आगारातील साठवणूक शुल्क जे मुख्य वनसंरक्षक, वेळोवेळी प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य यांच्या पूर्व मंजूरीनंतर निश्चित करतील.

६९. प्राधिकृत वन अधिकाऱ्याशिवाय इतर कोणतीही व्यक्ती लाकडे चिन्हांकित करणार नाही.—मुख्य वनसंरक्षक यांनी याकरिता प्राधिकृत केलेल्या वनअधिकाऱ्या व्यतिरिक्त इतर कोणतीही व्यक्ती, या प्रकरणातील नियम लागू असलेल्या लाकडांना चिन्हांकित करणार नाही.

प्रकरण - X

वनअधिकारी आणि महसूल अधिकारी यांच्या शक्ती आणि कर्तव्ये

[कलम ७६ (अ)]

७०. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) यांची शक्ती आणि कर्तव्ये.—(१) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य हे वन विभागाचे प्रमुख असतील आणि ते राज्य शासनास, वने आणि वन्यजीव यांचेबाबत तांत्रिक सल्लागार असतील.

(२) त्यांना स्वतःचे अधिकारात तांत्रिक बाबी उदा. मंजूर कार्य आयोजनाची अंमलबजावणी, वनांचे आगीपासून संरक्षण आणि वनसंवर्धनाची कामे आणि त्यांना विशेषतः शक्ती प्रदान केली आहे, अशा बाबींवर कार्य करता येईल.

(३) तांत्रिक आणि व्यवसायिक बाबींबाबत, ते नियंत्रक अधिकारी म्हणून इतर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक आणि मुख्य वनसंरक्षक यांचेवर नियंत्रण ठेवतील. धोरणात्मक बाबींकरिता ते शासनाचे सल्लागार असतील आणि वनविषयक बाबींवर विभागीय आयुक्त यांना मार्गदर्शन करतील.

७१. मुख्य वनसंरक्षक यांच्या शक्ती.—या नियमातील तरतुदींच्या अधीन राहून आणि प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सूचनांच्या अधीन राहून, प्रत्येक मुख्य वनसंरक्षक त्याचे वृत्तान्त वनविषयक तांत्रिक कामे निर्देशित करण्याकरिता जबाबदार असेल.

७२. मुख्य वनसंरक्षक यांचे वन अधिकारी यांच्यावर नियंत्रण.—राज्य शासनाने दिलेल्या आदेशाव्यतिरिक्त, मुख्य वनसंरक्षक त्यांचे वृत्तान्तील सर्व वन अधिकारी यांचेवर, प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) यांच्या अधिपत्याखाली नियंत्रण ठेवतील.

७३. विभागीय पत्रव्यवहार करण्याच्या पद्धतीबाबत.—विभागाचा अर्थव्यवहार किंवा आस्थापनाविषयक बाबी, नेमणुका, बदल्या, रजा प्रकरणे आणि नियम ७० मध्ये नमूद केलेली प्रकरणे यांचेबाबत जे विषय प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) स्वतःचे अधिकारात हाताळतात, अशा प्रकरणात मुख्य वनसंरक्षक सर्व पत्रव्यवहार प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) यांना उद्देशून करतील.

७४. उप वनसंरक्षक.—प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) आणि मुख्य वनसंरक्षक यांच्या सर्व साधारण शक्ती आणि नियंत्रण यांचे अधीन राहून, सर्व प्रशासकीय व तांत्रिक बाबींसंदर्भात वन विभागातील सर्व सहायक वनसंरक्षक आणि कनिष्ठ कर्मचारी, उप वनसंरक्षक यांच्या नियंत्रणाखाली कार्य करतील.

७५. जिल्हाधिकारी आणि उप वनसंरक्षक यांना वन-उपजांचा स्थानिक पुरवठा, जनतेचे हक्क, चारा इत्यादींबाबत शक्ती.—(१) ग्रामस्थांच्या घरगुती आणि कृषिविषयक गरजा भागविण्यासाठी गवतासह वन-उपजांचा पुरवठा, चारा, हक्क आणि वन विशेषाधिकार याबाबत उप वनसंरक्षक, जिल्हाधिकारी यांच्याशी विचार विनिमय करून आदेश करतील.

(२) चराई आणि कुरणे, ज्यांचे व्यवस्थापन आणि नियंत्रण महसूल विभागाकडे आहे, त्यांच्याबाबत जिल्हाधिकारी त्यांचे आयुक्त किंवा राज्य शासनाकडून आलेल्या आदेशांचे अधीन असतील. याबाबत मुख्य वनसंरक्षक आणि उप वनसंरक्षक मार्गदर्शक आणि सल्लागार अधिकारी म्हणून आपले मत तांत्रिक बाबींवर, ज्यावेळी विचारले जाईल, त्यावेळी देतील.

७६. जिल्हाधिकारी यांचे आदेशांशिवाय वनखंड बंद करण्यात येणार नाही.—जिल्हाधिकारी यांची मंजूरी किंवा आदेश असल्याशिवाय कुठलाही वनखंड, रोपवन किंवा वनांचे पुनर्उत्पादन अथवा शिक्षा देण्याच्या हेतूने बंद करण्यात येणार नाही.

हा नियम, कार्य आयोजनेत समाविष्ट असलेल्या तरतुदींबाबत, जिथे कुठलेही हक्क अस्तित्वात नाहीत, तिथे लागू होणार नाही.

७७. काही प्रकरणांची माहिती जिल्हाधिकारी यांना देणे.—राज्य शासनाने दिलेल्या कुठल्याही निर्देशांच्या अधीन उप वनसंरक्षक हे जिल्हाधिकारी यांना खालील विषयांबाबत माहिती अवगत करतील :—

- (i) कार्य आयोजनेची मंजूरी,
- (ii) वन जमाबंदी,
- (iii) राखीव आणि संरक्षित वने प्रस्थापित करणे,
- (iv) वनातील हक्क आणि विशेष अधिकार आणि चराई शुल्क ठरविणे,
- (v) चराई आणि इतर विशेष अधिकार करीता वनक्षेत्र बंद ठेवणे,
- (vi) वार्षिक प्रशासन अहवाल,
- (vii) अधिनियमातील कलम ८२ नुसार थकीत वन महसूल वसूल करणे आणि कलम ८५ नुसार प्राप्त केलेल्या बंधपत्रानुसार शिक्षा देणे,
- (viii) अग्निअस्त्रांचा पुरवठा,
- (ix) दिवाणी न्यायालयीन प्रकरणे,
- (x) शासकीय रकमेची चोरी,
- (xi) अधिनियमातील तरतुदी राबविण्यासाठी पोलीस आणि महसूल अधिकाऱ्यांचे सहाय्य घेणे,

७८. ग्राम अधिकाऱ्यास, वन अधिकाऱ्याने आदेश सामान्यपणे तहसिलदार यांच्यामार्फत पाठवावे.—वन अधिकाऱ्यांचे आदेश ग्राम अधिकाऱ्यास जो तहसिलदारास दुय्यम असेल त्यांना, सामान्यपणे आदेश तहसिलदार यांच्यामार्फत पाठविले जातील, परंतु जर तातडी असेल तर ते थेट पाठविण्यात येतील. मात्र त्याची प्रत संबंधित तहसिलदार यांना पाठविली जाईल.

७९. वनरक्षकाने, महसूल किंवा पोलीस अधिकाऱ्यांकडे हजर होण्यासाठी नियतक्षेत्र सोडू नये.—कोणताही महसूल किंवा पोलीस अधिकारी, वनरक्षकास त्याच्या नियतक्षेत्राबाहेर बोलविणार नाही किंवा वनरक्षक हे महसूल अथवा पोलीस अधिकारी यांचेकडे हजर होण्यासाठी नियतक्षेत्र सोडणार नाही.

८०. वनखंडातील वृक्षतोडीस विहित कालावधीपेक्षा विलंब झाल्यास करण्याची कारवाई.—(१) जर वनखंडातील वृक्षांची तोड नियमित तोडीचे चक्रानुसार विहित कालावधीपेक्षा विलंबाने करणे आवश्यक असेल तर मंजूर कार्य आयोजनेतील विचलन विचारात घेता प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख) आणि मुख्य वनसंरक्षक यांच्या आदेशानुसार तसेच आवश्यकतेनुसार नियम ७५ अनुसार जिल्हाधिकारी यांच्याशी विचारविनिमय करून उप वनसंरक्षक त्या भागातील ग्रामस्थांची वनोपज गरज भागविण्यासाठी व्यवस्था करेल.

(२) याकरिता, ग्रामस्थ, गरज असल्यास आणि इतर व्यवस्था करणे आवाक्याबाहेर असेल तर, ज्या वनखंडात वृक्षतोडीस विलंब झाला आहे, त्या वनखंडात प्रवेश करून उप वनसंरक्षक यांनी नियुक्त केलेल्या स्थानिक कर्मचाऱ्यांच्या देखरेखीखाली वृक्षांच्या फांद्या तोडून, असा विलंब झाला नसता, त्या परिस्थितीत त्यांना देय असलेला वन-उपज प्राप्त करतील.

प्रकरण - XI

करारनामे

[कलम ७६ (डी) आणि ८५]

८१. वन अधिकाऱ्यांशी करार करणाऱ्या व्यक्ती तो पार पाडण्यासाठी लेखी विलेख (Instrument) करतील आणि त्याचा भंग केल्यास खर्चाची रक्कम देतील.—जो कोणी, महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्यावतीने काम करणाऱ्या वन अधिकाऱ्याशी करारनामा करेल, तो, वन अधिकारी यांनी गरज दर्शविल्यास लेखी विलेखाद्वारे बांधून, असा करार पार पाडण्याबाबत किंवा त्यातील कोणतेही काम करण्यास अपयशी झाल्यास, त्यावर झालेला अथवा होणारा खर्च अशा वन अधिकाऱ्यास देण्यास बांधील असेल.

स्पष्टीकरण.—जी व्यक्ती निविदाद्वारे लिखित करार करते किंवा लिलावात बोली देताना शर्तीवर सही करते, अशी निविदा किंवा विक्री शर्ती अथवा वन अधिकारी यांनी या कामासाठी दिलेले प्रपत्र, ज्याअर्थी तो,—

(अ) त्याने दिलेली निविदा किंवा बोली स्वीकारली गेली, तर पार पाडण्यासाठी करारनाम्याने स्वतःस बांधून घेईल, किंवा

(ब) अशी निविदा किंवा बोली स्वीकृत करेपर्यंत लागणाऱ्या कालावधीत किंवा त्याचा निकाल त्यास कळवेपर्यंत, निविदा / बोली मागे घेणार नाही याकरिता बांधून घेईल, आणि

(i) वरील (अ) च्या बाबतीत जर त्याची निविदा किंवा बोली स्वीकारली असेल,

(ii) वरील (ब) च्या बाबतीत जर त्याने निविदा किंवा बोली दिली असेल,

या नियमातील अर्थानुसार, ज्या व्यक्तीने स्वतःस बांधून घेतले आहे, अशा व्यक्तीने ज्या वन अधिकाऱ्याशी करारनामा करण्याचा आहे, त्याला गरज असल्याशिवाय, वेगळा लेखी विलेख करण्याची गरज नाही,

प्रकरण - XII

शिक्षा आणि बक्षिसे

[कलम ४२, ५१ आणि ७६ (बी)]

८२. काही नियमांचा भंग केल्यास शिक्षा.—(१) जो कोणी, नियम १०, ३१, ३५, ३६ (३) ते (७), ३७, ४०, ४१, ४५ ते ४७, ४९, ५० (२), ५१, ५३, ५८, ६०, ६१, ६३ ते ६५ किंवा ६९ चे उल्लंघन करेल, त्यास एक वर्षापर्यंतची शिक्षा अथवा रुपये दोन हजारपर्यंत दंड किंवा दोन्ही शिक्षा होऊ शकतात.

(२) ज्या प्रकरणात, वनगुन्हा सूर्यास्तानंतर आणि सूर्योदयापूर्वी घडला असेल आणि गुन्हेगाराने कायदा राबविणाऱ्या प्राधिकाऱ्यास प्रतिकार करण्याच्या तयारीने केला असेल किंवा गुन्हेगारावर यापूर्वी याच स्वरूपाचा गुन्हा सिद्ध झाला असल्यास, उप-नियम (१) द्वारा देण्यात येणारी शिक्षा दुप्पट होऊ शकते.

८३. दंडाची रक्कम आणि सरकार जमा मालमत्तेच्या विक्री रकमेतून बक्षिसे देणे.—मुख्य वनसंरक्षक किंवा मुख्य वनसंरक्षकांनी त्यांच्यावतीने शक्ती प्रदान केलेला उप वनसंरक्षक आणि महसूल विभागाच्या व्यवस्थापनाखाली असलेल्या राखीव किंवा संरक्षित वन संदर्भात जिल्हाधिकारी त्यांना रास्त वाटतील एवढ्या रोख रकमेची बक्षिसे, प्राप्त झालेल्या रक्कम किंवा सरकार जमा केलेल्या संपत्तीच्या विक्री रकमेतून, ज्या व्यक्तीने अपराध सिद्ध करण्यास मदत केली किंवा सरकार जमा झालेली मालमत्ता शोधण्यास मदत केली, त्यास देऊ शकतील.

परंतु असे की, न्यायाधीशाने अन्य स्वरूपाचे आदेश दिलेली प्रकरणे वगळता, या नियमाने बक्षिसाची एकूण दिली जाणारी रक्कम, दंडाच्या अथवा सरकार जमा केलेल्या मालमत्तेच्या विक्रीतून प्राप्त झालेल्या एकंदर रकमेच्या पन्नास टक्के पेक्षा जास्त राहणार नाही.

८४. अपवाद.—निलंबन किंवा परत घेणे, याबाबत या नियमांमधील तरतुदींच्या अधीन राहून, हे नियम अंमलात येण्यापूर्वी अधिक्रमित झालेल्या पूर्वीच्या नियमांप्रमाणे नूतनीकृत केलेली आरा गिरणीच्या अनुज्ञप्ती ज्या कालावधीकरिता ती नूतनीकृत करण्यात आली आहेत, त्या कालावधीपर्यंत ती कायदेशीररित्या वैध राहतील.

अनुसूची-अ

[नियम १०(४) पहा]

महाराष्ट्र वन विभाग

राखीव वनातील हक्क / विशेषाधिकार* पास पुस्तिका

संयुक्त वनव्यवस्थापन
समितीचे अध्यक्ष/
सचिव यांनी साक्षात्कृत
केलेले पारपत्र
आकाराचे छायाचित्र

पास पुस्तिका क्रमांक : जिल्हा :
वन विभागाचे नाव : तालुका :
हक्कधारकाचे नाव : गाव :
हक्कधारकाच्या पती / पत्नीचे नाव : ग्रामपंचायत :
हक्कधारकाचा ओळखपत्र क्रमांक :

अ. क्र.	वनखंड क्रमांक / सर्वे क्रमांक / गट क्रमांक (ज्यात हक्क मान्य करण्यात आले आहेत)	दरवर्षी गोळा करणे, काढण्याकरिता वनोपजाचा प्रकार	परिमाण/ संख्या वार्षिक मर्यादा	गोळा केल्याचा दिनांक	वनक्षेत्रातून गोळा केलेले परिमाण / संख्या	शिल्लक (४-६)	प्राधिकृत वन अधिकारी यांची स्वाक्षरी
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)

(१) सदर प्रपत्र भारतीय वन अधिनियम, १९२७ च्या कलम १५ उप कलम (२) खंड (क) अनुसार चालू करण्यात आलेले हक्क किंवा अनुसूचित जमाती तथा इतर पारंपरिक वन निवासी (वन हक्कांची मान्यता) नियमावली, २००७ च्या नियम ८ (एच) अंतर्गत जोडपत्र III अनुसार निश्चित करण्यात आलेले किंवा इतर कोणतेही अधिनियम किंवा राज्य शासनाने प्रदान केलेले विशेष अधिकार यांच्या आधारावर भरण्यात येईल. या हक्कांचा वापर विहित शर्तीच्या अधीन राहून करण्यात येईल.

(२) या पास पुस्तिकेची प्रत विभागीय वन कार्यालयात नोंदणी पुस्तक म्हणून जतन केली जाईल आणि वेळोवेळी अद्यावत करण्यात येईल.

* लागू नसलेले खोडावे.

अनुसूची-बी

[नियम १० (५) पहा]

महाराष्ट्र वन विभाग

राखीव वनात हक्क / विशेष अधिकार* वापरण्याचा परवाना

वन विभागाचे नाव :

वन परिक्षेत्राचे नाव :

वन विभागाची प्रत

(नियम १० च्या अधीन राहून वापर करण्यात येणारे हक्क किंवा विशेष अधिकार)

हक्क/विशेष अधिकार धारकाचे नाव :

ओळख पत्र क्रमांक :

अ.क्र.	वनखंड क्रमांक /सर्वे क्रमांक / गट क्रमांक	या परवान्याद्वारे मान्य केलेल्या वनोपजाचा प्रकार	परिमाण / संख्या	दिनांक
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)

इथे कापावे

(हक्क / विशेष अधिकार धारकाची प्रत)

(नियम १० च्या अधीन राहून वापर करण्यात येणारे हक्क किंवा विशेष अधिकार)

हक्क / विशेष अधिकार धारकाचे नांव :

ओळख पत्र क्रमांक :

अ.क्र.	वनखंड क्रमांक /सर्वे क्रमांक / गट क्रमांक	या परवान्याद्वारे मान्य केलेल्या वनोपजाचा प्रकार	परिमाण / संख्या	दिनांक
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)

हक्क / विशेष अधिकार धारकाची
सही अथवा अंगठा.

परवाना देणाऱ्या वन अधिकाऱ्याची
सही.

* लागू नसलेले खोडावे

अनुसूची-सी

[नियम १०(८) पहा]

(विभागीय कार्यालयात ठेवणे)

महाराष्ट्र वन विभाग

राखीव वनात हक्क आणि विशेष अधिकार* यांचे पुस्तक

वन विभागाचे नाव :

जिल्ह्याचे नाव :

वन परिक्षेत्राचे नांव :

तालुक्याचे नाव :

गावाचे नाव :

ग्रामपंचायतीचे नाव :

हक्कधारकाचे अ.क्र. ओळखपत्र क्र.	हक्कधारकाचे नाव / त्याचे वडील किंवा पती पत्नीसह	अनुसूचीत जाती किंवा अनुसूचीत जमाती किंवा इतर पारंपरिक वन निवासी किंवा इतर	हक्कांचे स्वरूप	सर्वे क्र. /गट क्र./ वनखंड क्र. /ज्याचेवर हक्क वापरले जाणार (हद्दीच्या वर्णनासह)	वार्षिक अनुज्ञेय परिमाण	अटी /शर्ती (असल्यास)	शेरा	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)

१. हक्क आणि विशेष अधिकार यांचेकरिता वेगळी नोंदवही ठेवली जाईल.

२. विवरण पत्राचे अद्ययावतीकरण वर्षातून कमीतकमी एकदा करण्यात येईल.

* लागू नसलेले खोडावे

अनुसूची-डी

(नियम १९ पहा)

भाग - I

संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यातील प्रजाती दर्शविणारे विवरणपत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१	आम, आंबा	<i>Mangifera indica</i>
२	कोहा, अर्जुन - सादळा	<i>Terminalia arjuna</i>
३	आवळा, आवळी	<i>Phyllanthus emblica</i>
४	ऐन, सादडा, साजा	<i>Terminalia alata</i>
५	बेल	<i>Aegle marmelos</i>
६	बिजासाल, बिजा	<i>Pterocarpus marsupium</i>
७	भोकर, शेलूटे, लासोरा	<i>Cordia myxa</i>
८	चंदन	<i>Santalum album</i>
९	घोट, घाटबोर	<i>Zizyphus xylopyra</i>
१०	हळदू, हेद	<i>Haldina cordifolia (Adina Cordifolia)</i>
११	हिरडा, हर्ग	<i>Terminalia chebula</i>
१२	खैर	<i>Acacia catechu</i>
१३	करंजी, करंज	<i>Pongamia pinnata</i>
१४	कवित, कवठ	<i>Feronia elephantum</i>
१५	मोह, महुआ, मोहा	<i>Madhuca latifolia</i>
१६	पळस	<i>Butea frondosa (Syn. Butea monosperma)</i>
१७	साग, सागवान	<i>Tectona grandis</i>
१८	शिसम	<i>Dalbergia latifolia</i>
१९	सिंदी, शिंदी	<i>Phoenix sylvestris</i>
२०	खमार, शिवण	<i>Gmelina arborea</i>
२१	डुमेर, उंबर	<i>Ficus recemosa</i>
२२	वड, वट	<i>Ficus bengalensis</i>
२३	गिंडोल, कुलू, कांडोळ, कडई	<i>Sterculia urens</i>
२४	सूर्या, जांभा	<i>Xylia xylocarpa</i>

भाग - II

विदर्भ आणि कोकण प्रदेशातील सामान्य प्रजाती दर्शविणारे विवरणपत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१	बेहरा, बेहडा	<i>Terminalia bellerica</i>
२	भिलवा, बिबा	<i>Semicarpus anacardium</i>
३	जामून, जांभूळ	<i>Syzygium cumini</i>
४	कुसूम, कोशींब	<i>Schleichera oleosa</i>
५	तिसा, तिवस	<i>Ougeinia dalbergioides Syn. Ougeinia oojenensis</i>

भाग - III

विदर्भ आणि पश्चिम महाराष्ट्र प्रदेशासह मराठवाडा प्रदेशातील सामान्य प्रजाती दर्शविणारे विवरणपत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१	अंजन	Hardwickia binata
२	नीम	Azadirachta indica
३	पिपल, पिंपळ	Ficus religiosa
४	सिताफळ	Annona squamosa
५	तेंदू, टेंभूणी	Diospyros melanoxylon

भाग - IV

कोकण आणि पश्चिम महाराष्ट्र प्रदेशासह मराठवाडा प्रदेशातील सामान्य प्रजाती दर्शविणारे विवरणपत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१	बांबू	Dendrocalamus strictus
२	बेहडा	Terminalia bellerica
३	बोर	Ziziphus jujuba Syn. mauritiana
४	चार, चारोळी	Buchnanania lanzan
५	चिंच	Tamarindus indica
६	धामण	Grevia tiliaefolia
७	धावडा	Anogeissus latifolia
८	डीकेमाली	Gardenia lucida
९	कळम, कळंब	Mitragyna parviflora
१०	पांढरा खैर, कांती	Acacia feruginea
११	सावर	Bombax malabarica/ceiba Syn. Salmalia malabarica.

भाग - V

फक्त विदर्भ प्रदेशात आढळणाऱ्या प्रजातीचे विवरणपत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१	चार, चारोळी	Buchanania lanzan
२	बाभूळ	Acacia arabica
३	बांबू	Dendrocalamus strictus
४	भिरा	Chloroxylon swietenia
५	ईमली, चिंच	Tamarindus indica
६	कदंब	Anthocephalus cadamba
७	पाम	-
८	रोहण	Soymida fabrifuga
९	सेमल, सावर	Bombax malabaricum
१०	तुन	Cedrela toona

भाग - VI

फक्त कोकण प्रदेशात आढळणाऱ्या प्रजातींचे विवरण पत्र

अ. क्र. (१)	प्रजातीचे स्थानिक नाव (२)	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव (३)
१.	अशी, अई	<i>Moringa tinctoria</i>
२.	आपटा	<i>Bauhinia recemosa</i>
३.	असाणा	<i>Bridelia retusa</i>
४.	भोर-जांभुळ	<i>Ammania baccifera</i>
५.	बहावा	<i>Cassia fistula</i>
६.	चेरा	<i>Erinocarpus nimmognus</i>
७.	फणस	<i>Artocarpus integrifolia</i>
८.	काजू	<i>Anacardium occidentale</i>
९.	खरसिंग	<i>Stereospermum xylocarpum</i>
१०.	खवस	<i>Sterculia colorata</i>
११.	कोकम, रातांबी	<i>Garcinia indica</i>
१२.	कुरा	<i>Ixora parviflora</i> (Syn. <i>Ixora arborea</i>)
१३.	लोखंडी	<i>Ixora nigricans</i>
१४.	कांदळवन प्रजाती, तिवर, खाजण	(i) <i>Acanthus ilicifolius</i> - Shore purslane (ii) <i>Acrostichum aureum</i> -Mangrove fern (iii) <i>Aegiceras corniculatum</i> - River mangrove. (iv) <i>Avicennia marina</i> - Grey mangrove (v) <i>Avicennia officinalis</i> -Grey mangrove (vi) <i>Bruguiera cylindrica</i> -Orange mangrove (vii) <i>Bruguiera gymnorhiza</i> -Broad leaf orange mangrove (viii) <i>Ceriops tagal</i> -Spur mangrove (ix) <i>Cynometra iripa</i> -Wrinkled Pod mangrove (x) <i>Dolichandrone spathacea</i> -Mangrove Trumpet Tree (xi) <i>Excoecaria agallocha</i> -Milky mangrove (xii) <i>Heritiera littoralis</i> -Looking Grass mangrove (xiii) <i>Kandelia candel</i> (xiv) <i>Lumnitzera racemosa</i> (xv) <i>Rhizophora apiculata</i> -Red mangrove (xvi) <i>Rhizophora mucronata</i> - Red mangrove (xvii) <i>Sonneratia alba</i> -Mangrove apple (xviii) <i>Sonneratia apetala</i> -Mangrove Apple (xix) <i>Sonneratia caseolaris</i> (xx) <i>Xylocarpus granatum</i> -Cannonball mangrove
१५.	मोखा	<i>Schrebera swietenoides</i>
१६.	नाणा	<i>Lagerstroemia microcarpa</i>
१७.	नांदुक	<i>Ficus retusa</i>

(१)	(२)	(३)
१८.	पांगारा	<i>Erythrina indica</i> Syn. <i>Murraya paniculata</i>
१९.	फसी	<i>Dalbergia paniculata</i>
२०.	रक्त-रोहीडा	<i>Maba nigrescens</i>
२१.	रिठा	<i>Sapindus emarginata</i>
२२.	शेमल	<i>Odina wodier</i> Syn. <i>Lansea coromandelica</i> .
२३.	सेन-खैर	<i>Acacia siamea</i> Syn. <i>Linsea coromandelica</i>
२४.	शेंदरी-कमला	<i>Melilotus philippinensis</i>
२५.	टेंभुणी, तेंदु	<i>Diospyros melanoxylon</i>
२६.	तेंदु	<i>Oroxylum indicum</i>
२७.	ताडी पाम	<i>Borassus flabellifer</i>

भाग - VII

पश्चिम महाराष्ट्र प्रदेशासह मराठवाडा प्रदेशातील आढळणाऱ्या प्रजातींचे विवरण पत्र

अ. क्र.	प्रजातीचे स्थानिक नाव	प्रजातीचे वनस्पती शास्त्रीय नाव
(१)	(२)	(३)
१.	भेंडी	<i>Thespesia populanea</i>
२.	गोरख चिंच	<i>Adansonia digitata</i>
३.	हिंगन / हिंगन बेट	<i>Balanites roxburghii</i>
४.	हिवर	<i>Acacia leucophloea</i>
५.	काशिद	<i>Cassia siamea</i>
६.	कजरबा, निर्मली	<i>Strychnos potatorum</i>
७.	कांचन	<i>Bauhinia malabarica</i>
८.	लाल खैर	<i>Acacia chundra</i>
९.	किन्ही	<i>Albizia procera</i>
१०.	कुंभी, कुंभा	<i>Careya arborea</i>
११.	लोखंडी	<i>Ixora nigricans</i>
१२.	मेडसिंग	<i>Dolichandrone falcata</i>
१३.	महारुख	<i>Ailanthus excelsa</i>
१४.	मुरमटी	<i>Acacia emburnea</i>
१५.	पांगारा, मंदार	<i>Erythrina indica</i>
१६.	रिठा	<i>Sapindus emarginata</i>
१७.	सलाई	<i>Boswellia serrata</i>
१८.	शमी, सौंदळ	<i>Prosopis spicigera</i>
१९.	वेडी बाभुळ	<i>Prosopis juliflora</i>

अनुसूची - ई

(महाराष्ट्र वन नियमावली, २०१४, नियम ५३)

अनुज्ञप्ती धारकाचे
पारपत्र आकाराचे
छायाचित्र येथे
चिकटवावे

अनुज्ञप्ती क्र.:- —

ओळखपत्र क्रमांक. —

लाकूड कापणे अथवा रूपांतर करणेसाठी आरागिरणी उभारणे / यंत्रसामग्री वापरणेसाठी अनुज्ञप्ती

अनुज्ञप्ती मंजूर केलेल्या व्यक्तीचे नाव श्री / श्रीमती

(पूर्ण नाव ठळक अक्षरात)

यांचा * मुलगा / मुलगी /पत्नी

चालक/भागीदार/संचालक/कर्ता*

(निवासी पूर्ण पत्ता)

.....

.....

(यापुढे अनुज्ञप्तीधारक समजावे) यांना खालील पत्त्यावर लाकूड कापणे आणि रूपांतर करण्याकरिता यंत्रे उभारणे/आरागिरणी चालविणे करिता खालील शर्तीच्या अधीन राहून अनुज्ञप्ती देण्यात येत आहे.

(अ) आरागिरणीचा पत्ता

(१) आरागिरणीचे नाव

(२) प्लॉट/सर्वे क्र.

(३) स्थान (लोकॅलिटी)

(४) शहर/नगर/गाव याचे नाव

(५) तालुका

जिल्हा

पिनकोड

(६) दुरध्वनी क्र.

(अ) लँडलाईन

(ब) भ्रमणध्वनी

(ब) आरागिरणी सभोवताल

(१) पूर्वेकडे

(२) पश्चिमेकडे

(३) दक्षिणेकडे

(४) उत्तरेकडे

शर्ती

(१) ही अनुज्ञप्ती दि. पासून प्रारंभ झालेल्या आणि दि. संपलेल्या, कालावधीत अंमलात राहिल.

(२) अनुज्ञप्तीधारक, लाकूड कापणे किंवा रूपांतर करणेसाठी आरागिरणीमध्ये पुढीलप्रमाणे वर्णन असलेली यंत्रसामग्री उभारून वापरू शकेल.

अ.क्र.	यंत्राचे वर्णन (आप्याचा प्रकार-आडवा, उभा, गोलाकार आणि इतर यंत्रे)	यंत्राचे आकारमान	यंत्रांची संख्या
--------	---	------------------	------------------

(३) अनुज्ञप्तीधारक आरागिरणीची जागा उप वनसंरक्षक यांची पूर्व लेखी परवानगी मिळाल्याशिवाय बदलणार नाही.

(४) अनुज्ञप्तीधारक, ज्यांचे कार्यक्षेत्रात आरागिरणी असेल त्या उप वनसंरक्षक यांचे निदेशानुसार, नोंदवह्या ठेवून त्यांना नियतकालीक विवरणपत्रकात माहिती सादर करेल.

(५) अनुज्ञप्तीधारकाने खात्री करावी, की—

(अ) आरागिरणीची जागा, ज्यात, गोल इमारती लाकूडे ठेवतात ते आवार, चिरीव लाकूड आणि अपव्यय झालेले लाकूड ठेवण्याची जागा येते, असा परिसर कुंपण आणि योग्य दाराने बंद असेल.

(ब) सर्व गोल लाकूड, चिरलेले लाकूड, अपव्यय झालेले लाकूड देखरेख करणाऱ्या कर्मचाऱ्याने वेळो-वेळी दिलेल्या सुचनेनुसार, तपासणीस सुकर होण्याच्या दृष्टीने योग्यरितीने रचून ठेवला असेल.

(क) कापणे अथवा रूपांतर करणेसाठी येणारे लाकूड, त्याचेवर स्वामीत्व चिन्ह असल्याशिवाय आणि ते वन पासाद्वारे वाहतूक झाले असल्याशिवाय तसेच इतर पुराव्याचे दस्तऐवज उदा.रोखपावती, कर-बीजक (Invoice) इत्यादी असल्याशिवाय स्वीकारला जात नाही.

(ड) खंड (क) मधील पूर्ती होत नसलेले लाकूड रूपांतर करण्यासाठी स्वीकारला जाणार नाही आणि अशा लाकडांची माहिती तात्काळ देखरेख करणाऱ्या वनरक्षकास किंवा नजीकच्या वनअधिकाऱ्यास दिला जाईल.

(इ) आरागिरणी तसेच त्याच्या परिसरात साठवणूक केलेले लाकूड, वन विभागाच्या अधिकाऱ्यास किंवा या कारणासाठी देखरेख करण्यास नियुक्त केलेल्या कर्मचाऱ्यास तपासणीकरिता सर्व काळ उपलब्ध असेल.

(फ) शर्त क्र.४ मधील नोंदवह्या, आणि अनुज्ञप्ती, तपासणी करणाऱ्या अधिकाऱ्याने मागणी केल्यास, तपासणीसाठी दिला जाईल.

(ग) अनुज्ञप्ती देणाऱ्या अधिकाऱ्याचे वैध लेखी परवानगीशिवाय आरागिरणी, सूर्यास्त आणि सूर्योदय यामधील कालावधीत चालविणार नाही. मात्र, जर अनुज्ञप्तीधारकास वाटत असेल की, आरागिरणी या कालावधीत, तातडीचे कामासाठी चालू ठेवणे किंवा इतर कारणांनी चालू ठेवणे गरजेचे आहे, तर तो अनुज्ञप्ती देणाऱ्या अधिकाऱ्याकडे आधी लेखी अर्ज करून, त्याची लेखी पूर्व परवानगी घेईल. अशा काळात आरागिरणीचा वापर केलेल्या दिनांकांची व वेळांची नोंद तो आरागिरणीवर ठेवलेल्या नोंदवह्याचे शेरा स्तंभात नोंदवेल.

परंतु असे की, आरागिरण्या महानगरपालिका किंवा नगरपालिका यांच्या हद्दीत आहेत, त्याबाबत अनुज्ञप्तीधारकाने संबंधीत वनपरिक्षेत्र अधिकारी आणि अनुज्ञप्ती देणारा अधिकारी यांना सूर्यास्त आणि सूर्योदय यांचेमधील कालावधीत वापर करू इच्छितो त्याचे दिनांक, वेळा याच्या तपशिलाची आगाऊ माहिती देणे पुरेसे राहिल.

(६) महाराष्ट्र वन नियमावली, २०१४ यातील नियम ५३, उप नियम (४), खंड (क) तरतुदीनुसार ही अनुज्ञप्ती हस्तांतर करता येईल.

उप वनसंरक्षक
यांची मोहर

दिनांक :

(उप वनसंरक्षक यांचे नाव आणि सही)

स्थळ :

..... वन विभाग

अनुज्ञप्तीधारकाद्वारे नामनिर्देशीत व्यक्ती असल्यास, त्याचे नाव, वय आणि निवासी पत्ता तसेच दूरध्वनी क्रमांक

.....

दिनांक :

(उप वनसंरक्षक यांचे नाव आणि सही)

स्थळ :

..... वन विभाग

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

संजीव गौड,

शासनाचे सह सचिव.

REVENUE AND FORESTS DEPARTMENT

Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,
Mantralaya, Mumbai 400 032, dated 25th February, 2014

NOTIFICATION

INDIAN FOREST ACT, 1927.

No. TRS-09/2013/CR-193/F-6.—In exercise of the powers conferred by sections 26, 32, 41, 42, 51 and 76 of the Indian Forest Act, 1927 (XVI of 1927) and of all other powers enabling it in this behalf, and in supersession of the Bombay Forest Rules, 1942, Bombay Protected Forests (Vidarbha Region) Rules, 1958 and the Maharashtra Protected Forests (Marathwada, Konkan and Western Maharashtra) Rules, 1998 made in this behalf, the Government of Maharashtra hereby makes the following rules :—

CHAPTER- I**PRELIMINARY**

1. *Short title and extent.*—(1) These rules shall be called the Maharashtra Forest Rules, 2014.
(2) They shall apply to the entire State of Maharashtra.
2. *Definitions.*— In these rules, unless there is anything repugnant in the subject or context,—
 - (a) “Act” means the Indian Forest Act, 1927 (XVI of 1927);
 - (b) “Deputy Conservator of Forests” means and includes a Deputy Conservator of Forests, Divisional Forest Officer in charge of a Forest Division, Sub-Divisional Forest Officer in charge of an Independent Forest Sub-Divisions;
 - (c) “Chief Conservator of Forests”, “Deputy Conservator of Forests” and “Range Forest Officer” means, respectively, the “Divisional Commissioner”, “Collector” and “Tahsildar” with respect to the reserved or protected forests under the management of the Revenue Department, in whose jurisdiction such forests lie;
 - (d) “forest-privilege” means any favour, not being a right, and subject to withdrawal by the State Government anytime, granted to permanent residents of any village by the State Government with regard to pasture or forest-produce in a reserved or protected forest of the village in which they reside or in the neighbourhood to meet their *bona fide* livelihood needs, based on forest produce;
 - (e) “Schedule” means the Schedule appended with these rules;
 - (f) “section” means a section of this Act;
 - (g) “State Government” and “Government” means the Government of Maharashtra;
 - (h) “weapon” includes ammunition, bows and arrows, explosives, fire arms, hooks, knives, poison, snares and traps and any instrument or apparatus or substance capable of anaesthetizing, decoying, destroying, wounding or killing a wild animal;
 - (i) “wild animal” means all creatures living in or found in reserved or protected forests, and includes bats, birds, fish, reptiles, amphibians, insects, spiders and all kind of aquatic and wetland fauna;
 - (j) “Working Plan” includes Management Plan or Working Scheme which is a document of technical nature approved by the State Government or the Central Government or a Competent Authority appointed by the State Government or the Central Government, as the case may be, laying the prescriptions for the scientific management of specified forest area; and
 - (k) Words and expressions used but not defined in these rules shall have the meanings assigned to them in the Act.

CHAPTER-II

PROTECTION OF RESERVED AND PROTECTED FOREST FROM FIRE

A. Reserved Forests

[Section 26 (1)(b)]

3. *Kindling etc. of fire on roads or paths adjoining or passing through reserved forests prohibited.*—Except at such places as may from time to time be notified by the Deputy Conservator of Forests, no person shall kindle any fire or leave any fire burning upon any public or private road or path which adjoins or passes through a reserved forest but does not form part of such forest.

4. *Precautions to be taken in making ash-manure near a reserved forest.*—No person shall ignite materials for making ash-manure in any field within two hundred meters from the boundary of a reserved forest, unless,—

(i) there is, between such boundary and the spot on which such materials are ignited, a space, at least twelve meters in width, which is clear of vegetation capable of carrying fire from such spot to the forest; and

(ii) such other precautions like employing watchers etc. are taken as are reasonably necessary to prevent fire from spreading to the forest.

5. *Kindling of fire within 200 meters from a reserved forest prohibited.*—Except for the purposes of making ash-manure, no fire shall be kindled elsewhere than in a place used as a human dwelling or in premises appertaining to such dwelling within a distance of two hundred meters from the boundary of a reserved forest without the previous written permission of a Forest-officer not lower in rank than a Range Forest Officer.

6. *Precautions to be taken in kindling fire beyond 200 meters from a reserved forest.*—No person shall kindle any fire or leave any fire burning at any place which is at a distance greater than two hundred meters from the boundary of a reserved forest but from which the fire may, by natural means spread to the forest, unless he takes precautions by clearing a fire path not less than twelve meters in width between such place and such boundary or by employing watchers or otherwise to prevent the fire from so spreading.

B. Protected Forests

[Section 32 (h)]

7. *Precautions to be taken in kindling fire beyond the boundary of a protected forest.*—No person shall kindle any fire or leave any fire burning.— at any place beyond the boundary of a protected forest without taking all reasonable precautions to prevent its spreading to any timber lying in such forests or to any tree reserved under clause (a) of section 30, whether standing, fallen, or felled, or to any portion of such forest closed under clause (b) of the said section 30, or in respect of which exercise of any right of pasture or to forest-produce is suspended under section 33.

C. Exclusion of rainy season from applicability of these rules

8. *Partial operation of rules in rainy season.*—Nothing in the rules in this Chapter shall operate during the period commencing on the 15th June and ending on the 31st October.

CHAPTER-III

HUNTING AND SHOOTING ETC. IN RESERVED AND PROTECTED FORESTS

[Sections 26 (1)(i), 32(j) and 76 (d)]

9. *Acts prohibited in reserved and protected forests.*—(1) The following acts are prohibited in all reserved and protected forests :—

(a) the poisoning or polluting of land, rivers, tank or other waters, the explosion of dynamite or other explosives therein or elsewhere, and the setting of cruives or basket traps for the purpose of killing or catching fish or for any other purpose;

(b) tracking for the purpose of discovering the lie of wild animals;

(c) the setting of spring guns, snares, traps or any other such device;

(d) connecting wire with electric transmission lines for any purpose whatsoever;

(e) the driving, bating, poisoning, catching, wounding or killing of any wild animal and every attempt to do so;

(f) damaging or disturbing the eggs, nests or hives of wild animals;

(g) disturbing, poisoning or interfering in any manner whatsoever with the carcass of any wild animal, domesticated animal or cattle;

(h) possessing any class of insecticides, pesticides, inorganic manure or any weapon except in course of discharge of official duty;

(i) trespassing with or permitting to trespass dog or any other domesticated or trained animal capable of frightening, driving, wounding or killing any wild animal;

(2) Nothing in this rule shall be deemed to prohibit any act done by permission in writing of the Deputy Conservator of Forests concerned.

(3) While exercising the powers vested in the Forest-officer under section 66, if it is not possible for him to chase away or capture the dog or any other domesticated or trained animal referred to in clause (i) of sub-rule (1) out of the limits of such forest without delay, it shall be lawful for him to kill or cause such trespassing animal to be killed or trapped and removed from forest, by using all means at his disposal at that time, whether or not, said trespassing animal has frightened, driven away, wounded or killed any wild animal within such forest or outside.

CHAPTER IV

EJOYMENT OF RIGHTS AND PRIVILEGES IN RESERVED FORESTS

[Sections 26 (2) (a) and 76 (d)]

10. *Regulations for exercise of forest-rights in reserved forests.*— No right shall be exercised in a reserved forest except in accordance with the provisions hereinafter provided in this rule :—

(1) The persons specified in the register mentioned in sub-rule (8) and members of their households shall be entitled, subject to the conditions stated therein against their names :—

(a) to cut for the purpose of fulfillment of *bona fide* livelihood needs of self and family including requirement for construction or repair of their huts, and making agriculture implements for their own use only, all kinds of trees except Teak, blackwood, *anjan*, *khair*, *tiwas*, *babul*, *mahua*, *charoli*, *narkya*, mango and mangrove species mentioned at in Sr. No. 14 in part VI of Schedule D;

(b) to collect, for firewood for their own use only, dead-wood of all kinds except teak, *tiwas*, *khair* and all species found in mangroves;

(c) subject to the provisions contained in Chapter II of the Maharashtra Transfer of Ownership of Minor Forest Produce in the Scheduled Areas and the Maharashtra Minor Forest Produce (Regulation of Trade) (Amendment) Act, 1997, to gather, for all purposes, such of the forest-produce as shown against their names in the register, specified in Schedule C;

(d) to graze their own cattle not exceeding the number shown against their names in the register.

(2) All rights in respect of forest-produce and pasture shall be exercised only in such reserved forest or part thereof in respect of which they are continued under the Act, or recognised under any other law for the time being in force, except.—

(a) in such portion of the reserved forest as may be closed by the Deputy Conservator of Forests in consultation with the District Collector for the purpose of reproduction and improvement in accordance with the provisions of a Working Plan.

(b) during the period from the 15th June to the 15th October.

(3) While cutting of trees and removal of forest-produce from reserved forest the following shall be observed, namely :—

(a) no trees of any size growing within ten meters of either side of a road or twenty meters of either edge of bank of any water course shall be cut;

(b) no trees of any size growing on slopes of more than 20° (degrees) shall be cut;

- (c) no trees of any size belonging to species which produce edible fruits shall be cut;
- (d) all trees to be felled shall be cut flush with the ground;
- (e) no trees shall be girdled or pollarded;
- (f) in bamboo clumps, no culm under one year of age shall be cut, and in each clump atleast 8 culms over one year of age shall be retained;
- (g) all bamboo culms shall be cut within 30 cm. from ground level;
- (h) no root of any tree shall be dug up; or
- (i) except with the permission in writing by the Range Forest Officer duly authorized by the Deputy Conservator of Forests in this behalf, no forest- produce shall be removed from forest between sunset and sunrise.

(4) Every right holder shall be supplied by the Forest Department with a Pass-Book in the form specified in Schedule A, bearing a serial number and showing his name with address, nature and extent of rights to which he is entitled annually or periodically including description of the reserved forest in terms of *gat* or survey number and compartment number or part thereof over which each right is exercisable.

(5) Before going into the forest with a view to exercise his right, every holder of right shall obtain from the Range Forest Officer concerned or from a Forest-officer duly authorized by the Deputy Conservator of Forests in this behalf a permit in the form specified in Schedule B, which latter shall be bound to supply to him without payment of any fee or payment of such fee as may be specified by the State Government, from time to time.

(6) The description of forest-produce and the quantity to be obtained in exercise of the said right in accordance with the permit under sub-rule (5) shall be entered in the Pass-Book supplied to the right holder under sub-rule (4) every time immediately at the time of issue of permit by the officer issuing the permit; and in no case, whatsoever, the total quantity of forest-produce actually brought from the forest shall exceed the quantity mentioned in the permit and the Pass-Book.

(7) The transit of all forest-produce obtained under this rule in exercise of rights shall be regulated by the rules mentioned in Chapter VII.

(8) A register in the form specified in Schedule C, shall be kept by the Deputy Conservator of Forests showing village-wise, the names of all the persons entitled to the enjoyment of the rights together with the name of father and spouse, caste, name of the community e.g. name of the Scheduled Caste, Scheduled Tribe or Other Traditional Forest Dweller etc. to which he belongs, nature and extent of rights, conditions, if any, imposed on the exercise of right, and description of the reserved forest specifying definitely, according to the boundary-marks erected or otherwise, the limit of the forest including *gat* or survey number and compartment number or part thereof over which the right is exercisable under these rules. Such register shall be corrected up to date atleast once in every twelve months.

(9) The Collector on recommendation of the Deputy Conservator of Forests, notwithstanding any other action under the Act or these Rules that may be taken in this regard, may suspend for a period, not exceeding twelve months, the exercise of any right on being satisfied that it is being abused or is in violation of any of the provisions of this rule or that it leads to an offence under section 79.

(10) The Pass-Book and Permit issued under sub-rule (4) and sub-rule (5), respectively, shall be non-transferable; any right holder, fraudulently transferring his Pass-Book or Permit to another person, shall be dealt with in accordance with sub-rule (9).

Explanation.—The rights to be exercised under this rule include the Community Forest Rights confirmed in Annexure – III of the Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Rights) Rules, 2007, and incorporated in the relevant Government records including in the record of rights, and published in accordance with sub-rules (f) and (g) of rule 8, respectively, of these Rules.

11. *Rule 10 to apply to forest-privileges.*— A separate register in accordance with sub-rule (8) of rule 10 shall be maintained in respect of the persons enjoying any forest-privilege, and all the provisions contained in rule 10 shall, *mutatis mutandis*, apply to such forest-privileges.

12. *Bar on conferring of forest-privileges.*—No new forest-privilege except with the order of the State Government shall be conferred in a reserved forest.

CHAPTER V

PASTURING OF CATTLE IN RESERVED AND PROTECTED FORESTS

[Sections 26 (1) (d), 26 (2) (a), 32 (i) and 76 (d)]

13. *Pasturing of cattle in forests prohibited except in areas specially assigned and except under a permit.*—No person shall pasture cattle in a reserved or protected forest,—

(a) except within the areas assigned for such purpose by or under the orders of the Divisional Commissioner or the Chief Conservator of Forests, and

(b) without obtaining a permit from a Revenue or Forest-officer or a person duly authorized in that behalf by the Deputy Conservator of Forests which shall be granted without payment of fee or on payment of fee as may be specified by the State Government, from time to time, and except in accordance with the conditions subject to which such permit has been granted.

14. *Pasture by goats and sheep in reserved forests prohibited.*—(1) Except with the specific orders of the State Government issued in this behalf with due regards to the safety and the maintenance of forests in perpetuity, and subject to the conditions which may be imposed, no permit under rule 13 shall be granted for pasturing sheep in any reserved forest or portion thereof or any area notified under section 4 of the Act, unless the area has been earmarked by the State Government for the purpose and demarcated on the ground.

(2) No permit under rule 13 shall be granted for pasturing goat in any reserved forest or portion thereof or in any area notified under section 4 of the Act.

CHAPTER VI

REGULATION ETC. FOR FELLING OF TREES IN PROTECTED FORESTS

[Sections 32 and 76 (d)]

15. *Non-Application of this Chapter.*—Nothing in this Chapter shall apply to forest-produce on an occupied area of village in a protected forest.

16. In this Chapter unless the context otherwise requires :—

(1) “Closed” means the portion of a protected forest that may be declared closed by the State Government under section 30;

(2) “Protected Forest” means the tract of land declared to be Protected Forest in accordance with the provisions of section 29;

(3) “right” includes any right recognised by law and recorded in Government records in accordance with the procedure laid down in relevant laws for the time being in force.

(4) In respect of Protected Forests in charge of Revenue Department, for the purposes of this Chapter, Deputy Conservator of Forests shall be read as Collector and Range Forest Officer shall be read as Tahsildar.

17. *Part of Protected Forest to be set aside for exercise of rights and privileges and for management.*—The Deputy Conservator of Forests in consultation with the Collector, and in case of the Protected Forests in charge of Revenue Department, the Collector shall, from time to time, set aside :—

(1) the areas of suitable size in a protected forest containing forest-produce for the exercise of rights and privileges by the right and privilege holders of that village of which such protected forest forms part thereof, or in the neighbourhood, and

(2) a compact areas capable of producing timber and other forest produce of importance for management by the State Government.

18. *Cutting of trees for manufacture of charcoal prohibited.*—No trees of any species whatsoever shall be cut, removed or burnt in any protected forest for the purpose of manufacturing charcoal, except with the prior permission in writing of the Deputy Conservator of Forests.

19. *Cutting trees without permission prohibited.*—Subject to the provision of rules 20 and 21, no trees of the species mentioned in Schedule D shall be cut without the prior permission in writing of the Deputy Conservator of Forests.

20. *Cutting of any tree prohibited in certain cases.*—No trees in a protected forest,—

(1) of any size growing within ten meters of either side of a road or twenty meters of either edge of bank of any water course therein shall be cut :

Provided that, no such permission shall be necessary for cutting small branches up to 5 centimeter in diameter at the cut end of *babul* and other thorny trees or thorny shrubs;

(2) of any size growing on slopes of more than 20° (degrees) therein shall be cut;

(3) of any size belonging to species which produce edible fruits shall be cut;

(4) of the species included in the Schedule D shall be cut except where it is mature, over mature, dead, injured beyond recovery or otherwise silviculturally available.

Explanation.—Silviculturally available trees means trees available for felling in pursuance of any recognised silvicultural operation for making conditions favourable in the forest for reproduction of tree species of choice or for the adequate growth of the remaining trees or the forest crop, or both.

21. *Felling of trees.*— In a protected forest—

(1) all trees felled shall be cut flush with the ground;

(2) no tree shall be girdled or pollarded;

(3) subject to the provisions of rule 17, in an area in which trees have been marked in accordance with the provisions of a Working Plan for felling in the following working season, all such trees marked, and in other areas, trees not being trees which are reserved under section 30 or included in Schedule D, may be lopped for the purpose of obtaining *rab* or manure, provided that the main leading shoot (*shenda*) of each tree so lopped shall be left uncut;

(4) (a) in bamboo clumps, no culm under one year of age shall be cut, and in each clump atleast eight culms over one year of age shall be retained;

(b) all bamboo culms shall be cut within 30 cm. from ground level;

(5) except with the permission in writing by the Range Forest Officer duly authorized by the Deputy Conservator of Forests in this behalf, no root of any tree shall be dug up;

(6) except with the permission in writing by the Range Forest Officer duly authorized by the Deputy Conservator of Forests in this behalf, no forest produce shall be removed from forest between sunset and sunrise.

22. *Regulation of forest-produce in transit.*— The transit of all forest-produce obtained in accordance with the provisions of this Chapter shall be regulated by the rules mentioned in Chapter VII.

23. *Removal of forest-produce not to exceed permitted quantity and is subject to availability.*— The Deputy Conservator of Forests in consultation with the Collector, shall by order declare a protected forest to be open to persons of the village in which the protected forest is situated or in the neighbourhood for the purpose of exercising their rights and privileges. Thereafter, such persons residing in such village subject to the provisions of section 161 to 167 of Chapter X of the Maharashtra Land Revenue Code, 1966 or of any other law for the time being in force, cut and remove for their own use only (and not for sale, barter or gift) such forest-produce not exceeding such quantity as is set out in the *Nistar Patrak* prepared under section 161 of the Maharashtra Land Revenue Code, 1966 or in Annexure-III of the Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Rights) Rules, 2007 and incorporated in the relevant Government records including record of rights or the reduced quantity as may be determined by the Deputy Conservator of Forests in consultation with the Collector, when the total quantity of the forest-produce available, as assessed annually in advance by him, is not enough to meet the full requirements of such persons.

24. *Setting fire prohibited.*—No person shall set fire to any portion of a protected forest or shall set fire in the vicinity of a protected forest so as to cause damage to any forest-produce laying in such forest whether standing, fallen, felled or otherwise found therein.

25. *Right and privilege holders to extinguish and prevent occurrence of forest fires.*—All persons, who are permitted to remove forest-produce according to these rules shall inform the nearest Forest-officer of the occurrence of any fire, and shall themselves take steps, whether or not so required by any Forest-officer:-(a) to extinguish any forest fire of which he has knowledge, and(b) to prevent by any lawful means in his power any fire in the vicinity of such forest from spreading to such forest.

26. *Sale or barter of forest produce prohibited.*—No forest-produce obtained from a protected forest as a matter of privilege shall either be sold or bartered away.

27. *Provision with regard to cutting and removing grass.*—Any person permanently residing in any village may, from the protected forest of the village in which he resides cut and remove grass for his own cattle, sheep and goats without license or permit or payment of any fee: Provided that, the State Government may, at any time, withdraw this concession.

28. *Closure of area under reproduction.*—Except for removal of grass by head-loads, all plantations or the areas which are otherwise brought under reproduction in a protected forest shall be declared closed for a period of ten years which may extend to twenty years from the first day of April of the year in which the plantation is proposed to be done or the area is proposed to be brought under reproduction in any other manner.

29. *Restriction on pasturing by goats and sheep.*—Except with the specific orders of the State Government and subject to conditions which may be imposed, pasturing by sheep and goats shall be prohibited outside the area earmarked for the purpose.

30. *Breaking of land prohibited.*— The breaking of land for whatsoever purpose shall be prohibited in any protected forest.

CHAPTER VII

TRANSIT OF FOREST PRODUCE

[Section 41]

A. *Forest Passes.*

31. *Regulation of transit of forest-produce by means of passes.*—(1) No forest-produce shall be moved into or from or within any District of the State except as hereinafter provided without a pass from some officer or person duly authorized by or under these rules to issue such pass, or otherwise than in accordance with the conditions of such pass or by any route or to any destination other than the route or destination specified in such pass :

Provided that, no pass shall be required for the removal,—

(a) except to a bunder, landing place, or railway station—

(i) of any forest-produce which is being removed for his private consumption by a person in exercise of a forest-privilege, or of a right recognised under the Act or any other law for the time being in force, within the limits of a village in which it is produced,

(ii) of any forest-produce which is being removed, for his private consumption to meet *bona fide* livelihood needs by a person in exercise of a forest-privilege, or of a right recognised under the Act or any other law for the time being in force, from a reserved forest not falling within the limits of any village into the limits of a village in which he permanently resides, if accompanied by the permit supplied to him under sub-rule (5) of rule 10.

(iii) of any forest-produce which is obtained from lands not belonging to Government and the same is being removed within the limits of the village in which it was produced, provided that, prior intimation in writing is given to the Range Forest Officer concerned,

(iv) of twigs, leaves, brushwood and grass intended solely for conversion into ash-manure, or

(v) of such small branches as are given from departmental cuttings solely for private consumption.

(b) of branch-wood not exceeding ten centimeters in girth at the thickest part to be used as firewood, grass or leaves, the property of one person or the joint property of two or more persons which is conveyed in quantities not exceeding one head-load once in twenty-four hours unless it be brought to a bund, landing place or railway station or to any areas to which the State Government may from time to time declare by notification in the *Official Gazette*, that this exemption shall not extend.

(c) of any timber, which is sawn on all its sides by machine in a saw mill lawfully under operation, is accompanied by a cash memo, receipt, tax invoice or any other document issued by the owner of that saw mill or his authorised agent having the name of the said saw mill as well as its licence number clearly printed on it and contains description of the timber including name of species and size-wise quantity that is being removed together with the name and complete address of the person to whom the timber is being sent, date and place of issue, name and signature of the said saw mill owner or his authorised agent, as the case may be; and where such sawn timber being so removed exceeds two meters in length with the sum of width and thickness exceeding fifteen centimeters, bears identification code which is specific to that saw mill and has been allotted by the Deputy Conservator of Forests concerned or property mark duly registered under rule 47 in his office, as the case may be, for the purpose.

(d) of any forest-produce which is the property of the State Government and is being moved under the authority of the Government; or

(e) of such forest-produce as may be exempted by the State Government from the operation of the rules in this Chapter by notification in the *Official Gazette*.

(2) In respect of any forest-produce for which no pass is required under sub-rule (1), at the option of the owner of the forest-produce or the owner of the saw mill where the timber is sawn, as the case may be, forest pass may be issued in accordance with the provisions of this Chapter.

Explanation.—For the purpose of this rule, the expression,- (1) “Limits of a village” means the limits of a village as defined and notified under the Maharashtra Land Revenue Code, 1966. (2) “Village” includes a town or city and all the land falling in a village, town or city. (3) “Property of the State Government” includes the property of the Forest Development Corporation of Maharashtra Limited.

32. *Officer and person to issue passes.*—(1) Following officers and persons shall have power to issue passes under these rules, namely :—

Officers.

(a) The Chief Conservator of Forests, the Deputy Conservator of Forests, the Assistant Conservator of Forests or any other officer as may be authorized in this behalf, in writing, by the Chief Conservator of Forests or the Deputy Conservator of Forests shall have power to issue passes under these rules :

Provided that, the passes in respect of timber or any other forest-produce derived from the following species, namely :—

- (i) *Acacia catechu* (*khair tree*),
- (ii) *Dalbergia latifolia* (*Rosewood tree*),
- (iii) Mangrove Species,
- (iv) *Narkya* (*Amrita tree*),
- (v) *Santalum album* (*sandal tree*), and
- (vi) Red sanders (*Rakt chandan*), shall be issued under the seal and signature of the concerned Assistant Conservator of Forests.

(b) The passes in respect of timber exceeding eight cubic meters or small wood exceeding twenty cubic meters of stacked volume of the following species, namely :—

- (i) *Adina cardifolia* (*Haldu*),
- (ii) *Artocarpus integrifolia* (*Jack fruit*),
- (iii) *Hardwickia binata* (*Anjan*),

- (iv) *Madhuca laifolia (Mahua)*
- (v) *Mangifera indica (Amba)*,
- (vi) *Ougeinia dalbergioidies (Tiwas)*,
- (vii) *Pterocarpus marsupium (Bija)*,
- (viii) *Syzigium cumini (Jambhul)*,
- (ix) *Tamarindus indica (Chinch)*,
- (x) *Tectona grandis (Teak)*,
- (xi) *Terminalia chebula (Hirda)*,
- (xii) *Terminalia paniculata (Kinjal or Kindal)*,

(xiii) *Terminalia tomentosa (Ain or saja)*, shall not be issued without prior approval of an officer not below the rank of Assistant Conservator of Forests.

Explanation.—The expression “small wood” means all timber not exceeding twenty-five centimeters girth at the thickest part and two meters length.

(c) The passes in respect of any species of bamboo exceeding One Notional Ton shall not be issued without prior approval of the concerned Assistant Conservator of Forests duly authorised in this behalf by the Chief Conservator of Forests or the Deputy Conservator of Forests.

Explanation.— The expression “One Notional Ton” means as many numbers of pieces of bamboo whose sum of the lengths is equal to two thousand running meters.

Other persons.

(d) for forest-produce owned by any person, such person or his agent, if so authorized in writing by the Chief Conservator of Forests, or by Deputy Conservator of Forests specially empowered in this behalf in writing by the Chief Conservator of forests, provided that, such authorization shall specify the period during which it shall remain in force :

Provided that, the Chief Conservator of Forests may, in consultation with the Commissioner of Excise, require that for *mahua* flowers to be removed from any specified area, passes shall be issued only by the local Excise-officer not below the rank of a Sub-Inspector.

(2) Any authorization may at any time be cancelled by the officer granting it or by his official superior.

33. *Passes what to contain.*—(1) Every forest pass issued under rule 32 shall specify—

- (a) the name of the person to whom such pass is granted;
- (b) the quantity and description of forest-produce covered by it;
- (c) in the case of timber or any forest-produce referred to in clauses (a) and (b) of sub-rule (1) of rule 32, the name of the village and survey number in which it was produced;
- (d) the places from and to which such forest-produce is to be conveyed;
- (e) the route by which such forest-produce is to be conveyed, and
- (f) the period of time for which the pass is to be in force, which shall be calculated as follows:—

The day of issue *plus* in the case of transport by a motor vehicle, a day for transit to any point up to one hundred and twenty kilometers or fraction thereof, and in the case of any other form of transport, a day for transit to any point up to twenty-four kilometers from the village of origin *plus* an additional day for every additional twenty-four kilometers or fraction thereof: Provided that, in the case of transport of forest-produce by floating in such rivers or portions thereof as the State Government may, by general or special order specify in this behalf, the time for transit on any such rivers or portions thereof shall be calculated at the rate of one day for every eight kilometers or fraction thereof :

Provided further that, the person in charge of the forest-produce in transit, when directed, shall stop and report at every such forest check post which he has to pass, in order that the forest-produce may be examined. (2) The colour and form of each pass and the sum to be paid in respect of each book of forest passes will be such as may be specified by the Principal Chief Conservator of Forests (Head of the Forest Force) with the previous sanction of the State Government.

34. *Separate passes for each load.*—No forest pass shall ordinarily cover more than one load whether such load be carried by a person, an animal or in a vehicle. However, the Deputy Conservator of Forests, subject to the approval of the Chief Conservator of Forests, may, whenever he deems fit, order that one pass may cover any number of head-loads or animal loads not exceeding fifty and any number of cart loads not exceeding ten for journeys not exceeding twenty-four kilometers from and to the same places and undertaken at one and the same time.

35. *Pass not to be tampered with.*—No alternation shall be made in anything printed or written on any forest pass except in the matter of route and period and this may only be done by an authorized officer for sufficient reason to be mentioned in the pass.

B. Passes issued by private persons.

36. *Books of blank passes to be supplied to persons authorized to issue them.*—(1) When the Chief Conservator of Forests or any duly empowered Deputy Conservator of Forests authorizes in respect of a forest-produce owned by any person or the agent of any such person under clause (d) of sub-rule (1) of rule 32 to issue forest passes, he shall furnish such person from time to time with authenticated books of blank passes.

(2) The said person to whom such book is supplied shall pay the sum, if any, fixed under sub-rule (2) of rule 33.

(3) No person who has been authorised to issue passes shall issue passes otherwise than in accordance with the conditions of his authorization.

(4) No such person shall charge any fee for any pass issued.

(5) Counterfoils of all used passes shall be returned to the officer from whom the book of passes was received and no fresh Pass Book shall be supplied until the counterfoils of all passes previously used have been so returned.

(6) Any person or the agent of any person who has been authorized to issue forest passes under clause (d) of sub-rule (1) of rule 32 shall be bound if called upon by any Forest-officer to produce for inspection or to give up the counterfoils of all passes which have been issued by such person or agent.

(7) In the event of any authority given under clause (d) of sub-rule (1) of rule 32 being at any time cancelled under sub-rule (2) of the said rule or on the expiry of the period specified in such authority, the person whose authority is so cancelled or the person, the period of whose authority has so expired, as the case may be, shall forthwith return to the officer who gave the authority every unused book of forest passes and the unused portion of any such book in his possession, together with the counterfoils of used passes, if any, which he has not already returned. Thereafter, the said person shall be entitled to receive a refund of the amount paid by him in respect of every such unused book but no refund shall be allowed in respect of any portion of such book.

(8) No forest pass issued by any person or by the agent of any person authorized under clause (d) of sub-rules (1) of rule 32 to issue forest passes shall have any validity,—

(i) if such pass is not prepared on a blank form supplied for this purpose under sub-rule (1) of rule 36, or

(ii) if the same is issued after receipt by such person of an order cancelling the authority to issue such passes, or

(iii) if the same is issued by such person after the expiry of the period specified in the authority given for the issue of such passes.

C. Forest-produce moved into the State otherwise than by sea.

37. *Pass of other States.*— All forest-produce moved into the State of Maharashtra otherwise than by sea from other States shall be covered by a pass of that State registered under rule 38, and in case of timber exceeding the dimensions mentioned in rule 47 and of scented sandalwood or any wood of such other species of any size as may be notified by the State Government in *Official Gazette*, from time to time (hereinafter referred to as the “notified species”), bear a property mark of that State registered under rule 38.

38. *Form, etc. of passes of other States must be registered in the office of Chief Conservator of Forests.*—Every pass of other States must be in a form which, and must be signed by an official whose designation, have been registered in the office of the Deputy Conservator of Forests of the Division into which it is sought to move forest-produce thereunder. Every property mark of that State must be of a description which has been registered in the said office :

Provided that, at the request of an officer of any State, not below the rank of a Deputy Conservator of Forests, the forest-produce of that State may be allowed to be moved into the State of Maharashtra,—

(a) if such forest-produce is being moved in the State of Maharashtra is covered by a pass of the concerned State, signed by a contractor or his agent whose specimen signature is registered in the office of the Deputy Conservator of Forests in charge of the Division into which the forest-produce is sought to be moved into ;

(b) if the office-stamp of such officer (being an officer authorized by the State Government of the concerned State to issue books of such passes to contractors for moving the forest-produce into other State), affixed to or imprinted on the pass under which the forest-produce is sought to be imported; and

(c) if the timber falling within rule 47 or where timber is sawn and exceeds two meters in length with the sum of width and thickness exceeding fifteen centimeters, bears property mark duly registered which is specific to that person or saw mill and has been registered in the office of the Deputy Conservator of Forests concerned under rule 47 for the purpose, and scented sandalwood or wood of such other notified species of any dimension, bears a distinguishable private property mark of the owner of such timber or scented sandalwood or any wood of notified species (being a property mark, description of which has been registered in the office of the Deputy Conservator of Forests in charge of the Division into which the forest-produce is sought to be moved into).

39. *Deputy Conservator of Forests may refuse to register signature.*—In cases under the proviso to rule 38, the Deputy Conservator of Forests may, for reasons to be recorded in writing, refuse to register the specimen signature of any contractor or his agent.

40. *Forest-produce moving into State of Maharashtra may be conveyed to first depot without a pass under proviso to rule 38.*—Any forest-produce moving into the State of Maharashtra may be conveyed within the limits of this State as far as the first depot established under rule 43 without pass issued under rule 32, and if it is covered by a pass of other State registered under rule 38, and if stacked or deposited in any place between such limits and such depot, the pass of other State covering the material shall at once be delivered at that depot.

41. *Chief Conservator of Forests may direct use of a transit mark for timber being moved into State of Maharashtra.*—If the Chief Conservator of Forests so directs, no timber exceeding the dimensions mentioned in rule 47 or scented sandalwood or any wood of notified species which has been moved into the State of Maharashtra as aforesaid shall be moved beyond such first depot without first having stamped upon it a Government transit mark of such description as the Chief Conservator of Forests shall specified.

D. Saving of recognized privileges.

42. *Saving of recognized privileges.*— Nothing in rules 31 to 41 (both inclusive) shall be deemed to require or to have required the possession of pass in cases where exemptions from such possession for enjoyment of certain privileges recognised by the State Government have been granted before the publication of these rules.

E. Forest Depots.

43. *Depots and their purpose.*— The Chief Conservator of Forests may establish at such places as he deems fit, depots to which forest-produce shall be taken—(a) for examination, previous to the grant of a pass in respect thereof under these rules; (b) for determining the amount of money, if any, payable on account thereof to Government; and for the payment of any money so found to be due; or (c) in order that any mark required by law or by these rules to be affixed thereto, may be so affixed.

44. *Situation of depots to be published.*— The Chief Conservator of Forests shall make known from time to time by notification in the *Official Gazette*, and locally in such manner as he deems fit, the name and situation of each depot in his Jurisdiction.

45. *Depot to be in-charge of an officer.*— Each depot shall be in-charge of an officer appointed by or under the orders of the Chief Conservator of Forests without whose permission no forest-produce shall be brought into, stored at, or removed from the depot.

46. *Vessels conveying forest-produce by river to call a depot on banks.*— The person in charge of any vessel which carries forest-produce on a river on the banks of which one or more depots established under these rules are situated, shall call and stop his vessel at every

such depot which he has to pass, in order that the forest-produce may be examined, if necessary, under the provisions of rule 50 and the person in charge of such vessel shall not proceed with such vessel pass any such depot without the permission of the Forest-officer in charge of such depot.

F. Property and Transit Marks.

47. *Property and transit marks to be affixed to timber exceeding a certain size.*—Except when it is the property of Government, timber exceeding twenty-five centimeters in girth at the thickest part and two meters in length, and scented sandalwood or any wood of notified species of any dimensions shall not be moved from or within any District of the State of Maharashtra unless it bears a distinguishable private property mark of the owner of such timber of a description which has been registered in the office of the Deputy Conservator of Forests, and also if the Deputy Conservator of Forests so directs, unless it bears a Government transit mark of such description as, shall from time to time, be specified in this behalf by the said Deputy Conservator of Forests.

48. *Registration of forms of passes or marks.*— The Deputy Conservator of Forests shall upon receipt of an application for registration of any form or mark for the purpose of rule 38 or rule 47 inquire into the authenticity of the same and if he sees no objection, shall, on payment by the applicant of such fee specified by the State Government in this behalf, register such form or mark in his office. Every such registration shall hold good for a period of one year only, except in the case of forms and marks of other Governments, the registration of which shall hold good till they are modified or replaced by new forms or marks.

49. *Government marks not to be imitated or effaced.*— No person other than a Forest-officer, whose duty it is to use such marks, shall use any property marks for timber identical with, or nearly resembling, any Government transit mark, or any mark with which timber belonging to Government is marked; and no person shall, while any timber is in transit under a pass issued by any person or by the agent of any person authorized in this behalf under clause (d) of sub-rule (1) of rule 32, alter or efface any mark on the same.

G. Stoppage in transit.

50. *Forest-produce in transit may be stopped and examined by certain officer.*— (1) Forest-produce in transit may be stopped and examined at any place by any forest, police or revenue officer if such officer shall have reasonable grounds for suspecting that any money which is due to Government in respect thereof has not been paid, or that any forest offence has been or is being committed in respect thereof :

Provided that, no such officer shall vexatiously or unnecessarily delay the transit of any forest-produce which is lawfully in transit, nor vexatiously or unnecessarily unload any such forest-produce, or cause the same to be unloaded for the purpose of examination.

(2) The person in charge of such forest-produce shall furnish to any such officer all the information which he is able to give regarding the same, and if he is removing the same under a pass shall produce such pass, on demand, for the inspection of such officer and shall not in any way prevent or resist the stoppage or examination of the said forest-produce by such officer.

H. Obstruction of channels.

51. *Prohibition of obstruction of channels or banks of rivers.*— No person shall close up or obstruct the channel or any portion of the bank of any river lawfully used for the transit of forest-produce or throw grass, brushwood, branches or leaves into any such river, or do any other act which may cause such river to be closed or obstructed.

52. *Measures to be taken for removal of obstructions.*— (1) Any Forest-officer not below the rank of a Range Forest Officer, may take such measures as he shall, at any time, deem to be emergently necessary for the prevention or removal of any obstruction of the channel, or of any part of a bank of a river lawfully used for the transit of forest-produce; but any such case which is not emergent shall be reported to the concerned Sub-Divisional Officer of the Revenue Department, who may, by written notice require the person whose act or negligence has caused or is likely to be caused the obstruction, to remove or take steps for preventing the same within a period to be mentioned in such notice, and, if such person fails to comply with such notice, may, himself cause such measures to be taken as he shall deem necessary.

(2) The cost reasonably incurred by a Forest-officer or by the concerned Sub-Divisional Officer of the Revenue Department under this rule shall be payable to the State Government by the person whose act or negligence has necessitated the same.

I. Conversion of Timber within certain distance of Forests.

53. *Prohibiting conversion of timber within certain distance of forest.—*

(1) (i) Within the limits of any reserved or protected forests (whether in charge of the Forest or Revenue Department) or of any land in respect of which a notification under section 4 declaring that it has been decided to constitute such land a reserved forest has been issued, and within two kilometers of such limits, no person shall establish a saw pit for cutting or converting of timber or manufacture charcoal without the previous sanction in writing of the Range Forest Officer; or

(ii) Within the limits of any reserved or protected forests, or of any land referred to in clause (i) and within fifty kilometers of such limits, no person shall erect or operate any machinery or saw mill for cutting or converting of timber that includes its peeling and chipping, without obtaining a licence in that behalf.

(2) Any person desiring to establish a saw-pit or to manufacture charcoal under clause (i), or to erect or operate any machinery or saw-mill under clause (ii) of sub-rule (1) shall make an application in that behalf to the Range Forest Officer and Deputy Conservator of Forests, respectively :

Provided that, where within a period of one month from the date of the application the applicant fails to receive the sanction under clause (i) of sub-rule (1), the applicant may proceed to establish the saw-pit or to manufacture charcoal, but not so as to contravene any of the provisions of the Act or any rules made thereunder.

(3) (i) On receipt of an application under sub-rule (2) the Range Forest Officer, or as the case may be, the Deputy Conservator of Forests shall make such inquiry as he deems fit and after satisfying himself on the question whether or not there would be any objection to grant the sanction or license applied for, having regard to safeguarding the timber in any reserved or protected forest or in any land referred to in sub-rule (1), may grant the sanction or license in the form specified in Schedule E subject to the conditions set out therein or refuse to grant the sanction or licence :

Provided that, if the State Government is satisfied having regard to the facts and circumstances in any case or class of cases and the need for conservation of forests, that additional conditions are required to be included in any licence or class of licences, the State Government may, by order, direct that such additional conditions as may be specified in the order shall be included in the license to be granted by the Deputy Conservator of Forests. (ii) The State Government may, for the reasons to be recorded, at any time direct the Deputy Conservator of Forests to grant new licence under this rule, in any case where it is satisfied that such grant of license is necessary to remove the hardship to any applicant or in public interest.

(4) Every license granted under this rule shall,—

(a) subject to the provisions contained in this rule regarding suspension or revocation, not remain valid beyond the 31st day of December next following the date of its issue, unless it is renewed;

(b) require renewal, after which the same shall remain valid till the 31st day of December next following the date of such renewal;

(c) be transferable,—

(i) by sale, mortgage, lease, exchange, gift or will;

(ii) by inheritance;

(iii) by partition or dissolution; and

(iv) by operation of law,

Subject to the condition that, description of the cutting or sawing machine shall not change, and the size and number shall not exceed the size and number mentioned in the licence as a result of such transfer :

Provided that, where the licence is transferred, the transferor or the transferee shall, on transfer of licence, forthwith inform the Deputy Conservator of Forest of such transfer in writing together with related documents of transfer and the fees

prescribed for such transfer under this rule; and the transferee shall, subject to the provisions contained in this rule regarding renewal, suspension or revocation, hold the licence for the period specified therein.

(d) The licensee may, at his option and at anytime, register name of an adult nominee in the licence who shall be responsible for the operation of saw mill in the event of his death or grave illness till such time, the transfer, subject to the condition stated in sub-clause (c) takes effect.

(e) In the event of partition, dissolution or otherwise, on the request of the licensee or as a consequence of a process of law, it shall be lawful for the Licensing Authority to split the original licence by issuing separate licenses for one or more cutting or sawing machine, subject to the condition that description, size and total number of the cutting or sawing machines as mentioned in the original licence proposed to be split shall remain the same.

(5) The Deputy Conservator of Forests may, on application made to him renew the licence issued under sub-rule (3) with effect from the date of its expiry.

(6) (a) An application for renewal of a license shall be made to the Deputy Conservator of Forests before the expiry of the validity of the licence but not earlier than one month including the date of expiry, and subject to the provisions of this rule, the licence shall be renewed by him without reasonable delay :

Provided that, failure on the part of licensee to make aforesaid application before the expiry of the validity of the licence will render him liable to be dealt with in accordance with section 68 for operating the cutting or sawing machine without a licence.

(b) After making the application for the renewal of licence before the expiry of its validity, the applicant or the licensee shall not be liable for any action unless an order is communicated to him under sub-rule (8) giving reasons in writing for refusal of the licence.

(c) No licence to erect or operate any machinery or saw mill under clause (ii) of sub-rule (1) shall be granted and no renewal of a licence issued under sub-rule (3) shall be done, unless the applicant or the licensee, as the case may be, pays the licence fee of one thousand rupees or the renewal fees at the rate of seven hundred and fifty rupees per cutting or sawing machine to be installed or installed in the saw mills. The licensee shall pay entire renewal fee in advance in one installment.

(d) No relocation of any cutting or sawing machine having a valid licence to any other location in the State shall be done except with the prior permission of the Deputy Conservator of Forests when the relocation is to be done within the Forest Division, Chief Conservator of Forests in-charge of the Circle when the relocation is within the Circle, and that of the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), Maharashtra State, Nagpur, when the relocation is to be done in another Circle :

Provided that, no relocation of a cutting or sawing machine shall be permitted to a place which is less than ten kilometers away from the boundary of a reserved or protected forest except where the saw mill is already located at a place which is less than ten kilometers away from the boundary of such forests and the relocation is being done within the limits of the same Municipal Corporation or Municipality, or within the limits of the same village.

Explanation.— For the purpose of this clause, the distance by road of nearest reserved or protected forest (other than area under lawful non-forestry use or under mangroves), measured at the time of according permission for the relocation of the saw mill, shall be taken into consideration.

(e) (i) Any person aggrieved by the decision taken under clause (d) by the Deputy Conservator of Forests may, within thirty days from the date of communication of such decision to him, appeal to the Chief Conservator of Forests and Chief Conservator of Forests shall, after giving an opportunity to the appellant and the Deputy Conservator of Forests of being heard, pass such order as he may deem fit and the same shall be final.

(ii) Any person aggrieved by the order of the Chief Conservator of Forests under clause (d) may, within thirty days from the date of communication of such decision to him, appeal to the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), Maharashtra State, Nagpur, and who shall, after giving an opportunity to the appellant and the Chief Conservator of Forests of being heard, pass such order as he may deem fit, and the same shall be final.

(iii) Where Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), Maharashtra State, Nagpur has taken the decision under clause (d), the person aggrieved may, within thirty days from the date of communication of the decision to him, appeal to the State Government which shall, after giving an opportunity to the appellant and the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), Maharashtra State, of being heard, pass such order as it may deem fit, and the same shall be final.

(f) Where it is shown to the satisfaction of the licensing authority that the original licence granted under sub-rule (3) has been lost, torn or defaced before the expiry of the period of such licence, a duplicate of such licence shall be granted to the licensee on payment of a fee of rupees seven hundred and fifty only.

(g) For the purposes below, the fees respectively mentioned against each of them shall be charged as follows :—

(1) for transfer of licence to another person	Rs. 3000 ;
(2) for the relocation of saw mill	Rs. 5000 ;
(3) for transfer of licence to another person together with relocation to other place	Rs. 7500.

(7) Notwithstanding anything contained in the foregoing sub-rules, the Deputy Conservator of Forests may, where he has reason to believe that a licensee is operating the saw mill in contravention of the provisions of these rules and the conditions of the licence or the licensee is indulging in activities prejudicial to the interests of forest conservancy, at any time, suspend the licence for a period not exceeding twelve months or revoke the licence granted under these rules without prejudice to any other action which may be or may have been taken under the Act or these rules for such contravention.

(8) Where a Deputy Conservator of Forests refuses to issue or renew, or suspends or revokes a licence granted under this rule, he shall do so by an order communicated to the applicant or the licensee, as the case may be, giving reasons in writing for such issuance, refusal, suspension or revocation:

Provided that, no order shall be passed without giving a reasonable opportunity to the applicant or the licensee, as the case may be, of being heard.

(9) Any person aggrieved by the order made under sub-rule (8), may, within thirty days from the date of communication of such order to him, appeal to the Chief Conservator of Forests, who shall decide the appeal after giving such person and the Deputy Conservator of Forests making the order, an opportunity of being heard and the decision of the Chief Conservator of Forests shall be final.

(10) Nothing contained in this rule shall apply,—

(a) to the ordinary operations of domestic carpentry or to carpentry units using hand saw or circular saw of not more than twelve inches diameter or any other tool which are not involved in sawing or processing of round timber exceeding twenty-five centimeters girth at the thickest part and undertake re-sawing operations of sawn timber for or without value addition;

(b) to conversion of bamboos;

(c) to secondary conversion that amounts to slicing of timber, already sawn in a saw-mill lawfully in operation under this rule, by using any tool, implement, or machine whether hand or power driven as an ancillary activity within the premises of that saw mill; or

(d) to erection or operation of any cutting or sawing machine, subject to prior intimation to the Deputy Conservator of Forests, for cutting or conversion of timber by a Department of Government of India or the State Government within the premises owned or controlled by it.

J. Exclusion of local areas from applicability of rules.

54. *Local areas to which rules are not applicable to be published.*— The State Government, may by notification in the *Official Gazette* exempt from the operation of the rules contained in this Chapter any local area specified in such notification.

CHAPTER VIII

CONVERSION OF TIMBER OF CERTAIN SPECIES

(Sections 41 and 76)

A. Special provisions for conversion of timber of sandalwood and timber of notified species.

55. *Cutting, conversion of sandalwood without permission prohibited.*— No cutting or fashioning of timber obtained from sandalwood trees or obtained from notified species, or conversion of the same into powder or oil or into any other form shall be done without prior permission of the Chief Conservator of Forests concerned.

56. *Mode of application for permission for conversion of sandalwood.*— An application for the grant of permission under rule 55 for conversion of sandalwood timber or that of notified species shall clearly show the source from which the sandalwood timber or the timber of notified species, as the case may be, has been derived and shall be accompanied by documents proving the applicant's title to the same.

57. *Enquiry to be made by Chief Conservator of Forests.*— On receipt of an application under rule 56, the Chief Conservator of Forests after making such inquiries as he deems necessary regarding the applicant's title to the sandalwood timber or the timber of notified species, as the case may be, shall, issue necessary permission if the timber is found to be belonging to the applicant.

58. *Conditions to be observed by applicant.*— The applicant shall be bound by the conditions contained in the permit issued under rule 57. Such permit shall specify *inter alia* the quantity of sandalwood or the timber of notified species to be converted, the name of the place or places where and the period within which the conversion shall be carried out.

59. *Private property marks to be registered by dealers in sandalwood and timber of other notified species.*— Dealers in sandalwood or in timber of any notified species who desire to sell the timber in wholesale or retail shall get private property marks registered as provided in the rules contained in Chapter VII.

60. *Return of permit.*— On expiry of the period entered in the permit issued under rules 57, it shall be returned to the Chief Conservator of Forests.

B. Conversion of timber other than sandalwood and that of notified species in saw-pits.

61. *Mode of application for conversion of timber other than sandalwood and timber of notified species.*— If the timber obtained from trees other than sandalwood and notified species is sought to be converted at a place to which the provisions of rule 53 are applicable, the applicant shall apply in writing for permission to the Range Forest Officer concerned, giving him the particulars as to the place, time and quantity of timber sought to be converted and such other particulars as may be required by that officer.

62. *Enquires to be made by Range Forest Officer and issue of sawing permit.*— On receipt of an application under rule 61, the Range Forest Officer shall make such enquiry regarding the timber to be converted and the place where the saw-pit is to be erected and on satisfying himself as to the source and ownership of the timber to be converted is not illegally obtained from the forests, he shall issue a sawing permit to the applicant.

63. *Conditions to be observed by applicant.*— The applicant on receipt of the sawing permit shall be bound by the conditions contained therein. Such permit shall specify *inter alia* the quantity of timber to be sawn, name of the applicant to whom the permit is given, the place where the saw-pit is to be erected and the period within which the timber is to be converted.

64. *Return of sawing permit.*— On expiry of the period entered in the sawing permit issued under rule 62 the applicant shall return the same to the Range Forest Officer.

Explanation .— In this Chapter the term "notified species" refers to the same species that are notified under rule 37 by the State Government.

CHAPTER IX

DRIFT AND STRANDED TIMBER

(Section 51)

65. *Collection of drift and stranded timber and disposal thereafter.*— (1) Any person may collect timber of any of the descriptions set forth in section 45 and, pending the bringing of the same to the proper depot for the reception of drift-timber, may keep the same in his own custody, but he shall report his having done so within twenty four hours to the nearest Forest-officer.

(2) The Forest-officer in charge of the range in which the timber has been found shall, pending completion of the proceedings under sections 45 to 47, take possession of the timber and unless in his opinion the probable proceeds of the sale of timber are not likely to exceed the cost incurred on collecting it together with the probable cost of conveying it to a depot appointed for the reception of drift timber, he shall convey the timber to such depot.

66. *Registration of boats for salving and collecting timber.*— Any person may register in the office of the Chief Conservator of Forests one or more boats for use in salving and collecting timber on payment of a fee of one hundred rupee for each boat. Such registration shall hold good for the period of one year only but may be renewed from year to year.

67. *Person collecting timber entitled to recompense.*— Every person whether a Forest-officer or not, who collects such timber, shall, regard being had to the amount spent and efforts made by him for such collection be entitled to receive a recompense,—

(1) not exceeding 50 per cent. of the amount realized by the Government by sale of such timber after deducting the cost, if any, incurred by the Government for such sale and for storage, if the timber collected proves to be the Government property; and

(2) not exceeding 50 per cent. of the estimated value, if the timber collected proves to be the property of any person other than the Government.

The amount of such recompense and estimated value shall be determined and paid,—

(a) where such amount does not exceed fifty thousand rupees by such officer, not below the rank of a Deputy Conservator of Forests, as the State Government may authorize in this behalf, and

(b) in any other case, by the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), Maharashtra State.

68. *When collected timber belongs to private person such persons to pay all costs.*— If the timber collected shall be proved to be the property of any person other than the State Government, such person shall be liable to pay to the State Government under section 50 of the Act the following amounts that is to say :—

(1) on account of salving and collecting, the actual amount of recompense paid to the person who collected it;

(2) on account of moving, the actual cost incurred in moving it to the depot for the reception of drift timber;

(3) on account of storing, such fees as shall, from time to time be fixed by the Chief Conservator of Forests with the prior sanction of the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force) for the storing of timber at such depot.

69. *No person other than authorized Forest-officer to mark timber.*— No person other than Forest-officer authorized in this behalf by the Chief Conservator of Forests shall mark any timber to which the rules in this Chapter apply.

CHAPTER X

POWERS AND DUTIES OF FOREST OFFICER AND REVENUE OFFICER.

[Section 76 (a)]

70. *Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force), his powers and duties.*—

(1) The Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force) shall be the head of the Forest Department and the technical advisor to the State Government in all matters relating to forest and Wild Life.

(2) He is empowered to deal on his own authority with technical questions such as the operation of sanctioned working plans, fire protection and silvicultural operations generally, and with matters regarding which powers have been specifically delegated to him.

(3) In regard to all technical and professional matters he will be the controlling authority over the Principal Chief Conservators of Forests, Additional Principal Chief Conservators of Forests, and Chief Conservators of Forests and he shall be an advisor on policy matters for the State Government and provider of guidance on forestry matters to the Divisional Commissioners, as the case may be.

71. *Powers of Chief Conservator of Forests.*— Subject to various provisions of these rules and subject to the instructions issued by the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force) from time to time, each Chief Conservator of Forests in his own Circle shall be responsible for directing all technical forestry operations.

72. *Chief Conservators of Forests to control Forests-officers.*— Except in so far as is otherwise contained in the orders of the State Government, the departmental control over all Forests-officers in a Circle vests in the Chief Conservators of Forests of that Circle subject to the control of the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force).

73. *Procedure regarding departmental communications.*— In matters relating to departmental finance or to appointment, transfer or leave of establishment, and those mentioned in rule 70, as matters to be dealt with by the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force) on his own authority, the Chief Conservators of Forests shall address all communications to the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force).

74. *Deputy Conservator of Forests.*— All Assistant Conservators of Forests and subordinate personnel shall, in all administrative and technical matters, work under the Deputy Conservator of Forests subject to the general power of control vested in the Chief Conservator of Forests and the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force).

75. *Powers of Collector and Deputy Conservator of Forests regarding local supply, public rights, pastures, etc.*— (1) In all matter relating to supply of forest-produce including grass for the domestic and agricultural requirements of the villagers, grazing and the rights and privileges of the people in or in respect of forests, orders shall be issued by the Deputy Conservator of Forests in consultation with the Collector concerned.

(2) The management and control of the pastures and fodder reserves handed over to the Revenue Department vests exclusively in the Collector subject to the orders of the Divisional Commissioner and of the State Government. In this respect, the Chief Conservator of Forests and the Deputy Conservator of Forests are to act in the capacity of consultative officers advising and giving their opinions on all questions of a technical character that may be referred to them by any of the said authorities.

76. *Forest compartment not to be closed except under the orders of the Collector.*— No forest compartment shall be closed for planting or reboisement or for punitive purposes, except under the order or with the approval of the Collector concerned.

This rule shall not apply to the closure in accordance with the provisions of a Working Plan in respect of such compartments where no rights exist.

77. *Certain cases to be informed to Collector.*— Subject to any instructions which may be given by the Government in this behalf, the Collector shall be kept informed by the Deputy Conservator of Forests on following subjects as and when necessary :—

- (i) Sanction of Working Plans,
- (ii) Forest settlements,
- (iii) Constitution of Reserve Forests and Protected Forests,
- (iv) Rights and privileges and fixation of grazing fees,
- (v) Closure of forest areas in respect of grazing or other privileges,
- (vi) Annual Administration Report,
- (vii) Recovery of forest revenue or outstanding under section 82, and of penalties due under bond under section 85 of the Act,
- (viii) Supply of fire-arms,
- (ix) Civil suits,
- (x) Thefts of Government money,
- (xi) Assistance of Police and Revenue officers in enforcing the provisions of the Act.

78. *Order of Forest-officer to village-officer to be ordinarily sent through Tahsildar.*— Orders by Forest-officers to village-officer shall ordinarily be sent through the Tahsildar to whom the village-officers are subordinate. In case of exigency, the orders may be sent directly to the village-officer and the copy of the same may be sent to the Tahsildar concerned.

79. *Forest guards not to leave beat for report to Revenue or police officer.*— No revenue or police officer shall call a forest guard off his beat, nor shall a forest guard leave his beat in order to report himself to such officer.

80. *Action to be taken when felling of a compartment is delayed beyond due time.*— (1) If it becomes necessary to delay the felling of a compartment beyond the time at which such felling would, according to regular rotation, be due, the Deputy Conservator of Forests shall, subject to the orders of the Chief Conservator of Forests and the Principal Chief Conservator of Forests (Head of Forest Force) as regards deviations from sanctioned Working Plans, and in consultation with the Collector when necessary under rule 75, make arrangements for meeting the requirements of villagers in the locality.

(2) For such purpose the villagers may, if necessary, and if no other arrangement is practicable, be permitted to enter the compartment the felling whereof has been so delayed and lop for themselves under the supervision of a forest subordinate appointed for the purpose by the Deputy Conservator of Forests, the material to which, they would have been entitled to under normal circumstances.

CHAPTER XI

CONTACTS

[(Sections 76 (d) and 85)]

81. *Persons entering into contract with Forest-officers execute written instrument to perform contract and to pay expenses in case of breach.*— Whoever enters into any contract with any Forest-officer acting on behalf of the Governor of Maharashtra, shall, if so required by such Forest-officer, bind himself by a written instrument to perform such contract and to pay to such Forest-officer acting on behalf of the Governor of Maharashtra the expenses necessary for or incurred in the execution of any work or thing to be done which he has bound himself but has failed to do.

Explanation.— A person, who makes a written tender for a contract, or who signs the conditions of an auction sale at which he is a bidder, such tender or conditions of sale being on or in a form furnished by a Forest-officer for that purpose, whereby he—

(a) binds himself to perform the contract for which he tenders or bids, in the event of his tender or bid being accepted, or

(b) binds himself not to withdraw his tender or bid during the time that may lapse before its acceptance or refusal is communicated to him, shall be deemed to have been required by such Forest-officer to bind himself as aforesaid, and

(i) in case (a), on the acceptance of his tender or bid, or

(ii) in case (b), on the making of his tender or bid,

to have bound himself accordingly, within the meaning of this rule and any such person need not enter into a separate written instrument, for the purpose, unless specially so required by the Forest-officer with whom he contracts.

CHAPTER XII

PENALTIES AND REWARDS

[Sections 42, 51 and 76 (b)]

82. *Penalties for breach of certain rules.*— (1) Whoever contravenes the provisions of rules 10, 31, 35, 36 (3) to (7), 37, 40, 41, 45 to 47, 49, 50 (2), 51, 53, 58, 60, 61, 63 to 65 or 69 shall be punishable with imprisonment for a term which may extend to one year or with fine which may extend to two thousand rupees, or with both.

(2) The penalties double of those mentioned in sub-rule (1) may be inflicted in cases, as may be applicable, where the offence is committed after sunset and before sunrise and also in cases where it is committed after preparation for resistance to lawful authority or where the offender has been previously convicted of a like offence.

83. *Rewards out of fines and confiscations.*— A Chief Conservator of Forests or a Deputy Conservator of Forests empowered by the Chief Conservator of Forests in this behalf, and in the case of reserved or protected forests under the management of the Revenue Department, the Collector of the district may authorize payment by way of reward of such sum as he deems fit out of the fund recovered or the proceeds of property confiscated under the Act, to any person by whose assistance the conviction was obtained or the property liable to confiscation discovered :

Provided that, except in any case where the Magistrate otherwise directs, the aggregate amount of rewards paid under this rule shall not exceed one-half of the net proceeds of the fine or confiscation.

84. *Saving.*—Subject to provisions contained in these rules regarding suspension or revocation, the saw mill licenses renewed under the previous Rules superseded by these rules, shall continue to remain legally valid for the period they have been already renewed.

SCHEDULE A

[See rule 10(4)]

Maharashtra Forest Department

PASS BOOK OF RIGHTS OR PRIVILEGES*

In Reserved Forests

Passport size photo duly attested by Chairman or Secretary of Joint Forest Management Committee.

Pass Book No:—

Name of Forest Division :—

District :—

Name of the Right Holder :—

Taluka :—

(alongwith spouse if any)

Village :—

Right holder's ID No :—

Village Panchayat :—

Sr. No.	Compartment Number or Survey Number or Gat Number or in which Rights allowed	Type of forest-produce permitted to be collected and removed annually	Quantity or Number annually permitted	Date of collection	Quantity or Number collected from the forest area	Balance (4-6)	Initials of the authorized forest officer
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)

1. Above form shall be filled on the basis of the rights continued under clause (c) of sub-section (2) of section 15 of the Indian Forest Act, 1927 or confirmed in Annexure-III under rule 8 (h) with regard to title to Community Forest Rights under the Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Right) Rules, 2007 or under any other law or privileges granted by the State Government. The exercise of these rights shall be subject to the conditions specified.

2. A copy of this Pass-Book shall be maintained as a register in the Division Office and shall be updated regularly.]

* Strike off which is not applicable.

SCHEDULE B

[See rule 10(5)]

**Maharashtra Forest Department
Permit to exercise Rights or Privileges*
In Reserved Forests.**

Name of Division :—

Name of Range :—

(Forest Department Copy)

[Rights or Privilege to be exercised subject to Rule 10]

Name of the Right or Privilege holder :-

ID No :—

Sr. No.	Compartment No. or Survey Number or Gat Number	Type of forest- produce allowed under this permit	Quantity or Number	Date
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

-----*CUT HERE*-----

(Right or Privilege holder's copy of permit)

[Right or Privilege to be exercised subject to rule 10]

Name of the Right or Privilege holder :—

ID No :-

Sr. No.	Compartment No. or Survey Number or Gat Number	Type of forest- produce allowed under this permit	Quantity or Number	Date
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Signature or Thumb impression
of the Right or privilege holder

Signature of issuing,
Forest-officer.

* Strike off which is not applicable.

SCHEDULE C

[See rule 10(8)]

(To be kept in Division Office)
Maharashtra Forest Department
Register of Rights or Privileges*
in Reserved Forests.

Name of Division :—

Name of District:—

Name of Range :—

Name of Taluka:—

Name of Village:—

Name of Village Panchayat :—

Sr. No.	Right holder's ID Code	Name of Right holder alongwith name of father or spouse	Schedule Caste or Schedule Tribes, other Traditional Forest Dwellers or others	Nature of Rights	Survey Number or Gat Number or Compartment Number on which rights to be exercised (alongwith description of Boundaries)	Quantity annually permitted	Condition (if any)	Remarks
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)

1. Separate registers shall be maintained for Rights as well as Privileges.
2. Updating of this statement shall be done at least once in a year.

*Strike off which is not applicable

SCHEDULE D

(See rule 19)

Part-I

Statement showing the species for the entire State of Maharashtra.

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Am, Amba, Mango	<i>Mangifera indica</i>
2	Kowha, Arjun Sadada	<i>Terminalia arjuna</i>
3	Awala, Awali, Avali	<i>Phyllanthus emblica</i>
4	Ain, Sadada, Saja	<i>Terminalia alata</i>
5	Bel	<i>Aegle marmelos</i>
6	Bijasal, Bija	<i>Pterocarpus marsupium</i>
7	Bhokar, Shelute, Lasora	<i>Cordia myxa</i>
8	Chandan, Sandal wood	<i>Santalum album</i>
9	Ghont, Ghatbor	<i>Zizyphus xylopyra</i>
10	Haldu, Hed	<i>Haldina cordifolia</i>
11	Karra, Hirda	<i>Terminalia chebula</i>
12	Khair	<i>Acacia catechu</i>
13	Karanji, Karanj	<i>Pongamia pinnata</i>
14	Kawit (Kaith), Kavath	<i>Feronia elephantum.</i>
15	Moh, Mowhva, Moha	<i>Madhuca latifolia</i>
16	Palas	<i>Butea frondosa (syn. Butea monosperma)</i>
17	Sag, Sagwan (Teak)	<i>Tectona grandis</i>
18	Shisham (Rosewood)	<i>Dalbergia latifolia</i>
19	Sindi, Shindhi	<i>Phoenix sylvestrix</i>
20	Khamar (Sewan), Shivan	<i>Gmelina arborea</i>
21	Dumer, Umbar	<i>Ficus recemosa</i>
22	Barbanyan, Vad	<i>Ficus bengalensis</i>
23	Gindol, Kulu, Kandol, Kadai	<i>Sterculia urens</i>
24	Surya, Jambha	<i>Xylia xylocarpa</i>

Part-II

Statement showing the species common to Vidarbha and Konkan regions.

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Behera, Behada	<i>Terminalia bellirica</i>
2	Bhilawa, Biba	<i>Semicarpus anacardium</i>
3	Jamun, Jambhul	<i>Syzygium cumini</i>
4	Kusum (Koshimb)	<i>Schleichera oleosa</i>
5	Tinsa, Tiwas	<i>Ougeinia delbergioides</i> Syn. <i>Ougoinia oojensis</i>

Part-III**Statement showing the species common to Vidarbha and Western Maharashtra regions including Marathwada region.**

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Anjan	Hardwickia binata
2	Neem	Azadirachta indica
3	Pipal, Peempal	Ficus religiosa
4	Sitaphal	Annona squamosa
5	Tendu	Diospyros melanoxylon

Part-IV**Statement showing the species common to Konkan and Western Maharashtra regions including Marathwada region.**

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Bamboo	Dendrocalamus strictus
2	Behada	Terminalia bellerica
3	Bor	Ziziphus jujuba Syn. mauritiana
4	Char, Charoli	Buchnanania lanzan
5	Chinch	Tamarindus indica
6	Dhaman	Grevia tiliaefolia
7	Dhavda	Anogeissus latifolia
8	Dikemali	Gardenia lucida
9	Kalam, Kalamb	Mitragyna parviflora
10	Pandhara khair, Kanti, Khair (son/ pandhara)	Acacia feruginea
11	Sawar	Bombax malabarica/ ceiba Syn. Salmalia malabarica.

Part-V**Statement showing the species exclusively in Vidarbha region.**

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Achar, Char	Buchanania lanzan
2	Babul	Acacia arabica
3	Bamboos	
4	Bhirra	Chloroxylon swietenia
5	Imali	Tamarindus indica
6	Kadam	Anthocephalus cadamba
7	Palms	
8	Rohan	Soymida fabrifuga
9	Semal	Bombax malabaricum
10	Toon	Cedrela toona

Part-VI

Statement showing the species exclusively in Konkan region.

Sr. No. (1)	Local name (2)	Botanical name (3)
1	Ashi, Ai	Moringa tinctoria
2	Apta	Bauhinia recemosa
3	Asana	Bridelia retusa
4	Bhor-Jambul	Ammania baccifera
5	Bava, Bhava	Cassia fistula
6	Chera	Erinocarpus nimmognus
7	Fanas	Artocarpus integrifolia.
8	Kaju	Anacardium occidentale
9	Kharshing	Stereospermum xylocarpum
10	Khavas	Sterculia colorata
11	Kokam, Ratambi	Garcinia indica
12	Kura	Ixora parviflora (Syn. Ixora arborea)
13	Lokhandi	Ixora nigricans
14	Mangrove species locally known as <i>kharfuti</i> or <i>khazan</i> or <i>Tiwar</i> or <i>Kandal</i>	(i) Acanthus ilicifolius- Shore purslane (ii) Acrostichum aureum-Mangrove fern (iii) Aegiceras corniculatum- River mangrove. (iv) Avicennia marina- Grey mangrove (v) Avicennia officinalis -Grey mangrove (vi) Bruguiera cylindrica -Orange mangrove (vii) Bruguiera gymnorhiza -Broad leaf orange mangrove (viii) Ceriops tagal -Spur mangrove (ix) Cynometra iripa -Wrinkled Pod mangrove (x) Dolichandrone spathacea -Mangrove Trumpet Tree (xi) Excoecaria agallocha-Milky mangrove (xii) Heritiera littoralis -Looking Grass mangrove (xiii) Kandelia candel (xiv) Lumnizera racemosa (xv) Rhizophora apiculata -Red mangrove (xvi) Rhizophora mucronata- Red mangrove (xvii) Sonneratia alba -Mangrove apple (xviii) Sonneratia apetala -Mangrove Apple (xix) Sonneratia caseolaris (xx) Xylocarpus granatum -Cannonball mangrove.
15	Mokha	Schrebera swietenoides
16	Nana	Lagerstroemia microcarpa

(1)	(2)	(3)
17	Nandruk	<i>Ficus retusa</i>
18	Pangara	<i>Erythrina indica</i> Syn. <i>Murraya paniculata</i>
19	Phasi	<i>Dalbergia paniculata</i>
20	Raktarohida	<i>Maba nigrescene</i>
21	Ritha	<i>Sapindus emarginata</i>
22	Shemal	<i>Odina wodier</i> Syn. <i>Lanea coromandelica</i> .
23	Shenkhair	<i>Acacia siamia</i> Syn. <i>Linnea coromandelica</i>
24	Shendri or Kamala	<i>Mellotus philipinensis</i>
25	Tembhurni, Tendu	<i>Diospyros melanoxylon</i>
26	Tetu	<i>Oroxylum indicum</i>
27	Toddy plant	<i>Borassus flabellifer</i>

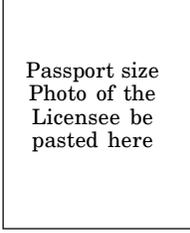
Part-VII

Statement showing the species exclusively in Western Maharashtra including Marathwada region.

Sr. No.	Local name	Botanical name
(1)	(2)	(3)
1	Bhendi	<i>Thespesia populanea</i>
2	Gorakh chinch	<i>Adansonia digitata</i>
3	Hingan	<i>Balanities roxburghii</i>
4	Hiwar	<i>Acacia leucophloea</i>
5	Kashid	<i>Cassia siamea</i>
6	Kajarba, nirmali	<i>Strychnos potatorum</i>
7	Kanchan	<i>Bauhinia malabarica</i>
8	Khair (lal)	<i>Acacia chundra</i>
9	Kinhi	<i>Albizzia procera</i>
10	Kumbha	<i>Careya arborea</i>
11	Lokhandi	<i>Ixora nigricuns</i>
12	Medsing	<i>Dolichandrone falcata</i>
13	Maharukh	<i>Ailanthus excelsa</i>
14	Murmati	<i>Acacia emburnea</i>
15	Pangara, Mandar	<i>Erythrina indica</i>
16	Ritha	<i>Sapindus smarginata</i>
17	Salai	<i>Boswellia serrata</i>
18	Shammi, Soundal	<i>Prosopis spicigera</i>
19	Vedi Babhul	<i>Prosopis juliflora</i>

SCHEDULE 'E'

(See Rule 53 of the Maharashtra Forest Rules, 2014)

License No. :

ID No. :

LICENCE TO ERECT OR OPERATE MACHINERY OR SAW MILL FOR CUTTING OR CONVERTING TIMBER

License is hereby granted to Shri / Smt.,

(Full name in BLOCK LETTERS)

son / daughter / wife* of

proprietor/partner/director/karta of HUF* of

..... resident of

(write full residential address)

.....

.....

(hereinafter referred to as licensee) to erect machinery or operate saw mill for cutting and converting of timber at following address :—

(a) Address of the saw mill.—

(i) Name of the saw mill

(ii) Plot number or survey Number

(iii) Name of locality

(iv) Name of city / town / village

(v) Taluka and District with PIN Code

(vi) Telephone Nos. : Land line Mobile

(b) The saw mill is surrounded by :

(i) To the East

(ii) To the West

(iii) To the South

(iv) To the North

* Strike off which is not applicable

subject to the conditions as follows :—

Conditions

1. This license shall remain in force for the period commencing on and ending on the

2. The licensee may erect and operate machinery of the following description required for cutting or converting of timber in the saw mill :

Sr. No.	Description of machine (kind of saw <i>i.e.</i> horizontal, vertical, circular, other machinery)	Size	Number
(1)	(2)	(3)	(4)

3. The licensee shall not alter the location of the saw mill without obtaining the prior written permission of the Deputy Conservator of Forest concerned.

4. The licensee shall maintain such registers and submit such periodical returns as may be directed by the Deputy Conservator of Forest within whose jurisdiction the saw mill is located.

5. The licensee shall ensure that —

(a) the site of the saw mill including the yards for storage of round timber, sawn timber and waste wood is enclosed within a fence with proper gates.

(b) all the round timber, sawn timber and wood waste is properly stacked according to the instructions that may be issued from time to time by the supervisory staff so as to facilitate verification.

(c) timber for sawing or conversion is not accepted unless it bears property mark and is covered by a forest transit pass or other documentary evidence such as a cash receipt, tax invoice etc.

(d) timber which does not confirm to the requirement of clause (c) is not accepted for conversion and intimation in respect of such timber is forthwith given to the supervisory Forest Guard or the nearest Forest-officer.

(e) the saw mill as well as the timber stored within the premises of the saw mill shall remain available for inspection at all times by any officer of the Forest Department or by any member of the supervisory staff appointed for this purpose.

(f) the license and the registers maintained under condition 4 above are produced for inspection on demand by any authority aforesaid.

(g) the saw mill shall not be operated between sunset and sunrise without a valid written permission from the Licensing Authority. However, in case the saw mill licensee feels that the saw mill is required to be operated during this period in order to complete customer's urgent work or for any other reason, then he shall apply in advance in writing to the Licensing Authority and obtain his advance written permission. He shall also note the time and date of operating the saw mill during the said period in the Remarks Column of the Register to be maintained in the saw mill :

Provided that, for the saw mills situated within the limits of any Municipal Corporation or Municipality, it will be sufficient for the licensee to give advance information to the concerned Range Forest Officer and the Licensing Authority in respect of the dates and the timings during which he intends to operate the saw mill between sunset and sunrise.

6. The licence shall be transferable in terms of the provisions contained in clause (c) of sub-rule (4) of rule 53 of Maharashtra Forest Rules, 2014.

Dated :
Place :

(Name and signature)
Deputy Conservator of Forest
..... Forest Division.

Name, age, address and Telephone No. of the nominee of licensee, if any,

Dated :
Place :

(Name and signature)
Deputy Conservator of Forest
..... Forest Division.

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

SANJEEV GAUR,
Joint Secretary to Government